

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σχολή κοινωνικών επιστημών
Τμήμα πολιτικής επιστήμης
Πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών «Πολιτικό σύστημα & δημόσιες πολιτικές»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα: Η Ρωσική επανάσταση του 1905 μέσα από κείμενα των Μαξ Βέμπερ και Βλάντιμιρ Λένιν

Όνοματεπώνυμο μεταπτυχιακού φοιτητή: Χαρίλαος Φιλιππάκης (ΑΜ:455)

Επιβλέπων καθηγητής: Θωμάς Νουτσόπουλος

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
Τα γεγονότα του 1905: Μια κοινωνία σε διέγερση. Ένα θεσμοθετημένο πολιτικό σύστημα εν τη γενέσει.	7
Ρωσο-Ιαπωνικός πόλεμος.....	9
Η «Ματωμένη Κυριακή».....	11
Επαναστατικές Διεργασίες.....	13
Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες από πλευράς καθεστώτος	15
Τα κόμματα προς τις εκλογές του 1906	17
Η πρώτη, δεύτερη και τρίτη Δούμα	21
Ο Μαξ Βέμπερ για την Ρώσικη επανάσταση του 1905	25
Τα περιθώρια επικράτησης του φιλελευθερισμού	28
Τα μεταρρυθμιστικά όρια του καθεστώτος	38
Ο Λένιν και η επανάσταση του 1905	41
Μαρξισμός εναντίον Φιλελευθερισμού	41
Η τακτική του κόμματος στις διεργασίες που δρομολογεί η επανάσταση	42
Συμπεράσματα.....	53
Βιβλιογραφία	59

Εισαγωγή

Εργάτες! Τώρα είναι η στιγμή να καταλάβετε την αιτία. Δεν πρέπει να περιμένετε βοήθεια από κανέναν. Και να μην την περιμένετε από την κυβέρνηση! Οι αγρότες επί μακρόν, περίμεναν βοήθεια από την κυβέρνηση και αυτό που πήραν είναι χειρότερη γη και βαρύτερους φόρους, ακόμα μεγαλύτερους από πριν... Οι εργάτες στις πόλεις θα το ανέχεστε αυτό για πάντα;¹

Είναι κομβικό αναλύοντας κανείς ιστορικο-πολιτικά την Ρωσική επανάσταση να την δει σαν ένα παγόβουνο που ως επιφάνεια και κορυφή έχει το 1917. Κάτω από την επιφάνεια κρύβεται μια προεπαναστατική, αν μπορούμε να τη χαρακτηρίσουμε έτσι, δραστηριότητα ήδη από το 19^ο αιώνα στη Ρωσία². Αυτή τη δραστηριότητα οφείλουμε να τη δούμε σαν την μήτρα που γέννησε την επιτυχημένη επανάσταση του 1917, η οποία τελεσφόρησε χάρη στην εμπλοκή της Ρωσίας στον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο. Πριν από αυτή συντελέστηκαν πολιτικές ζυμώσεις δύο δεκαετιών σχεδόν, με πρωταγωνιστές όχι μόνο τους σοσιαλιστές αλλά και άλλους πολιτικούς χώρους όπως από τους φιλελεύθερους. Κερδήθηκαν και χάθηκαν πολλοί αγώνες στην άνιση πάλη με το Τσαρικό καθεστώς. Πάλη που είχε διαφορετικούς στόχους για τον καθένα πολιτικό χώρο. Μπορεί για τους επαναστάτες σοσιαλιστές ο στόχος να ήταν η ανατροπή του τσαρισμού, αλλά για άλλους χώρους στόχος υπήρξε η κατάκτηση πολιτικών και κοινωνικών ελευθεριών στα πρότυπα των δυτικών φιλελευθέρων κοινωνιών. Ο επαναστατικός μετασχηματισμός δεν υπήρξε αυτοσκοπός για όλες τις πολιτικές δυνάμεις που δραστηριοποιούνταν αυτή την εποχή. Ακόμα και εντός των σοσιαλιστών η επανάσταση, δηλαδή η ολική ανατροπή των υπαρχουσών κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, ήταν προϊόν συζήτησης και διαπραγμάτευσης και όχι άνευ όρων κοινή στόχευση. Παρά την τελική έκβαση, η επικράτηση των Μπολσεβίκων τον Οκτώβρη του 1917 δεν υπήρξε η φυσική εξέλιξη των πραγμάτων για τη Ρωσία.

---

¹ Έτσι τελειώνει το μανιφέστο του σοσιαλιστή Γκεόργκι Πλεχάνοφ στην κηδεία των εργατών που σκοτώθηκαν ύστερα από έκρηξη σε εργοστάσιο πυρομαχικών το 1877. *Roots of Revolution*, F. Venturi 1960, σελ 543

² Με τον όρο Ρωσία αναφέρομαι συνολικά στην κρατική οντότητα που ονομάζεται Ρωσική αυτοκρατορία. Η Ρωσική αυτοκρατορία δεν είναι ένα τυπικό έθνος-κράτος της εποχής. Είναι πολυεθνικό κράτος, με πολλές εθνότητες που βρίσκονται υπό την τσαρική ηγεμονία για αιώνες. Προφανώς λοιπόν δεν μιλάμε για ρωσικό πληθυσμό αποκλειστικά όταν αναφερόμαστε στη Ρωσία. Όπου χρειάζεται θα κάνουμε το διαχωρισμό Ρώσων και μη Ρώσων.

Στα μάτια μέρους του αστικού κόσμου³, η Ρωσία ήταν μια απαρχαιωμένη κρατική οντότητα που λειτουργούσε με μεσαιωνικά ηγεμονικά πρότυπα, σχεδόν Βυζαντινά θα έλεγε κανείς, εξαιρετικά καθυστερημένες παραγωγικές δομές σε σχέση με τις κοσμογονικές τεχνολογικές εξελίξεις που συντελούνταν στην Ευρώπη και ένα πολιτικό σύστημα απολυταρχικού τύπου, προσηλωμένο στη μοναρχία και στη διασφάλιση των συμφερόντων μιας κλειστής αριστοκρατικής κάστας που απολάμβανε την εύνοια του τσάρου, αλλά εκπροσωπούσε ένα πολύ μικρό ποσοστό της κοινωνίας. Το 80%⁴ του πληθυσμού της αυτοκρατορίας είναι αγροτικός και άρρηκτα συνδεδεμένος με τον κοινότητα του χωριού του. Γι' αυτό τον κόσμο ο οικονομικός και πολιτιστικός προσανατολισμός της χώρας δεν βρίσκεται στη σκέψη του αν δεν επηρεάζει άμεσα τον αγροτικό τομέα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε, να αναλύσουμε και να παρουσιάσουμε το εν τη γενέσει πολιτικό σύστημα της Ρωσίας σε μια περίοδο όπου αρχίζει να αποκτά κοινωνικά ερείσματα, να μεγαλώνει και να διεκδικεί από ένα καθυστερημένο, μη προσαρμοστικό και αυταρχικό καθεστώς, πολιτικές ελευθερίες, φωνή για τα συμφέροντα κοινωνικών ομάδων που αισθάνονται στην καλύτερη περίπτωση καταπίεση και αδυναμία κοινωνικής ανέλιξης, στη χειρότερη, αδυναμία να εξασφαλίσουν έστω και τα προς το ζην για την επιβίωση τους. Σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν πρέπει να εντάξουμε το 1905. Στο πλαίσιο μια μεγάλης κοινωνικής προσπάθειας για συλλογικές κατακτήσεις και παραχωρήσεις από τη μεριά του καθεστώτος και όχι σαν μια προσπάθεια ανατροπής απαραίτητα, παρότι έτσι εξελίχθηκε. Πρέπει λοιπόν να διατηρούμε στη μνήμη μας τις εξελίξεις του 1917 χωρίς αυτές όμως να καθορίζουν τον τρόπο ανάλυσης του 1905, καθώς μιλάμε για δύο διαφορετικές φάσεις για τη Ρωσία έστω κι αν δεν φαίνεται έτσι.

Αν μπορούσαμε να κάνουμε ένα παραλληλισμό των δύο περιόδων θα βλέπαμε πως το 1905 λειτούργησε σαν προπαρασκευαστική φάση, σαν μια χρήσιμη εμπειρία όσων ακολούθησαν το Φεβρουάριο και τον Οκτώβριο του 1917. Μπορεί η τελική ώθηση για την επιτυχή έκβαση της επανάστασης να ανήκει στους Μπολσεβίκους και τον Λένιν, αλλά αυτό αποτελεί την κορυφή του παγόβουνου για μια χώρα που βρισκόταν σε κοινωνικό αναβρασμό ήδη από το 1860. Η Ρωσία δεν πρέπει να

---

³ Αναφέρομαι σε δυτικόφιλους διανοούμενους και γενικότερα σε εγγράμματους που είχαν μια υποτυπώδη επαφή, με τις εξελίξεις που λάμβαναν χώρα στην καπιταλιστική Ευρώπη και με τη νεωτερικότητα συνολικά. Η πλειονότητα του λαού της αυτοκρατορίας ζούσε σε συνθήκες ανέχειας αλλά και προσήλωσης στα «παλαιά έθιμα» και το μικρόκοσμο της κοινότητας του χωριού. Δεν υπήρχε δηλαδή ένα διαμορφωμένο κοινωνικό ρεύμα με κοινούς στόχους, ακόμα και εθνικούς, για την πλειονότητα του λαού. Η μη εθνική ομοιογένεια όξυνε περισσότερο αυτό το πρόβλημα. Ενδιαφέρουσες πληροφορίες παραθέτει στο έργο του «Russia: People and empire, 1998» ο G. Hosking.

⁴ The Russian Revolution, S. Fitzpatrick, 2001, 15

ξεχνάμε ότι ήταν μια αυτοκρατορία πολυεθνική⁵ και πολυπρόσωπη, μια «φυλακή των λαών»⁶ που μεγάλο μέρος ειδικά των μη Ρώσων⁷, την αντιλαμβανόταν ως ξενική επικυριαρχία εις βάρος του έθνους τους. Ως εχθρό της δημοκρατίας και του διαφωτισμού που απολάμβανε η υπόλοιπη Ευρώπη⁸. Μέσα σε αυτή την πραγματικότητα προστίθεται και η καθυστέρηση της Ρωσικής οικονομίας, ο αργός ρυθμός εκσυγχρονισμού της σε σχέση με τα καπιταλιστικά δεδομένα της εποχής και σίγουρα οι φοβερές κοινωνικές ανισότητες και η καταπίεση των μαζών από ένα αστυνομικό κράτος και ένα τσάρο που αρνιόταν να κατανοήσει τις προκλήσεις της εποχής του. Αυτό το εκρηκτικό μείγμα καταπίεσης, ανέχειας και οπισθοδρόμησης έδωσε την πρώτη σημαντική προειδοποιητική βολή το 1905. Μια «βολή», η οργάνωση της οποίας σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στους σοσιαλιστές και μόνο.

Μία σημαντική πτυχή του θέματος επίσης ήταν οι οικονομικές και παραγωγικές συνθήκες που επικρατούσαν στην αυτοκρατορία πριν την έναρξη της εκβιομηχάνισης. Είναι αυτό που με μία λέξη περιγράφεται ως «καθυστέρηση»⁹ έναντι των εξελιγμένων βιομηχανικών συνθηκών που επικρατούσαν στην βόρεια Αμερική και τις Ευρωπαϊκές χώρες. Η καθυστερημένη δηλαδή μετάβαση από το φεουδαλισμό στον καπιταλισμό. Είναι νομίζω σημαντικό να αναφερθούν εισαγωγικά αυτές οι συνθήκες καθώς επηρεάζουν τις κοινωνικές διεργασίες που οδηγούν σε μια επανάσταση με μαρξικούς όρους¹⁰. Όπως προαναφέραμε οι καθυστερημένες παραγωγικές δομές της Ρωσίας είχαν ως αποτέλεσμα να εμφανίζεται επιτακτικά η ανάγκη εκσυγχρονισμού τους, με το βάρος να πέφτει οικονομικά στο κράτος σε μεγάλο βαθμό. Η εκβιομηχάνιση της χώρας αποτελούσε ύψιστο στόχο για τον ίδιο τον τσάρο και την κυβέρνηση του, οι οποίοι προώθησαν

---

⁵ 140 έθνη περίπου ζούσαν στην επικράτεια της αυτοκρατορίας (Russian Capitalism and the Revolution, Chapter in "Reconstructing Lenin", T. Krausz, 2015, 77)

⁶ The Russian Revolution: 1900-1927, R. Service, 2009, 34. Η φράση αποδίδεται στον Λένιν.

⁷ Η εθνική ανομοιογένεια της αυτοκρατορίας αποτελούσε μια πρόσθετη επιπλοκή στην όποια προσπάθεια φιλελευθεροποίησης του καθεστώτος. Οι Ρώσοι αποτελούσαν τα 2/5 του συνολικού πληθυσμού. Ουκρανοί, Πολωνοί, Λετονοί, Αζέροι συγκροτούσαν πλειονότητες στις περιοχές τους, οι οποίες ήταν μάλιστα ζωτικής σημασίας από άποψη πλουτοπαραγωγικών πηγών. Η Ουκρανία για παράδειγμα ήταν μεγάλος σιτοβολώννας. Αυτοί οι πληθυσμοί είχαν ανεπτυγμένα εθνοτικά-εθνικά χαρακτηριστικά και έβλεπαν την τσαρική κυριαρχία εχθρικά. Όπως αργότερα είδαν εχθρικά και την Σοβιετική.

⁸ Service, 2009, 34

⁹ Fitzpatrick, 2001, 15

¹⁰ Οι μαρξιστές από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και την έκδοση του κομμουνιστικού μανιφέστου από τον Κ. Μαρξ και τον Φ. Ένγκελς είναι προσηλωμένοι στην ιδέα πως η μόνη ικανή τάξη για να οδηγήσει την κοινωνία προς τον σοσιαλισμό και σε τελικό στάδιο στον κομμουνισμό είναι η εργατική (M. Donald και T. Rees, Reinterpreting Revolution in Twentieth century Europe, 2001, 10). Η μόνη που μπορεί να εδραιώσει υγιές εργατικό κράτος και αταξική κοινωνία κι αυτό λόγω του πρωταγωνιστικού ρόλου που έχει στην παραγωγή και κατ' επέκταση στην κοινωνία. Το ενδιαφέρον που θα δούμε και παρακάτω είναι το πώς η Ρωσική κοινωνία που δεν ήταν καθόλου συμβατή ως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα με τις μαρξικές προϋποθέσεις προς το σοσιαλισμό, πέτυχε την ίδρυση εργατικού κράτους.

ένα μεγάλο κύμα μεταρρυθμίσεων με σκοπό τον εκσυγχρονισμό της χώρας σε τομείς όπως η εκβιομηχάνιση που προαναφέραμε, το χρηματοπιστωτικό σύστημα, οι ξένες επενδύσεις και γενικότερα στον κλάδο της επιχειρηματικότητας. Σημαντική εξέλιξη υπήρξε και η επέκταση του σιδηροδρομικού δικτύου το οποίο θεωρούνταν προαπαιτούμενο της βιομηχανικής επανάστασης για κάθε χώρα. Αυτές οι προσπάθειες έφεραν αποτέλεσμα παρ' όλα αυτά οδήγησαν σε ακόμα μεγαλύτερη περιθωριοποίηση τις όποιες πολιτικές εκτόνωσης των κοινωνικών ανισοτήτων που θα μπορούσαν να είχαν γίνει. Όπως και να 'χει όμως ο βιομηχανικός τομέας παρά την μεγάλη άνθηση που παρουσιάζει από το 1906 μέχρι και το 1913¹¹, δεν μπορεί να συγκριθεί με τους αντίστοιχους Ευρωπαϊκούς¹².

Συν τοις άλλοις η μεγάλη προσπάθεια εκβιομηχάνισης της χώρας οδήγησε σε ακόμα μεγαλύτερη υποβάθμιση των λαϊκών αναγκών, μπροστά στον επιβεβλημένο από την εποχή εκσυγχρονισμό των παραγωγικών δομών της χώρας. Το κράτος επωμίστηκε μεγάλο μερίδιο αυτής της προσπάθειας παρά τις ιδιωτικές επενδύσεις που έγιναν, γεγονός που περιόρισε τους κρατικούς πόρους. Από την άλλη όμως άρχισε να δημιουργεί τις προϋποθέσεις προλεταριοποίησης των βιομηχανικών αστικών κέντρων.

Οι πολιτικές συνθήκες από την άλλη είναι εξίσου ανώριμες καθώς είμαστε ακόμα στην εποχή διαμόρφωσης του πολιτικού συστήματος στη χώρα. Τα κόμματα¹³ σε αυτή τη φάση αρχίζουν να αποκτούν κοινωνικά ερείσματα και να διαμορφώνουν πολιτικές, έχοντας όμως μεταξύ τους αντικρουόμενες ιδέες και στόχους για το μέλλον. Το μόνο ίσως που τα ενώνει είναι η θέληση για διείσδυση στην κοινωνία κι αυτό μπορεί να επιτευχθεί πρωτίστως μέσω της δύναμης της αντιπροσώπευσης σε ένα θεσμοθετημένο πολιτικό όργανο¹⁴. Όσα πυροδότησαν το 1905 νομίζω βρίσκονται συγκεντρωμένα μέσα σε αυτό το στόχο, ο οποίος σε αυτή τη φάση έχει τη μορφή της διεκδίκησης και όχι της ολικής ανατροπής όπως εξελίχθηκε, για ένα λαό με βαθιά ριζωμένες και εμπεδωμένες θεοκρατικές αντιλήψεις περί εξουσίας, όπου η νεωτερικότητα δεν έχει εισχωρήσει σε βαθμό τέτοιο που να τον επηρεάσει

---

¹¹ The Industrialization of Russia in the writings of Sergei Witte, T. von Laue, 1951, American Slavic and East European Review, 10.3

¹² Εδώ συναντάμε μία ακόμα ρωσική ιδιομορφία. Μια χώρα με ανολοκλήρωτες καπιταλιστικές δομές και μη αστικοποιημένη σε μεγάλο βαθμό, έδωσε δύο τόσο εμφατικές και δυναμικές κοινωνικές εκρήξεις στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Μια χώρα αγροτική κατά βάση. Θα δούμε παρακάτω γιατί συνέβη πέρα από το προφανές συμπέρασμα των τεράστιων ανισοτήτων που υπήρχαν.

¹³ Τα πολιτικά κόμματα μέχρι το 1905 ήταν απαγορευμένα. Οι δημόσιες συγκεντρώσεις επιτηρούνταν και η λογοκρισία στον τύπο ήταν έντονη.

¹⁴ Εξαιρούμε τους σοσιαλιστές, που έμειναν προσηλωμένοι στον απευθείας επαναστατικό μετασχηματισμό που θα οδηγούσε προς τον σοσιαλισμό, σε όλη τη διάρκεια αυτής της ταραχώδους περιόδου έως το 1917, από αυτή την κατηγορία. Εκείνοι έβλεπαν την εγκαθίδρυση φιλελεύθερης δημοκρατίας ή συνταγματικής μοναρχίας αν θέλετε, δηλαδή μια αστική επανάσταση στην ουσία, ως ταφόπλακα του επαναστατικού σοσιαλιστικού μετασχηματισμού. Άλλοι σοσιαλιστές πάλι, όπως θα δούμε παρακάτω την έβλεπαν σαν ένα προαπαιτούμενο στάδιο για μια επανάσταση από τα κάτω.

σημαντικά. Τα γεγονότα του 1917 δεν πρέπει να μας επηρεάζουν καθώς ο Α΄ παγκόσμιος πόλεμος και η εξοντωτική και μακρόσυρτη σύγκρουση που έφερε ήταν εκείνη που έκανε τις συνθήκες να ωριμάσουν σχεδόν εξαναγκασμένα, δρομολογώντας μια επιτυχημένη επανάσταση η οποία δεν μπορεί να θεωρηθεί αυτονόητα εμπεδωμένη και κατανοητή ως προς το τι θα έφερνε, από τον ίδιο το λαό που την ασπάστηκε και την ακολούθησε εν τέλει.

Ο Νικόλαος Β΄ το 1905 ήταν αντιμέτωπος με μία κατάσταση εξαιρετικά κρίσιμη για το μέλλον του τσαρισμού, παρότι δεν το αντιλαμβανόταν όπως όλα δείχνουν¹⁵ και παρά την πατροπαράδοτη υποστήριξη που είχε από τον αμιγώς Ρωσικό πληθυσμό της αυτοκρατορίας και ειδικά από τον αγροτικό κόσμο, βρισκόταν μπροστά σε κρίσιμες αποφάσεις. Ο Ρωσο-ιαπωνικός πόλεμος του 1904-5 και η ταπεινωτική ήττα της αυτοκρατορίας δίνουν ακόμα μεγαλύτερη ώθηση στην λαϊκή αγανάκτηση¹⁶. Το δίλημμα στην ουσία ήταν ένα. Αυστηροποίηση ή βαθιά φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος. Πολιτική μεταρρύθμιση ή συντήρηση. Η «ματωμένη Κυριακή» και οι μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις του Οκτώβρη του 1905 δημιουργούν τις προϋποθέσεις για το δεύτερο, παρότι ο Νικόλαος ήταν πολύ διστακτικός. Η εξέγερση στη Μόσχα καταπνίγεται τον Δεκέμβρη και τον Ιανουάριο δημοσιεύεται ο θεμελιώδης νόμος. Μια πρώτη κρατική Δούμα¹⁷ τον Απρίλιο του 1906 θα δώσει στον λαό τον πρώτο θεσμό αντιπροσώπευσης του. Ένα θεσμοθετημένο πολιτικό σύστημα αρχίζει να διαμορφώνεται, παρά την δυσαρέσκεια του τσάρου γι' αυτή την παραχώρηση που τον αναγκάζει μετά από αιώνες απολυταρχίας να μοιράζεται έστω και υποτυπωδώς την εξουσία.

Εν κατακλείδι και μετά από την εισαγωγή στην συνολική κατάσταση που βιώνει η αυτοκρατορία την περίοδο που θα μας απασχολήσει, να αναφέρουμε έστω και καθυστερημένα με τι θα ασχοληθούμε πιο συγκεκριμένα. Αυτό που θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε και να αναλύσουμε είναι το εν τη γενέσει¹⁸

---

¹⁵ Service, 2009, 35

¹⁶ Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ως διαπίστωση όχι μόνο για τη Ρωσία, η επίδραση των εθνικών πολέμων στη εκτόνωση και διαμόρφωση των κοινωνικών κινημάτων. Πρέπει να δούμε τον πόλεμο σαν μία κατάσταση που βοηθά να βγουν στην επιφάνεια μέσω έκρηξης, όλα εκείνα τα κοινωνικά ένστικτα που καταπιέζονται κάτω από την καταστολή και τη χειραγώγηση. Δύο πόλεμοι, δύο ήττες (1905-1917) έδωσαν στον λαό της αυτοκρατορίας την ευκαιρία να εξωτερικεύσει όσα δεν μπορούσε υπό «φυσιολογικές» συνθήκες. Η εθνική ταπείνωση λειτούργησε σαν τη σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι. Δεν είναι τυχαίο, συν τοις άλλοις, ότι τον Οκτώβριο του 1905, ένα μήνα μετά τη λήξη του Ρωσο-ιαπωνικού πολέμου ξεσπούν σφοδρές απεργιακές κινητοποιήσεις στα αστικά κέντρα, οδηγώντας τον Νικόλαο Β΄ στην εξαγγελία του Οκτωβριανού μανιφέστου. Ακόμα και η μεταρρύθμιση του 1861 είχε τις ρίζες της στην ήττα της Ρωσίας στον Κριμαϊκό πόλεμο (1853-1856). Κάθε φορά που το τσαρικό καθεστώς αποδεικνυόταν αδύναμο να εγγυηθεί την ασφάλεια των υπηκόων του, οδηγούνταν και σε μία παραχώρηση.

¹⁷ Ρωσική λέξη παλαιάς προέλευσης που σημαίνει συμβούλιο και δόθηκε στο εθνικό κοινοβούλιο του 1906.

¹⁸ Χρησιμοποιώ αυτή τη φράση διότι έτσι βλέπω το πολιτικό σύστημα της εποχής. Σαν κάτι που γεννιέται παρά την ύπαρξη πολιτικών κομμάτων πριν από το 1905. Είναι μια εντελώς διαφορετική

πολιτικό σύστημα τη Ρωσίας κατά την περίοδο της επανάστασης του 1905. Δηλαδή, τους πολιτικούς δρώντες οι οποίοι μετέχουν στις διεργασίες της περιόδου. Σε αυτή την προσπάθεια εκτός της ιστοριογραφικής ύλης στην οποία θα βασιστούμε, θα επικεντρωθούμε επίσης σε ένα κείμενο του Βλαντίμιρ Λένιν το οποίο δίνει εικόνα της εποχής και του θέματος, αλλά και σε κείμενα¹⁹ του Μαξ Βέμπερ σχετικά με τις προοπτικές του φιλελευθερισμού στη Ρωσία. Παρότι εμείς γνωρίζουμε ότι το 1905 εξελίχθηκε σε επανάσταση εναντίον του τσαρισμού από μερίδα του λαού, οφείλουμε να αποστασιοποιηθούμε από αυτό και να μην το δούμε σαν φυσική εξέλιξη των πραγμάτων. Οφείλουμε να παρουσιάσουμε όσες περισσότερες πολιτικές πτυχές της περιόδου μπορούμε. Δηλαδή όχι μόνο τη θέληση των επαναστατών για ολική ανατροπή, αλλά και τη θέληση για διεκδίκηση πολιτικών ελευθεριών και δικαιωμάτων που εκπροσωπούσαν κυρίως οι φιλελεύθεροι των μεσαίων στρωμάτων. Η επανάσταση του 1905 λοιπόν δεν μπορεί να θεωρηθεί μια μονοδιάστατη έκφραση κοινωνικών αιτημάτων προερχόμενη από την ευρύτερη αριστερά, αλλά μια πολυδιάστατη που εδράζεται σε πολλές κοινωνικές αντιδράσεις όπως την ανεπάρκεια ουσιαστικού μεταρρυθμισμού που χαρακτήριζε την τσαρική πολιτική, τις πολεμικές ταπεινώσεις και φυσικά τις μεγάλες κοινωνικές ανισότητες.

κατάσταση η ύπαρξη και η μη ύπαρξη ενός κοινοβουλίου όσον αφορά τη δράση τους και την νομιμοποίησή τους.

¹⁹ Θα δοθούν βιβλιογραφικές αναφορές στα αντίστοιχα κεφάλαια για τα κείμενα που χρησιμοποιούνται.

Τα γεγονότα του 1905: Μια κοινωνία σε διέγερση. Ένα θεσμοθετημένο πολιτικό σύστημα εν τη γενέσει.

Η Ρωσία των αρχών του 20^{ου} αιώνα ήταν μια «πυριτιδαποθήκη» που αρκούσε μία σπίθα για να εκραγεί. Όπως είπαμε δεν ήταν μόνο οι πολιτικές ζυμώσεις που γίνονταν και οι οποίες δεν ήταν απαραίτητα σε άμεση σύνδεση και επικοινωνία με την κοινωνία. Ο Νικόλαος Β΄ που είχε στεφθεί τσάρος το 1894 ήταν αντιμέτωπος με πλήθος δύσκολων ζητημάτων τα οποία απαιτούσαν γενναίες και ρηξικέλευθες αποφάσεις και όχι κοντόφθαλμη πολιτική σαν αυτή του πατέρα του Αλέξανδρου Γ΄. Εξωτερικές προκλήσεις, εσωτερικός κοινωνικός αναβρασμός, ενδυναμωμένα εθνικά ζητήματα και μια εκβιομηχάνιση και οικονομία εύθραυστη σε συνδυασμό με αναποφασιστικότητα και αδυναμία προσαρμογής από πλευράς του Νικόλαου, προμήνυαν μια θητεία άκρως περιπετειώδη για τον ίδιο και την Ρωσία.

Η απότομη προσγειωτική απάντηση του Νικόλαου στους αντιπροσώπους των Ζέμστβο²⁰, μετά από μια συγχαρητήρια επιστολή για τους βασιλικούς γάμους ήταν πεντακάθαρη των μεταρρυθμιστικών του προθέσεων: Οι αντιπρόσωποι έγραφαν:

«Έχουμε την ελπίδα πως η φωνή των αναγκών του λαού θα ακούγεται πάντοτε στα υψηλότερα σκαλιά του θρόνου» με τον Νικόλαο να απαντά:

«Είμαι χαρούμενος να βλέπω αντιπροσώπους όλων των τάξεων μαζεμένους για να δηλώσουν τα αισθήματα υπακοής. Πιστεύω στην ειλικρίνεια αυτών των αισθημάτων, τα οποία πάντοτε ήταν τα κατάλληλα για κάθε Ρώσο. Όμως έμαθα ότι πρόσφατα σε κάποιες συναντήσεις των Ζέμστβο, υπήρξαν φωνές που έχουν παρασυρθεί από τα ανόητα όνειρα της συμμετοχής των αντιπροσώπων τους στις υποθέσεις της εσωτερικής διοίκησης. Ας είναι σε όλους γνωστό ότι εγώ, αν και θα αφιερώσω όλες μου τις προσπάθειες για το καλό του λαού, θα διατηρήσω την αρχή της απολυταρχίας το ίδιο σταθερή και ακλόνητη όπως έκανε και ο αλησμόνητος πατέρας μου»²¹.

Ήταν σαφές πως ο Νικόλαος δεν επρόκειτο να παρεκκλίνει από την γραμμή του πατέρα του η οποία ήταν συντηρητική σε όλα τα επίπεδα. Υπήρξαν και οι δύο όμως θερμοί υποστηρικτές της εκβιομηχάνισης²². Η συγκεκριμένη επιλογή έκτισε εκ του

---

²⁰ Ημειπίσημα συμβούλια τοπικής αυτοδιοίκησης κυρίως στις περιοχές της κεντρικής Ρωσίας, με εξαιρετικά περιορισμένη αυτονομία και αρμοδιότητα.

²¹ Η ιστορία του Μπολσεβικισμού τ. Α΄, Α. Γουντς, 2017, 98

²² Government Policies and the Industrialization of Russia, A. Kahan, 1967, The journal of economic history, 27.4

μηδενός μια αναπτυσσόμενη εργατική τάξη στις πόλεις, η οποία ζούσε σε άθλιες συνθήκες, αντιμετώπιζε εξευτελιστική μεταχείριση στους χώρους εργασίας, ενώ το κράτος έδειχνε μηδαμινή πρόνοια στα προβλήματα της μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα όπου ψηφίζονται στοχευμένοι εργατικοί νόμοι. Αυτό φούντωνε, σε συνδυασμό με την επαναστατική προπαγάνδα των μαρξιστών, την ταξική συνείδηση των εργατών. Οι ξέφρενοι ρυθμοί ανάπτυξης της Ρωσικής βιομηχανίας που priμοδοτήθηκε τόσο πολύ από τους τρεις τελευταίους τσάρους, ήταν σαν να είχε αρχίσει δειλά να γυρίζει μπούμερανγκ στον τσαρισμό. Από την άλλη οι αγρότες αν και απελεύθεροι μετά το 1861 και την κατάργηση της δουλοπαροικίας, αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα καθώς έπρεπε στις περισσότερες περιπτώσεις να νοικιάζουν από τους ευγενείς την γη που καλλιεργούσαν με άμεσο αντίκτυπο στο τελικό εισόδημα τους. Οι περισσότεροι έρχονταν αντιμέτωποι με την πτώχευση, την τοκογλυφία και την εκμετάλλευση των κουλάκων. Το πάγιο αίτημα τους ήταν η απόκτηση γης μέσω απαλλοτριώσεων από τους ευγενείς γαιοκτήμονες. Οι συνθήκες διαβίωσης των φτωχών αγροτών ήταν εξίσου κακές και συχνά έρχονταν αντιμέτωποι με σωματικές ποινές εξαιτίας μικροπαραπτωμάτων που διέπρατταν αν ζούσαν υπό την επίβλεψη επιστατών. Αυτές οι τρομακτικές ανισότητες ήταν το εύφλεκτο υλικό που πυροδότησε την επαναστατικότητα του 1905 αλλά και του 1917. Το «σπίρτο» και στις δύο περιπτώσεις υπήρξε η αδικαιολόγητη αυταρχικότητα το 1905 και η ανεπάρκεια αποφασιστικής καθοδήγησης του Νικόλαου το 1917²³. Σε όλα τα παραπάνω προστίθενται η ανεργία που μάστιζε τους πτυχιούχους, η αυταρχικότητα των πανεπιστημιακών αρχών εντός των ιδρυμάτων, αλλά και η εξαντλητική γραφειοκρατία που χαρακτήριζε τις κρατικές επιχειρήσεις.

Σοβαρότατο ζήτημα ήταν και η αντιμετώπιση των μη Ρώσων. Μεγάλες εθνότητες που βρίσκονταν υπό την τσαρική κυριαρχία, ενίσχυαν τις αυτονομιστικές τους τάσεις με την πολιτική εκρωσισμού να πυροδοτεί ακόμα μεγαλύτερες αντιδράσεις. Φινλανδοί και Πολωνοί ταυτόχρονα με τις αυτονομιστικές τάσεις, δέχονταν και τις σοσιαλιστικές επιρροές μέσω των εργατικών τάξεων τους²⁴. Στις περιόδους όπου ο τσαρισμός κλονιζόταν όπως θα δούμε, αυτές οι αυτονομιστικές τάσεις αυξάνονταν. Το μείγμα εθνικισμού και σοσιαλισμού σε αυτές τις περιοχές αν και συγκεκριμένο

---

²³ Οφείλουμε να αναγνωρίσουμε στον Νικόλαο πως είχε να αντιμετωπίσει τρομερές δυσκολίες. Ένα μακρόσυρτο πόλεμο σε εξέλιξη που εξαντλούσε τους οικονομικούς και βιομηχανικούς πόρους του κράτους και μια κοινωνία σε επαναστατικό αναβρασμό την οποία αγνοούσε όμως. Μέσα σε όλα αυτά άρχισε να κλονίζεται η εμπιστοσύνη στην μοναρχία και από παραδοσιακές κοινωνικές δυνάμεις που την υποστήριζαν όπως οι ευγενείς γαιοκτήμονες που έχαναν τα τέκνα τους στο μέτωπο. (Service, 2009, 94)

²⁴ Ήταν περιοχές που όπως είδαμε είχαν εκβιομηχανιστεί και είχαν αναπτύξει τις σοσιαλιστικές ιδέες. Επίσης είχαν ένα σχετικά μεγαλύτερο από άλλες περιοχές βαθμό νομικής αυτονομίας. Η Φινλανδία για παράδειγμα αναγνώριζε τον τσάρο ως μεγάλο δούκα. Το μανιφέστο του 1899 που εξέδωσε ο Νικόλαος περιόρισε την Φινλανδική αυτονομία και πυροδότησε εθνικιστικές εκδηλώσεις από τις οποίες οι σοσιαλιστές απείχαν όμως. (Socialisms in the tsarist borderlands, W. Marzec και R. Turunen 2018, Contributions to the History of Concepts, 13.1)

και δύσκολα συνδεόμενο, αύξανε την επαναστατικότητα. Η αδυναμία των κυβερνητικών αρχών να επινοούν νέες αποτελεσματικές μεθόδους προπαγάνδας και χειραγώγησης της κοινωνίας όπως αυτές που επινοούσαν οι αντίστοιχες Βρετανικές και Γερμανικές, επέτειναν το μοναρχικό αδιέξοδο²⁵. Κάτω από αυτές τις κοινωνικές συνθήκες η κρατική καταστολή ήταν η πιο αποτελεσματική μέθοδος αντιμετώπισης των «δυσχερειών». Η περιβόητη «Οχράνα», η κρατική πολιτική αστυνομία, διείσδυε στις πολιτικές οργανώσεις και τα συνδικάτα και συλλάμβανε πολλά μέλη. Παρ' όλα αυτά η καταστολή από μόνη της δεν αρκούσε για να συγκρατεί την κοινωνική δυσαρέσκεια. Χρειάζονταν γενναίες πολιτικές αποφάσεις από τον τσάρο που ο κοινωνικός αναβρασμός από μόνος του δεν μπορούσε να τον πείσει να τις πάρει. Ότι δεν κατάφερε ο εσωτερικός αναβρασμός από μόνος του, το δρομολογούσαν οι εξωτερικές εξελίξεις κατά κανόνα.

Ρωσο-Ιαπωνικός πόλεμος

Η Ρωσία παρά τις καθυστερημένες παραγωγικές της δομές και την ημι-καπιταλιστική της ακόμα οικονομία που εξαρτιόταν από τα δυτικά κεφάλαια, ήταν μια μεγάλη δύναμη που έβλεπε την Άπω ανατολή σαν κομμάτι από την σφαίρα επιρροής της, που εκτεινόταν από την Βαλτική μέχρι την Άπω ανατολή και από την Σιβηρία μέχρι την κεντρική Ασία²⁶. Στην Άπω ανατολή είχε να αντιμετωπίσει όμως τον επεκτατισμό της συνεχώς αναπτυσσόμενης Ιαπωνίας, η οποία δεν έβλεπε με καλό μάτι την Ρωσική επιρροή σε μία περιοχή όπου φιλοδοξούσε να επεκταθεί η ίδια, δηλαδή την κεντρική Ασία. Ο πόλεμος που ξέσπασε το 1904 ήταν αποτέλεσμα αρκετών άστοχων προβλέψεων από πλευράς της κυβέρνησης και του τσάρου. Κυρίως υπήρχε ένα αδικαιολόγητο αίσθημα στρατιωτικής υπεροχής έναντι των Ιαπώνων. Από αυτό το αίσθημα ορμώμενος ο υπουργός εσωτερικών Πλέβε, πίστευε πως ένας νικηφόρος πόλεμος κατά των Ιαπώνων, θα εκτονώσει και θα καταλαγιάσει τον κοινωνικό αναβρασμό. Επίσης τα οικονομικά συμφέροντα που διακυβεύονταν

---

²⁵ Να σημειώσουμε πως στην περίπτωση Βρετανίας και Γερμανίας υπήρχαν θεσμοί αντιπροσώπευσης και μακρά κοινοβουλευτική παράδοση, κάτι που εκτονώνει κάπως τις κοινωνικές ανισότητες που υπήρχαν και εκεί. Ο «πολιτικός σκοταδισμός» που επικρατούσε στην Ρωσία και η αδυναμία των τσάρων να παραχωρήσουν κομμάτια της απόλυτης εξουσίας τους, εξηγεί σε μεγάλο βαθμό νομίζω το πώς έφτασε στις επαναστάσεις του 20^{ου} αιώνα η χώρα. Αυτοκρατορία και απολυταρχία ήταν ασύμβατες έννοιες με τις τεκτονικές εξελίξεις που βίωνε η Ευρώπη οικονομικο-πολιτικά. Όση καταστολή κι αν χρησιμοποιούσε ένας απόλυτος μονάρχης αυτή την περίοδο, δύσκολα μπορούσε να περιορίσει την είσοδο των νέων πολιτικών ιδεών στην επικράτεια του. Ένα άλλο παρόμοιο παράδειγμα ήταν η Οθωμανική αυτοκρατορία την περίοδο αυτή, η οποία ακολούθησε μεγαλύτερο μεταρρυθμιστικό από την τσαρική Ρωσία αλλά κατέρρευσε και εκείνη υπό το βάρος των αλυτρωτικών πολέμων που δέχτηκε και του κινήματος των Νεότουρκων που αναπτύχθηκε πάνω σε φιλελεύθερες βάσεις.

²⁶ Το 1900 η Ρωσία είχε προσαρτήσει την Μαντζουρία μετά την εξέγερση των Μπόξερ στην Κίνα.

στην περιοχή αυτή από κυβερνητικούς κύκλους στην Πετρούπολη που συμβούλευαν τον Νικόλαο αλλά και η προσωπική του φιλοδοξία, τον οδήγησαν στην απόρριψη του συμβιβασμού που πρότειναν οι Ιάπωνες²⁷.

Έτσι τον Ιανουάριο του 1904 ο Ιαπωνικός στόλος μέσα στην νύχτα, επιτέθηκε στον Ρωσικό, στο Πορτ Άρθουρ της Μαντζουρίας. Στην Ρωσία ξέσπασε ένα μεγάλο πατριωτικό κύμα εντός της κοινωνίας που ενισχυόταν από την κρατική προπαγάνδα. Η κυβέρνηση συνέχιζε να είναι εξαιρετικά αισιόδοξη για την έκβαση του πόλεμου, όμως η πραγματικότητα δεν άργησε να δώσει την αντικειμενική εικόνα της κατάστασης. Ένας στρατός ελλιπώς εξοπλισμένος, μια ανίκανη στρατιωτική διοίκηση απαρχαιωμένων τακτικών αντιλήψεων και μια απόσταση 6,000 μιλίων που χώριζαν το μέτωπο από το κέντρο αποφάσεων, έφεραν μια άκρως ταπεινωτική ήττα²⁸ για την αυτοκρατορία και το κύρος του τσαρισμού στο εσωτερικό. Οι αντιδράσεις που έφερε η ήττα ήταν καθολικές σε όλη την Ρωσική κοινωνία. Όταν τον Ιούλιο του 1904 ο Πλέβε έπεφτε νεκρός από την βόμβα ενός σοσιαλεπαναστάτη τρομοκράτη, η κοινωνία ανακουφίστηκε περισσότερο απ' ότι λυπήθηκε²⁹. Από την στιγμή που ο τσαρισμός έμπρακτα δεν μπορούσε να εγγυηθεί την ασφάλεια και το εθνικό γόητρο των υπηκόων του, άρχισε να χάνει μία από τις πιο σημαντικές νομιμοποιητικές του βάσεις στην κοινωνία. Ήταν η στιγμή να βγουν στην επιφάνεια όλα τα χρόνια καταπιεσμένα κοινωνικά ένστικτα που καλύπτονταν μέσω της καταστολής και της προπαγάνδας.

Όσον αφορά τους σοσιαλδημοκράτες, η στάση τους στο ζήτημα του πολέμου ήταν χωρισμένη στα δύο. Οι μενσεβίκοι που έλεγχαν πλέον την «Ίσκρα»³⁰ πήραν μια σχετικά μετριοπαθή θέση, κάνοντας εκκλήσεις για ειρήνη, χωρίς να συνδέουν το γεγονός άμεσα με την μοίρα της επανάστασης. Οι μπολσεβίκοι από την άλλη εναντιώθηκαν σε αυτή τη θέση με τον Λένιν να ειδοποιεί πως μια νίκη της Ρωσίας στον πόλεμο θα ενδυνάμωνε πρόσκαιρα το καθεστώς, ενώ μια ήττα θα δρομολογούσε σοβαρές εξελίξεις για την επανάσταση. Μετά την διαφανόμενη ήττα, οι μενσεβίκοι άρχισαν να τάσσονται στο πλευρό των φιλελεύθερων και στις εκστρατείες των Ζέμστβο, στα πλαίσια μιας κοινωνικής συμμαχίας με σκοπό την αλλαγή. Ο Λένιν άσκησε σφοδρή κριτική στην θέση αυτή. Ήταν και η στιγμή που βγήκε στην επιφάνεια η ουσιαστική διαφορά μεταξύ των δύο τάσεων. Οι μπολσεβίκοι ήταν σθεναρά πιστοί στην ταξική ανεξαρτησία και πάλη, ενώ οι μενσεβίκοι στην ταξική συνεργασία και σε ένα αδιόρατο ακόμα ρεφορμισμό.

---

²⁷ The Russian Revolution: 1891-1924, O. Figes, 1997, 172

²⁸ Η κυβέρνηση έφτασε στο σημείο να στείλει τον Βαλτικό στόλο μετά από ένα ταξίδι 7 μηνών στην Άπω ανατολή με σκοπό να σώσει τον πόλεμο. Η κατάληξη ήταν η συντριβή του και η οριστική ήττα της Ρωσίας.

²⁹ Figes, 1997, 174

³⁰ Πολιτική εφημερίδα εξόριστων σοσιαλιστών, όργανο του Σοσιαλδημοκρατικού εργατικού κόμματος Ρωσίας που αρχικά διεύθυνε ο Λένιν, εν συνεχεία «πέρασε» στα χέρια των μενσεβίκων.

Η «Ματωμένη Κυριακή»

Είναι σημαντικό να καταλάβουμε πως το 1905 και τα γεγονότα που το ακολούθησαν είναι μια μεγάλη δοκιμασία πριν το 1917. Χωρίς την γνώση και την εμπειρία που προσέφερε στο επαναστατικό κίνημα, τα γεγονότα του 1917 ίσως να μην είχαν πάρει την τροπή που τελικά πήραν. Κατά την διάρκεια των ετών 1905-1907 όλα τα κόμματα, οι ιδέες και τα προγράμματα, μαζί με τις ηγεσίες τους, δοκιμάστηκαν σε πραγματικό επαναστατικό περιβάλλον που η δυναμική του δεν μπορεί να αποδοθεί σε μία συγκεκριμένη τάξη και μόνο. Το 1905 ήταν πολυσυλλεκτικό, πολιτικά διευρυμένο και με ασαφείς στόχους για τον καθένα μάλλον. Όπως πολύπλευρα ήταν τα στοιχεία που οδήγησαν σε κρίση εμπιστοσύνης προς τον τσαρισμό, έτσι πολύπλευρα ήταν και τα αιτήματα της κοινωνίας που ήρε αυτή την εμπιστοσύνη. Δεν ήταν μόνο η εργατική τάξη που αντέδρασε. Ήταν οι αγρότες, ήταν τμήματα της αριστοκρατίας που έβλεπαν την απολυταρχία ως ένα μεγάλο αδιέξοδο για την χώρα και φυσικά ήταν η διανόηση, όχι μόνο η σοσιαλιστική αλλά και η φιλελεύθερη που ασφυκτιούσε κάτω από το βάρος των περιορισμών³¹. Αυτές οι κοινωνικές δυνάμεις δεν είχαν κοινούς στόχους παρά την επικράτηση του συνταγματισμού και του μεταρρυθμισμού στα αιτήματα.

Το 1904 μετά την δολοφονία του Πλέβε, ο Νικόλαος βλέποντας την κοινωνική δυσαρέσκεια να μεγαλώνει προς το πρόσωπο του, διορίζει υπουργό εσωτερικών τον Π. Μίρσκι, ένα μετριοπαθή φιλελεύθερο πολιτικό, ο οποίος ώθησε τον Νικόλαο να εξαγγείλει ένα πολύ ήπιο πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων. Αυτό περιελάμβανε πολιτικές ελευθερίες και μικρή συμμετοχή των Ζέμστβο στην νομοθετική εξουσία, με συμβουλευτικό χαρακτήρα. Ο τσάρος διατηρούσε το δικαίωμα διοικητικών αλλαγών στο ακέραιο. Ήταν μια προσπάθεια ήπιου εκδημοκρατισμού που αποσκοπούσε στην εκτόνωση της κρίσης, που θα αποκαθιστούσε την εικόνα του στον λαό, χωρίς να του παραχωρεί όμως ουσιαστικές πολιτικές ελευθερίες και επ' ουδενί αντιπροσωπευτικό σώμα με νομοθετική εξουσία³². Στην ουσία θα παρέμενε απόλυτος κυρίαρχος παρά τις αλλαγές. Ενώ ο Μίρσκι προειδοποιούσε πως οι αλλαγές αυτές δεν αρκούσαν για να αναχαιτιστεί η επανάσταση που «ερχόταν» και συμβούλευε τον Νικόλαο να παραχωρήσει ένα πανεθνικό θεσμό αντιπροσώπευσης που θα συμμετείχε στο κυβερνητικό έργο, εκείνος παρέμεινε άκαμπτος³³.

---

³¹ Arbeiterschaft und politische Radikalisierung in der russischen Revolution 1905-1917, M. Hildermeier, 1990, Geschichte und Gesellschaft, 16.4

³² Nicolas II and the revolution of 1905, R. Wortman, 2013, chapter in «Russian Monarchy», 204

³³ Figes, 1997, 175

Τον Δεκέμβριο του 1904 θα ξεσπάσει απεργία στο εργοστάσιο Πουτίλωφ στην Πετρούπολη, που μέσα σε μικρό διάστημα θα γιγαντωθεί ανεβάζοντας τον αριθμό των απεργών στην πόλη σε 100.000 περίπου³⁴. Αφορμή υπήρξε η απόλυση τεσσάρων εργατών που άνηκαν στο συνδικάτο του ιερέα Γκαπόν. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συγκεκριμένη φιγούρα όσον αφορά τα γεγονότα του 1905. Ο Γκαπόν είναι μια πολύ αμφιλεγόμενη προσωπικότητα της περιόδου αυτής, που τον Απρίλιο του 1904 είχε ιδρύσει ένα εργατικό «συνδικάτο» στο οποίο όμως απαγορεύονταν οι πολιτικές συζητήσεις, ενώ ενθαρρυνόταν η αλληλεγγύη μεταξύ των εργατών και η εκδήλωση των παραπόνων τους κυρίως³⁵. Η κοινωνική αναστάτωση που προκλήθηκε από τις ήττες στον ρωσο-ιαπωνικό πόλεμο και η χαλάρωση της αυστηρότητας από το καθεστώς εξαιτίας του αναβρασμού, έδωσαν την δυνατότητα αυξημένων συνελεύσεων στα εργατικά συνδικάτα. Σε αυτό το περιβάλλον το συνδικάτο του Γκαπόν αύξησε τις δυνάμεις του και εξελίχθηκε σε σημαντική δύναμη στην Πετρούπολη. Παρά την μη συνειδητοποίηση που χαρακτήριζε τους εργάτες του συνδικάτου αυτού σε αντίθεση με τους συνειδητοποιημένους σοσιαλδημοκράτες εργάτες, το συνδικάτο υπό την ηγεσία του Γκαπόν ανέπτυξε μεγάλη μαχητικότητα και πρωταγωνίστησε στα γεγονότα της απεργίας. Μάλιστα ο Γκαπόν παρά τα ιδιαίτερα αντιφατικά του χαρακτηριστικά, ήταν ένας ταλαντούχος οργανωτής και ρήτορας, που ασκούσε μεγάλη γοητεία στους εργάτες και που στην ουσία έθεσε σε κίνηση την επαναστατική μηχανή του 1905. Σε σύγκριση με τους σοσιαλδημοκράτες συνολικά, η επιρροή του Γκαπόν στα γεγονότα του Ιανουαρίου του 1905 ήταν πολύ μεγαλύτερη. Η μαρτυρία του Μάρτοφ από το βιβλίο που έγραψε για την ιστορία της σοσιαλδημοκρατίας είναι κατατοπιστική:

«Η Σοσιαλδημοκρατία και των δύο φραξιών, δεν μπορούσε παρά να παραδεχτεί ότι τα θυελλώδη γεγονότα στην Πετρούπολη τον Ιανουάριο του 1905, έλαβαν χώρα όχι μόνο χωρίς την καθοδήγηση των σοσιαλδημοκρατών, αλλά ακόμα και χωρίς την αξιοσημείωτη συμμετοχή τους ως οργανωμένο σύνολο»³⁶

Στις 5 Ιανουαρίου μια μεγάλη συνέλευση ψήφισε την δημιουργία συντακτικής επιτροπής. Η πλειοψηφία εντός του κινήματος έβλεπε τους σοσιαλδημοκράτες σαν ξένο σώμα που ήθελε να τους διχάσει. Εν τέλει τους επιτράπηκε να συμμετάσχουν στην ειρηνική πορεία που διοργάνωναν προς τα χειμερινά ανάκτορα την Κυριακή 9

---

³⁴ The Revolution of 1905: Russia in Disarray, A. Ascher, 1988, 49

³⁵ Στην ουσία επρόκειτο για απομεινάρια της τακτικής του πρώην διοικητή της Οχράνα Σ. Ζουμπάτωφ, που είχε συλλάβει την ιδέα της ίδρυσης νόμιμων συνδικάτων υπό την αυστηρή επίβλεψη της αστυνομίας όμως, σε μια περίοδο αυξημένης έντασης στον εργατικό κόσμο. Η τακτική ήταν επιτυχημένη για ένα διάστημα. Η «συνέλευση των Ρώσων εργατών εργοστασίων και εργαστηρίων» του Γκαπόν ήταν αρχικά ένα τέτοιου είδους «συνδικάτο» και αυτό έκανε τους σοσιαλδημοκράτες να είναι δύσπιστοι για τις προθέσεις του και να τον θεωρούν όργανο της Οχράνα.

³⁶ Γουντς, 2017, 208

Ιανουαρίου(Π.Η), με σκοπό να παραδώσουν τα αιτήματα τους στον τσάρο. Μάλιστα ο Γκαπόν είχε ζητήσει νόμιμη άδεια για την διαδήλωση, με επιστολή του, ενώ είχε απαγορευτεί στους σοσιαλδημοκράτες να κρατούν κόκκινες σημαίες. Παρά τον ειρηνικό χαρακτήρα της διαδήλωσης, η οποία συγκέντρωσε πλήθος κόσμου από διάφορες κοινωνικές ομάδες, η φρουρά των ανακτόρων άνοιξε πυρ αδικαιολόγητα, σκοτώνοντας εκατοντάδες διαδηλωτές. Ήταν η στιγμή της «αποκαθήλωσης» του τσάρου στα μάτια του λαού του. Ακόμα και τα πιο συντηρητικά στοιχεία μέσα στον λαό, δεν μπορούσαν να εξωραΐσουν το γεγονός της σφαγής μιας ειρηνικής διαδήλωσης. Μέσα σε ελάχιστο διάστημα, μια επαναστατική έκρηξη διαπέρασε τις λαϊκές μάζες, δρομολογώντας μια αυθόρμητη επαναστατικότητα που θα χρειαζόταν δεκαετίες θεωρητικής προπαγάνδας, υπό κανονικές συνθήκες, για να ξεσπάσει. Μόνο μέσα στον Ιανουάριο, 400.000 εργάτες συμμετείχαν στις απεργίες σε όλη την χώρα. Οι σοσιαλδημοκράτες με την ηγεσία τους στην εξορία, είχαν εξαιρετικά μικρή επιρροή στις εξελίξεις του Ιανουαρίου³⁷. Στους επόμενους μήνες όμως αυτό θα άλλαζε σημαντικά.

Επαναστατικές Διεργασίες

Μπορούμε να υποστηρίξουμε χωρίς αμφιβολία πως η απρόκλητη βία που ασκήθηκε από πλευράς καθεστώτος, ήταν ένα απρόσμενο «δώρο» που επιτάχυνε αστραπιαία μια επανάσταση που σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να θεωρήσουμε ως φυσική εξέλιξη των πραγμάτων. Παρά τις κοινωνικές συνθήκες που την ευνοούσαν στην Ρωσία, δεν μπορούμε να θεωρήσουμε τον τσαρισμό τόσο τρωτό σε αυτή την φάση. Η ευρύτερη κοινωνική συμμαχία που δημιουργήθηκε με αφορμή την ταπείνωση στον ρωσο-ιαπωνικό πόλεμο και την σφαγή της ματωμένης Κυριακής, ήταν τα αποφασιστικότερα γεγονότα που οδήγησαν τον λαό σε εξέγερση. Μετά από αυτά τα γεγονότα, οι μάζες ήταν πιο δεκτικές στην σοσιαλδημοκρατική διείσδυση ιδεών, σε συνδυασμό με την απουσία αξιόπιστης ηγεσίας, με σαφές πολιτικό υπόβαθρο.

Μέσα στις επόμενες μέρες, οδοφράγματα δημιουργήθηκαν στην Πετρούπολη και η δυτική επικράτεια σαρώθηκε από κύμα απεργιών όχι μόνο στα εργοστάσια αλλά και τις συγκοινωνίες. Η Βαρσοβία ακολούθησε, όπως και η Ρίγα, όπου ξέσπασαν σφοδρές συγκρούσεις με τις αρχές, με αποτέλεσμα τον θάνατο αρκετών διαδηλωτών. Μέσα σε αυτό το κλίμα ενεργοποιήθηκαν όλες οι εθνικές ομάδες από την Βαλτική έως τον Καύκασο. Πολωνοί, Γεωργιανοί, Λετονοί, Λιθουανοί και Εβραίοι

---

³⁷ Figes, 1997, 182

εργάτες ακολούθησαν τους Ρώσους, ενάντια στο καθεστώς³⁸. Την εργατική τάξη ακολούθησαν φιλελεύθεροι, φοιτητές, αλλά και γενικότερα τα μεσαία στρώματα των πόλεων. Η απεργία που θορύβησε πιο πολύ όμως την κυβέρνηση ήταν αυτή των σιδηροδρομικών που ξεκίνησε στο Σαράτωφ της κεντρικής Ρωσίας και εξαπλώθηκε μέχρι τις πιο απομακρυσμένες επαρχίες. Μέσα στο 1905, είχαμε επίσης εξεγέρσεις, χωρίς πολιτικό χαρακτήρα, στις τάξεις του ναυτικού, εξαιτίας των ηττών στον Ρωσο-ιαπωνικό πόλεμο. Πιο γνωστή αυτή στο θωρηκτό Ποτέμκιν, η οποία κατεστάλη βίαια. Μέσα σε απόλυτο χάος, εθνικιστικές ομάδες όπως οι «Μαύρες εκατονταρχίες», με την υπόγεια στήριξη του καθεστώτος που προσδοκούσε στον αποπροσανατολισμό του κόσμου από την ουσία των γεγονότων, προέβησαν σε πογκρόμ εναντίον των Εβραίων κυρίως, με πάνω από 3.000 θύματα καταγεγραμμένα³⁹. Κάτω από την ασφυκτική πίεση του κοινωνικού χάους που είχε δημιουργηθεί, ο Νικόλαος θα εξαγγείλει στις 18 Φεβρουαρίου το πρώτο μανιφέστο, αφήνοντας να εννοηθεί πως θα παραχωρήσει σύνταγμα και θεσμό εκπροσώπησης. Παράλληλα θα δημιουργηθεί μια επιτροπή με επικεφαλής τον Ν. Σιντλόφσκι, που θα διερευνήσει τα αίτια της δυσαρέσκειας στις τάξεις των εργατών. Επίσης υπήρχε η πρόβλεψη να εκπροσωπούνται οι εργάτες στην επιτροπή μέσω εκλεγμένων οργάνων. Κίνηση με σαφή στόχο την εκτόνωση της κατάστασης, αλλά και την προσπάθεια να μην κινηθούν προς τους σοσιαλιστές οι εργάτες. Παρά την στήριξη της ιδέας από τους εργάτες και εν τέλει και τους σοσιαλδημοκράτες, η επιτροπή διαλύθηκε χωρίς να προλάβει να λειτουργήσει.

Η στάση του Λένιν και των μπολσεβίκων κατά την περίοδο αυτή ήταν ξεκάθαρη. Θεωρούσαν πως ο συγκρατημένος ρεφορμισμός που υποσχόταν ο τσάρος είχε αποκλειστικά εκτονωτικά κίνητρα και πως δεν θα κρατούσε για πολύ. Ασκούσαν κριτική στους φιλελεύθερους, που πίστευαν πως θα συμβεί μια ουσιαστική ειρηνική πολιτική μεταρρύθμιση στην χώρα, αλλά και στους μενσεβίκους που τάσσονταν στο πλευρό τους. Για τον Λένιν ο δρόμος ήταν ένας. Η εργατική τάξη καθοδηγούμενη από μια επαναστατική ηγεσία, θα συσπείρωνε τις καταπιεσμένες μάζες σε μια ένοπλη εξέγερση που θα είχε σαν τελικό στόχο την κατάλυση της απολυταρχίας και όχι την μετάλλαξη της μέσω του μεταρρυθμισμού. Τα κατοπινά γεγονότα δικαιώνουν την δυσπιστία στις προθέσεις του τσάρου τουλάχιστον.

---

³⁸ Σημαντικό να καταλάβουμε πως για τις εθνικές αυτές ομάδες, τα κίνητρα ήταν πολλά. Πρωτίστως όμως ήταν η εθνική τους αυτοδιάθεση την οποία διεκδικούσαν έστω και σε επίπεδο κατοχύρωσης βασικών ελευθεριών που σχετίζονταν με την χρήση της γλώσσας τους και των πολιτισμικών τους εθίμων. Η στροφή των εργατών προς τους σοσιαλδημοκράτες ειδικά στις βαλτικές χώρες, υπήρξε προϊόν αυτής της κατάστασης και όχι μόνο αποτέλεσμα ταξικής συνειδητοποίησης.

³⁹ Figes, 1997, 204

Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες από πλευράς καθεστώτος

Όπως είπαμε παραπάνω, ο Νικόλαος συμφώνησε να παραχωρήσει «Δούμα», υπό τα βάρη της κοινωνικής έκρηξης, αλλά σε καμία περίπτωση δεν θα το έπραττε αν δεν ένιωθε ασφαλείς ως προς την διατήρηση των απόλυτων εξουσιών του. Το Φεβρουαριανό μανιφέστο, πάτησε πάνω στο σχέδιο του νέου υπουργού εσωτερικών Α. Μπουλίγκιν, το οποίο περιελάμβανε την ύπαρξη δούμας συμβουλευτικού χαρακτήρα και μόνο. Στην ουσία ο τσάρος θα μπορούσε να περάσει ότι νόμο ήθελε, με την έγκριση του υπουργικού συμβουλίου, το οποίο διόριζε ο ίδιος, χωρίς την απαραίτητη συγκατάθεση της δούμας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αναλογία αντιπροσώπευσης με βάση τον εκλογικό νόμο. Οι γαιοκτήμονες και συνολικά ο αγροτικός κόσμος που κατείχε περιουσία είναι ο μεγάλος κερδισμένος, καθώς συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό αντιπροσώπων σε αντίθεση με τις αστικές περιοχές και ειδικά την εργατική τάξη, η οποία δεν ευνοήθηκε καθόλου από τον συγκεκριμένο εκλογικό νόμο⁴⁰. Στην ουσία ήταν μια μεταρρύθμιση που μόνο σκοπό είχε την εκτόνωση της επαναστατικότητας και την γρήγορη απόσυρση της όταν αυτή μετρίαζόταν. Γι αυτό και αντιμετωπίστηκε με μεγάλη δυσπιστία από σχεδόν όλους όσους συμμετείχαν στο επαναστατικό κίνημα, ακόμα και από τους φιλελεύθερους⁴¹. Για τους σοσιαλδημοκράτες το ζήτημα έβγαλε και πάλι στην επιφάνεια την πόλωση. Οι μπολσεβίκοι υποστήριξαν το μποϊκοτάζ⁴² στις εκλογές αν και εφόσον γίνονταν, ενώ ένα μέρος των μενσεβίκων δεν ήταν αντίθετο με την συμμετοχή. Εν τέλει και οι μενσεβίκοι τάχθηκαν υπέρ του μποϊκοτάζ, όπως και οι «Εσέροι» σοσιαλεπαναστάτες, μαζί με τους φιλελεύθερους⁴³. Ήταν η στιγμή της συνειδητοποίησης, για όλους τους δρώντες του κινήματος, των περιορισμένων τσαρικών διαθέσεων για ουσιαστικές πολιτικές ελευθερίες.

Η κάμψη του απεργιακού κύματος που είχε συμβεί το καλοκαίρι του 1905 λόγω της ειρήνης που συμφωνήθηκε με την Ιαπωνία και η δούμα που είχε αναγγελθεί, μαζί

---

⁴⁰ Wortman, 2013, 205

⁴¹ Figes, 1997, 188

⁴² Το μποϊκοτάζ στις πρώτες εκλογές από την πλευρά των σοσιαλιστών δεν αποτελεί «Ρωσική πρωτοτυπία» φυσικά ούτε και αποκλειστική θέση των σοσιαλιστών εντός της χώρας. Ακόμα και ένα τμήμα των φιλελεύθερων το υποστήριξε, με βασικό επιχείρημα και για τις δύο περιπτώσεις, τον «αντιδραστικό» και άκρως υποκριτικό χαρακτήρα που είχαν οι παραχωρήσεις του τσάρου σε πρώτη φάση.

⁴³ Γουντς, 2017, 243

με διάφορες άλλες παραχωρήσεις από το καθεστώς⁴⁴, είχαν φέρει αυτή την κάμψη. Όμως τον Σεπτέμβρη και Οκτώβρη η εικόνα άλλαξε. Απεργίες ξέσπασαν σε Μόσχα και Πετρούπολη, με το σοβιέτ⁴⁵ της Πετρούπολης να κατέχει σημαίνουσα θέση στο κίνημα. Από τα τυπογραφεία και τις δημόσιες υπηρεσίες μέχρι τους σιδηρόδρομους ο απεργιακός κλοιός εξαπλώθηκε και σε άλλα αστικά κέντρα όπως το Μινσκ, η Οδησός, το Χάρκοβο και το Λοτζ. Η Φινλανδία επίσης μπήκε στον απεργιακό αναβρασμό. Αποκορύφωμα η μεγάλη γενική απεργία του Οκτώβρη που είχε πλέον ξεκάθαρο πολιτικό χαρακτήρα, όχι όμως και ένα κοινό και ξεκάθαρο στόχο για όλους⁴⁶.

Η νέα όξυνση θα οδηγήσει εξαναγκασμένα τον Νικόλαο στην εξαγγελία νέου μανιφέστου στις 17 Οκτώβρη, το οποίο είχε εκπονηθεί υπό την καθοδήγηση του Σ. Βίτε και με το οποίο ο τσάρος ήταν μάλλον σφόδρα αντίθετος. Αυτό περιελάμβανε ίδρυση δούμας με δίκαιη εκπροσώπηση για όλους, όχι όμως συμβουλευτικού χαρακτήρα αυτή τη φορά. Η παρούσα δούμα θα ενέκρινε τα μελλοντικά νομοσχέδια και χωρίς την έγκριση της κανένας νόμος δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί. Επίσης παραχωρούνταν πολιτικές ελευθερίες που σχετίζονταν με την ελευθερία θρησκευτικής έκφρασης και λόγου, αλλά και την κατοχύρωση του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι⁴⁷. Ο δρόμος για την δημιουργία νόμιμων πολιτικών κομμάτων άνοιγε και κατ' επέκταση άνοιγε και εκείνος για ένα θεσμοθετημένο πολιτικό σύστημα. Την ίδια μέρα ο Νικόλαος διόρισε πρωθυπουργό του νέου υπουργικού συμβουλίου τον Βίτε, που θα ήταν άμεσα υπόλογος στον ίδιο.

Το μανιφέστο έγινε δεκτό με θέρμη από τα περισσότερα τμήματα των εξεγερμένων, που πίστεψαν πως σήμαινε το τέλος της απολυταρχίας, την στιγμή που το επιτελείο του Νικόλαου μαζί με τον ίδιο, έψαχναν τις σωστότερες διατυπώσεις για τη εξαγγελία, με σκοπό να φανεί ως μια παραχώρηση του τσάρου προς τον λαό του⁴⁸, που όμως θα είχε το προνόμιο να πάρει πίσω ανά πάσα στιγμή. Η πρόθεση του Νικόλαου ήταν έκδηλη. Θα προσπαθούσε να κερδίσει χρόνο με σκοπό την αναδιοργάνωση του ταραγμένου στρατεύματος, με το οποίο θα κατέστειλε βίαια την εξέγερση. Μην ξεχνάμε πως και ο στρατός βρισκόταν σε αναβρασμό από την εξέγερση και τον τραυματικό ρωσο-ιαπωνικό πόλεμο. Η άρνηση του Νικόλαου να

---

⁴⁴ Θρησκευτική ανεκτικότητα, ελευθερία λόγου, τύπου και γλώσσας κυρίως για τους Πολωνικούς και Φινλανδικούς πληθυσμούς και ελαφρύσεις στους αγρότες.

⁴⁵ Είναι το συμβούλιο στα Ρωσικά. Πρόκειται για δημοκρατικά εκλεγμένα συμβούλια εργαζομένων, που εμφανίζονται για πρώτη φορά στην επανάσταση του 1905 ως απεργιακές επιτροπές και όργανα του αγώνα.

⁴⁶ Hildermeie, 1990, 16.4

⁴⁷ Wortman, 2013, 206

⁴⁸ Ο Νικόλαος παρέμενε όπως φαίνεται, παρά τις καταγιστικές εξελίξεις, προσκολλημένος στην πεποίθηση των φαινομενικών μυστικών του δεσμών με τον λαό, πιστεύοντας πως αυτοί δεν είχαν διαρραγεί, αλλά απλώς περνούσαν κρίση. Δεν είχε συνειδητοποιήσει πως η σχέση του με τον λαό είχε τραυματιστεί σοβαρά μετά την ματωμένη Κυριακή και πως το μόνο ίσως που θα την έσωζε πλέον, ήταν ο επαναπροσδιορισμός της στην βάση ουσιαστικών δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων.

παραχωρηθεί εκπροσώπηση στους στρατιωτικούς στη δούμα λέει πολλά για τον ρόλο που τους επιφύλασσε. Μέσα σε συνθήκες αποκλιμάκωσης της εξέγερσης μετά τις εξαγγελίες, εντάθηκε ένα κύμα διώξεων και επιθέσεων εναντίον απεργών, σοσιαλιστών και Εβραίων, κυρίως από κρατικά υποκινούμενες ακραίες συντηρητικές ομάδες, όπως οι «μαύρες εκατονταρχίες» που είδαμε παραπάνω. Μία από αυτές τις πράξεις βίας, η δολοφονία του μπολσεβίκου Ν. Μπάουμαν στην Μόσχα, η κηδεία του οποίου μετατράπηκε σε μαζική εργατική διαδήλωση.

Τα κόμματα προς τις εκλογές του 1906

Πέρα από τα υπάρχοντα κόμματα από τα οποία τα σοσιαλιστικά μποϊκοτάρισαν τις επερχόμενες εκλογές⁴⁹, ιδρύθηκαν και κάποια κατά την διάρκεια του Οκτώβρη του 1905, μετά την εξαγγελία του μανιφέστου. Οι «Καντέτοι» προέκυψαν από την συνένωση των διαφόρων φιλελεύθερων ενώσεων που δραστηριοποιήθηκαν κατά βάση στα Ζέμσμπο. Επισήμως το κόμμα ιδρύθηκε τον Οκτώβρη του 1905 σε ιδρυτικό συνέδριο και επικεντρώθηκε προγραμματικά στις πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Πιο συγκεκριμένα, στην διεκδίκηση κοινοβουλίου με νομοθετική ισχύ που θα προέκυπτε από καθολική ψηφοφορία, τον εκδημοκρατισμό της τοπικής αυτοδιοίκησης, την κατοχύρωση ελευθεριών για τις εθνικές ομάδες και αυτονομίας για Πολωνούς και Φινλανδούς. Οι Καντέτοι ήταν προσηλωμένοι στην εγγύηση των πολιτικών δικαιωμάτων μέσα στο νέο πολιτικό σύστημα που γεννιόταν, αν και οι διαιρέσεις εντός του δεν έλειπαν. Αρκετά διχασμένοι ήταν στο αγροτικό ζήτημα και τις προεκτάσεις του. Τα μέλη του ήταν κυρίως ελεύθεροι επαγγελματίες, δικηγόροι, καθηγητές, γιατροί, δημοσιογράφοι και αξιωματούχοι. Στις τάξεις τους εντάχθηκαν επίσης και σοσιαλιστές που αρνούσαν να ενταχθούν στα αυστηρά ιδεολογικά πλαίσια των σοσιαλιστικών κομμάτων⁵⁰. Από τα 100.000 μέλη που μετρούσε, το 60%⁵¹ προερχόταν από τις τάξεις των ευγενών, εξ' ου και ο διχασμός στο αγροτικό ζήτημα πιθανότατα. Στην κεντρική επιτροπή του κυριαρχούσαν οι καθηγητές πανεπιστημίου και ένας απ' αυτούς ήταν και ο Μιλιουκόφ, ο ηγέτης του κόμματος.

Έβλεπαν τον ρόλο τους εντός του πολιτικού συστήματος, ως υπερασπιστικό και προωθητικό των ριζοσπαστικών, προοδευτικών φιλελεύθερων ιδεών, που υπερέβαιναν τις ταξικές και εθνικές-εθνοτικές διαμάχες⁵². Φιλοδοξούσαν να έχουν τον ρόλο του καθοδηγητή του λαού, χωρίς επιτυχία μάλλον, καθώς δεν κατάφεραν

---

⁴⁹ Figes, 1997, 222

⁵⁰ Wither Russian liberalism, chapter in «Dimensions and challenges of Russian liberalism», Α. Semyonov, 2019, 31

⁵¹ Figes, 1997, 193

⁵² Semyonov, 2019, 31

να προσεγγίσουν τις λαϊκές μάζες με τρόπο που να υπερβαίνει το πνευματικό χάσμα που τους χώριζε απ' αυτές. Συν τοις άλλοις μην ξεχνάμε πως οι φιλελεύθερες ιδέες δεν ήταν δημοφιλείς και διαδεδομένες στον λαό. Ή καλύτερα δεν ήταν «συμβατές» με τα κατώτερα και κατώτατα αστικά στρώματα της Ρωσικής κοινωνίας, τα οποία ζώντας υπό άθλιες συνθήκες, δεν μπορούσαν να βασιστούν στον φιλελεύθερο μεταρρυθμισμό που πρέσβευαν οι Καντέτοι, για την βελτίωση της ζωής τους.

Ένα άλλο κόμμα που ιδρύθηκε αυτή την περίοδο ήταν οι «Οκτωβριστές» της ένωσης της 17^{ης} Οκτωβρίου. Οι «Οκτωβριστές» ήταν φιλελεύθεροι συντηρητικοί κατά βάση, που ασπάζονταν τις πολιτικές μεταρρυθμίσεις που δρομολόγησε η επανάσταση, αυστηρά εντός μοναρχικού πλαισίου όμως. Υποστήριζαν δηλαδή μια μορφή συνταγματικής μοναρχίας και ήταν πιστοί στο στέμμα αν και επιφυλακτικοί με τις μεταρρυθμιστικές προθέσεις του τσάρου συχνά. Στην κυβέρνηση του Βίτε, ο ηγέτης τους, βιομήχανος Α. Γκούσκοφ, ανέλαβε το υπουργείο εμπορίου και βιομηχανίας, ενώ ο Δ. Σίποφ, επίσης επιφανής Οκτωβριστής, ανέλαβε το υπουργείο γεωργίας. Για τον Νικόλαο οι Οκτωβριστές ήταν οι πιο αξιόπιστοι σύμμαχοι από το στρατόπεδο των φιλελευθέρων, στο πολιτικό σύστημα που είχε αρχίσει να δημιουργείται, σε αντίθεση με τους καντέτους που ήταν πιο επιφυλακτικοί σε μια συνεργασία με το καθεστώς, επιλέγοντας να βρίσκονται στην αντιπολίτευση περισσότερο⁵³.

Αρκετές ακροδεξιές ομάδες επίσης, ιδρύθηκαν αυτή την εποχή, οι οποίες ανέπτυξαν αντισοσιαλιστική, αντισημιτική και φιλομοναρχική δράση. Πιο γνωστή ήταν η «ένωση του ρωσικού λαού» που είχε δημιουργηθεί από τον Α. Ντουμπρόβιν και τον Β. Πουρίσκεβιτς, βασιζόμενη σε αντιφιλελεύθερες, αντισοσιαλιστικές και αντισημιτικές απόψεις. Είχαν την αμέριστη υποστήριξη από τον Νικόλαο, ο οποίος είχε δώσει εντολή στο υπουργείο εσωτερικών να χρηματοδοτείται η εφημερίδα τους, ενώ το καθεστώς τους προμηθεύε και οπλισμό. Στην ουσία δρούσαν σαν παρακρατικοί και παραστρατιωτικοί με σκοπό την αποκατάσταση της απολυταρχίας⁵⁴. Μαζί με τις μαύρες εκατονταρχίες που είδαμε πιο πάνω, αποτελούσαν ουσιαστικά μια πρώιμη μορφή φασιστικής έκφρασης που αντλούσε τα μέλη του από μικρομεσαία και κατώτερα τμήματα της κοινωνίας, που πιέζονταν από τις οικονομικές και παραγωγικές εξελίξεις που βίωνε η Ρωσία στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού της. Δηλαδή μικροκαταστηματάρχες, περιστασιακοί εργάτες προερχόμενοι από αγροτικές περιοχές, τεχνίτες και χαμηλόβαθμοι αξιωματούχοι. Μέχρι το τέλος του 1907 η ένωση είχε φτάσει τα 300.000 μέλη και τα 1.000 παραρτήματα σε όλη την χώρα⁵⁵. Μαζί τους ενώθηκαν και πρώην κατάδικοι που αμνηστεύθηκαν με το διάταγμα του Οκτώβρη, συμμετέχοντας στις πράξεις βίας που

---

⁵³ Figes, 1997, 203

⁵⁴ Wortman, 2013, 207

⁵⁵ Russian Rightists and the revolution of 1905, C. Rawson 1995, 62

επιδίδονταν, εναντίον όλων όσων θεωρούσαν εχθρούς του στέμματος και της «παραδοσιακής» Ρωσίας. Ήταν η ακραία έκφραση του αντεπαναστατισμού, που αντιμαχόταν την επανάσταση στην πράξη και όχι τόσο σε πολιτικό επίπεδο. Οι Εβραίοι επίσης υπέστησαν τρομερές φρικαλεότητες από την δράση των ομάδων αυτών που διέδιδαν με προκηρύξεις τον αντισημιτισμό και υποκινούσαν τον κόσμο να στρέφεται εναντίον τους, με τον ίδιο τον Νικόλαο να υποστηρίζει με κάθε τρόπο τον αντισημιτισμό αυτό. Σε γράμμα προς την μητέρα του ο τσάρος αναφέρει στα τέλη του Οκτώβρη: « Η αδυναμία των σοσιαλιστών και των επαναστατών είχε εξοργίσει τον κόσμο για άλλη μία φορά και επειδή τα εννέα δέκατα των παραχοποιών είναι Εβραίοι, όλη η οργή των ανθρώπων στράφηκε εναντίον τους»⁵⁶.

Την εμφάνιση τους θα κάνουν το 1906 και οι «Τρουντοβίκοι» που αυτοπροσδιορίζονταν ως σοσιαλιστές και προέκυψαν από διάσπαση με τους σοσιαλεπαναστάτες εσέρους, λόγω της θέλησης τους να συμμετάσχουν στις εκλογές της πρώτης δούμας, σπάζοντας την γραμμή για μποϊκοτάζ που είχαν οι εσέροι. Ιδρυτής και ηγέτης τους ήταν ο Α. Αλαντίν και οι υποστηρικτές του προέρχονταν κυρίως από τις τάξεις των φτωχών συντηρητικών αγροτών και των μικροαστικών στρωμάτων.

Κατά τα τέλη του 1905 θα ιδρυθεί επίσης η «αντιδραστική», «ένωση των ευγενών γαιοκτημόνων» η οποία θα ταχθεί κατά της επανάστασης και υπέρ της διατήρησης του υπάρχοντος κοινωνικοπολιτικού καθεστώτος, ως αποτέλεσμα της εξάπλωσης της επαναστατικότητας και στον αγροτικό κόσμο⁵⁷. Ηγέτης τους ήταν ο κόμης Α. Μπομπρίνσκι και βασίστηκαν στα Ζέμστβο που μετά την επανάσταση είχαν συντηρητικοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό, εγκαταλείποντας την φιλελεύθερη ταυτότητα που είχαν παλαιότερα. Η ένωση των ευγενών ήταν αντίθετη με τις απαλλοτριώσεις γης και στην ουσία ήταν ένα κόμμα που δημιουργήθηκε για να προασπίσει τα συμφέροντα των ευγενών γαιοκτημόνων, έναντι κάθε απειλής για αγροτική μεταρρύθμιση, που θα διατάρασσε την παντοδυναμία τους στην ιδιοκτησία γης⁵⁸.

Εν συντομία να ξαναπούμε πως τα δύο σοσιαλιστικά κόμματα, δηλαδή σοσιαλεπαναστάτες και σοσιαλδημοκράτες, σύσσωμοι οι μπολσεβίκοι και η πλειονότητα των μενσεβίκων, διατήρησαν την στάση του μποϊκοτάζ προς τις εκλογές για την πρώτη δούμα και σε αυτή την φάση αποδείχθηκαν γνήσια επαναστατικά κόμματα. Όπως είδαμε οι σοσιαλιστές κατά την διάρκεια του 1905 είχαν μικρή επιρροή εντός του κινήματος. Ειδικά το ΣΔΕΚΡ Θύμιζε μικρή σχέση παρά

---

⁵⁶ Figes, 1997, 205

⁵⁷ Το καλοκαίρι του 1905, οι καλλιέργειες των αγροτών καταστράφηκαν από την ξηρασία. Έτσι άρχισαν να κάνουν απεργίες, καταλήψεις κτημάτων, εμπρησμούς και καταπατήσεις εκτάσεων που άνηκαν σε ευγενείς. (Service, 2009, 64)

⁵⁸ Figes, 1997, 213

οργανωμένο πολιτικό κόμμα. Αυτό άρχισε να αλλάζει με τις ευκαιρίες που ανοίχτηκαν μέσα από την επαναστατικότητα της περιόδου. Ευκαιρίες για διείσδυση στις μάζες. Ο Λένιν σε αυτή τη φάση ήταν ανοιχτά υπέρ του ανοίγματος του κόμματος εγκαταλείποντας την τακτική των μικρών κύκλων του παρελθόντος. Με το Οκτωβριανό μανιφέστο εγκαινιάστηκε μια περίοδος «ελευθερίας» στην δράση, η οποία δεν έπρεπε να χαθεί. Το άνοιγμα του Λένιν βέβαια δεν περιλάμβανε πολιτικές συμμαχίες, αλλά διείσδυση στους εργάτες και στην νεολαία κυρίως. Οι μενσεβίκοι από την άλλη επιδόθηκαν και οι ίδιοι στο λεγόμενο άνοιγμα προς τις μάζες, προσπαθώντας να αυξήσουν την επιρροή τους, μέσω των νόμιμων πλέον συνδικάτων και εργατικών οργανώσεων⁵⁹. Η νέα πραγματικότητα μετά το μανιφέστο, έδωσε μεγάλη ώθηση στην οργάνωση των εργατών και όχι μόνο, γύρω από τα συνδικάτα και τις οργανώσεις γενικότερα. Μόσχα και Πετρούπολη ήταν οι πρωταγωνίστριες στα ποσοστά οργάνωσης των εργαζομένων. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κλάδοι των επαγγελματιών που είχαν μεγάλα τέτοια ποσοστά. Τυπογράφοι και οι βιβλιοδέτες σε Μόσχα και Πετρούπολη είχαν μια πολύ ισχυρή οργάνωση. Ακολουθούσαν ζαχαροπλάστες και αρτοποιοί. Ο αριθμός των εργαζομένων που εντάσσονταν στα συνδικάτα αυξανόταν συνεχώς από το τέλος του 1905 και σε όλη την διάρκεια του 1906⁶⁰. Κάτι που δηλώνει πως το επαναστατικό κίνημα δεν είχε πέσει σε λήθαργο αλλά παρέμενε ενεργό και ζωηρό, βιώνοντας τις στιγμές ελευθερίας που του είχε παραχωρήσει ο τσάρος. Πα' όλα αυτά δεν μπορούμε να υποθέσουμε σε καμία περίπτωση πως βρισκόμαστε στην φάση όπου τα σοσιαλιστικά κόμματα, αλλά και τα υπόλοιπα, έχουν διεισδύσει επαρκώς στις τάξεις όπου στόχευαν θεωρητικά. Η μαρτυρία του Σ. Σβαρτς είναι ενδεικτική: *«Οι εργατικοί και σοσιαλδημοκρατικοί εργατικοί σύλλογοι ήταν κυρίως ακομμάτιστες οργανώσεις, που συχνά δεν είχαν καν τη βούληση για τυπική συμμετοχή σε κόμμα, επικεντρωμένες στην πολιτική αλλά και γενική οργάνωση»*⁶¹. Η πολιτικοποίηση ως εκ τούτου της επανάστασης είχε συμβεί σε μεγάλο βαθμό. Η διείσδυση των κομμάτων στις μάζες και η κοινωνική τους γείωση όμως, ήταν μια άλλη παράμετρος που σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να θεωρήσουμε δεδομένη αυτή την στιγμή.

Μέσα στο πολιτικό «χάος» της περιόδου, να πούμε εν κατακλείδι πως σε επίπεδο οικονομίας και βιομηχανίας ειδικότερα, το 1905 ήταν ένα περιπετειώδες έτος για την αυτοκρατορία. Υπήρξε κάμψη για την βιομηχανία, που στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό από τα κρατικά προγράμματα και πιο συγκεκριμένα από τις αμυντικές παραγγελίες. Γαλλικά δάνεια⁶² έδωσαν ρευστότητα και βοήθησαν αρκετά στην

---

⁵⁹ Γουντς, 2017, 267-268

⁶⁰ Hildermeier, 1990, 16.4

⁶¹ Γουντς, 2017, 268

⁶² 2.500.000 εκατομμύρια Φράγκα στο διάστημα 1904-1906. (La Revolution de 1905 dans l'opinion republicaine Francaise, W. Berelowitch, 2007, Cahiers du monde Russe, 48.2/3)

ανάκαμψη που και πάλι βασίστηκε στον μεγάλο όγκο των κρατικών παραγγελιών, που προέκυψαν εξαιτίας της καταστροφής του Βαλτικού στόλου στην Άπω ανατολή. Η ανάγκη ενίσχυσης των εξοπλισμών, έδωσε οξυγόνο στην βιομηχανία, που ακόμα όμως βρισκόταν μακριά από το να θεωρείται εφάμιλλη των δυτικών. Η εξάρτηση της από τα ξένα κεφάλαια ήταν μεγάλη, όπως μεγάλη ήταν και η εξάρτηση της οικονομίας συνολικά από τις εισαγωγές μηχανημάτων και εργαλείων⁶³.

Η πρώτη, δεύτερη και τρίτη Δούμα

Με ένα εκλογικό νόμο εξαιρετικά ετεροβαρή, που έδινε πολύ μεγαλύτερη βαρύτητα στην ψήφο συγκεκριμένων τμημάτων της κοινωνίας έναντι άλλων, πραγματοποιήθηκαν οι εκλογές τον Μάρτιο του 1906, αναδεικνύοντας 180 περίπου βουλευτές προερχόμενους από τους Καντέτους⁶⁴, 100 από τους Τρουντοβίκους, 16 από τους Οκτωβριστές, 63 από τον χώρο των εθνικιστικών ομάδων και 100 περίπου που εκπροσωπούσαν ως ανεξάρτητοι τον αγροτικό κόσμο⁶⁵. Στις 27 Απριλίου του 1906 η πρώτη Ρωσική δούμα θα ανοίξει τις εργασίες της, με τον Νικόλαο να δέχεται τους εκλεγμένους αντιπροσώπους στο χειμερινό ανάκτορο και όχι στο κοινοβούλιο. Ήταν μια πρώτη συμβολική κίνηση που δήλωνε τις προθέσεις του Νικόλαου και τα όρια τα οποία ήθελε να θέσει εξ' αρχής, ως προς τις εξουσίες που θα παραχωρούσε στους εκπροσώπους της νέας «δημοκρατικής» Ρωσίας. Η μάχη ανάμεσα στον κοινοβουλευτισμό που βρισκόταν στην θέση της αντιπολίτευσης στην ουσία και την απολυταρχία, που άνοιξε με την επανάσταση του 1905, είχε ξεκινήσει και θα συνεχιζόταν αμείωτη μέχρι το 1917.

Οι Καντέτοι που κυριαρχούσαν αριθμητικά στην δούμα, έμειναν πιστοί στο φιλελεύθερο ριζοσπαστικό τους πρόγραμμα, ενάντια στην απολυταρχία, που περιελάμβανε συν τοις άλλοις, αλλαγή του ετεροβαρούς εκλογικού νόμου αλλά και αγροτική μεταρρύθμιση. Η κυβέρνηση από την πλευρά της ευθύς εξ' αρχής ήταν εχθρική απέναντι στην πρώτη αυτή δούμα. Ήταν μια αμοιβαία καχυποψία που κυριεύσε και τις δύο πλευρές. Οι νέοι θεμελιώδεις νόμοι που εκδόθηκαν τον ίδιο μήνα με την έναρξη της δούμας, απλά επιβεβαίωναν τις προθέσεις του τσάρου.

---

⁶³ Service, 2009, 76-77

⁶⁴ Ανάμεσα τους και δεκαεφτά μενσεβίκοι που συνεργάστηκαν μαζί τους κατά την πρώτη αυτή δούμα (The concept of the first Duma, B, Williams, 1994, Parliaments, Estates and Representation, 14.2). Είναι γεγονός η εκλογική επιτυχία των Καντέτων σε αυτή τη φάση, παρ' όλα αυτά η «πλειοψηφία» τους (30%) στην δούμα δεν αντικατοπτρίζει και την πραγματική δύναμη τους στην κοινωνία. Αντίστοιχα και οι Τρουντοβίκοι με τους οποίους συμμαχούσαν. Σημαντικό ρόλο στην επιτυχία και των δύο έπαιξε η λανθασμένη όπως αποδείχθηκε μη συμμετοχή των σοσιαλιστικών κομμάτων στις εκλογές.

⁶⁵ Paul Miljukov and Negotiations for a Duma Ministry 1906, R. Tuck, 1951, American Slavic and East European Review, 10.2

Αναγνωριζόταν ως απόλυτος μονάρχης που υπό τον έλεγχο του βρίσκονταν όλες οι κρατικές λειτουργίες. Η δούμα θα είχε χαρακτήρα έγκρισης των νομοθετημάτων, τα οποία έπρεπε να περνούν από τον έλεγχο της. Σε «εξαιρετικές συνθήκες» μόνο, η κυβέρνηση θα μπορούσε να παρακάμψει την δούμα. Ο Νικόλαος ήταν πεπεισμένος πως οι περιορισμοί που τίθενται ίσχυαν μόνο για την κυβέρνηση και πως ο ίδιος διατηρούσε το «φυσικό» και αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα του να παρεμβαίνει χωρίς κανένα περιορισμό στην άσκηση της εξουσίας εφόσον απαιτείται.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα ήταν σύμφωνα με τους θεμελιώδεις νόμους, το αποκλειστικό δικαίωμα του τσάρου στην κήρυξη πολέμου και ειρήνης και σύμφωνα με το άρθρο 87, είχε το δικαίωμα να νομοθετεί με έκτατα διατάγματα όταν η δούμα δεν λειτουργούσε⁶⁶. Κάτι που εκμεταλλεύτηκε σε μεγάλο βαθμό και αντικατοπτρίζει το «εξαιρετικές συνθήκες» που αναφέραμε. Επίσης ο εκλογικός νόμος ήταν μια συνέχεια του προγενέστερου, που έδινε μεγαλύτερη βαρύτητα στην ψήφο παραδοσιακών κοινωνικών συμμάχων του τσάρου όπως των ευγενών αλλά και των αγροτών που ακόμα θεωρούνταν λανθασμένα, υποστηρικτές του στέμματος. Ουσιαστικά λοιπόν η δούμα παρά τις αρμοδιότητες που της παραχωρήθηκαν, παρέμενε όργανο χωρίς μεγάλες δυνατότητες αναχαίτισης των κυβερνητικών αποφάσεων, μιας κυβέρνησης που διοριζόταν απευθείας από τον τσάρο να θυμίσουμε.

Τον Ιούλιο ο Νικόλαος αποφασίζει να διαλύσει με διάταγμα την δούμα, η οποία πίστευε πως παραβιάζει τις αρχές της ηγεμονίας του με τον φιλελεύθερο ριζοσπαστισμό που εκπροσωπούσε και ως εκ τούτου δεν μπορούσε να συνεργαστεί μαζί της. Είναι γεγονός πως οι φιλελεύθερες δυνάμεις και κυρίως οι Καντέτοι δεν είχαν πισθεί από τους θεμελιώδεις νόμους και η παρουσία τους στην βουλή ήταν ιδιαίτερα μαχητική, κάτι που «φόβισε» τον τσάρο. Η διάλυση έπεσε σαν κεραυνός εν αιθρία. Στο μεταξύ ο πρωθυπουργός Ι. Γκορεμίκιν αντικαταστάθηκε από τον Π. Στολίπιν, γνωστό θιασώτη των κατασταλτικών πολιτικών. Οι πιο ριζοσπαστικοί Καντέτοι εξοργίστηκαν από τα γεγονότα και έφυγαν για την Φινλανδία σε μια πράξη διαμαρτυρίας προς τον τσάρο. Εκεί στην πόλη Βίμποργκ θα συντάξουν το ομώνυμο μανιφέστο, με το οποίο καλούν τον λαό σε γενική ανυπακοή. Η αντίδραση της κοινωνίας στην διάλυση της δούμας ήταν εντελώς χλιαρή, το ίδιο και η επιρροή του μανιφέστου στον λαό⁶⁷. Ήταν η ευκαιρία για περισσότερη καταστολή από την πλευρά του καθεστώτος, από την στιγμή που ο επαναστατικός αναβρασμός φαινόταν να ξεθυμαίνει για τα καλά. Περισσότεροι από εκατό Καντέτοι δικάστηκαν και τους απαγορεύτηκε η συμμετοχή στις μελλοντικές εκλογές για την δούμα. Η στιγμή της συνειδητοποίησης της πραγματικότητας, αλλά και οι συλλήψεις των πιο

---

⁶⁶ Figes, 1997, 219

⁶⁷ P. A. Stolypin and The Second Duma, G. Tokmakoff, 1972, The Slavonic and East European review, 50.118

ριζοσπαστικών στοιχείων εντός τους, θα κάνει τους Καντέτους να στραφούν σταδιακά προς τα δεξιά, μετατρέπομενοι σε ένα πιο συντηρητικό αστικό κόμμα, που σέβεται την τσαρική πρωτοκαθεδρία⁶⁸. Οι φιλομοναρχικές δυνάμεις σε συνεργασία με το καθεστώς εξαπέλυσαν ένα ανελέητο κυνήγι στα υπολείμματα των επαναστατικών πυρήνων σε όλη την χώρα. Ο Α. Κερένσκι, δικηγόρος και πολιτικός προερχόμενος από τους Τρουνοβίκους θυμάται: «*Τα αντίποινα που ακολούθησαν την επανάσταση του 1905 διήρκησαν από τα τέλη του 1906 μέχρι τις αρχές του 1909. Αφού είχαν διαλυθεί οι αγροτικές και άλλες εξεγέρσεις από τιμωρητικές αποστολές, το θέμα ήταν να συλληφθούν τα υπολείμματα των οργανώσεων-συμμοριών όπως αποκαλούνταν. Τα θύματα παραδίδονταν σε στρατοδικεία. Ήταν μια εκστρατεία συστηματικής δικαστικής τρομοκρατίας*»⁶⁹. Η περίοδος του Στολίπιν χαρακτηρίζεται από την σφοδρή αντίδραση του καθεστώτος απέναντι στα τμήματα της κοινωνίας που συνέχιζαν να τροφοδοτούν την επαναστατικότητα. Δηλαδή κυρίως τους σοσιαλιστές αλλά και μέρος του αγροτικού κόσμου. Παρά το ότι στην «σοσιαλιστική μνήμη» ο Στολίπιν έχει χαραχθεί ως ο στυγνότερος εκπρόσωπος της προσπάθειας διατήρησης της απολυταρχίας και όχι άδικα μάλλον, ήταν και ένας πολιτικός που αποδείχθηκε αποτελεσματικός στην καταστολή και την σίγαση της επαναστατικότητας, αλλά ανίκανος στο να προωθήσει το μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα, βασιζόμενος σε ένα ισχυρό και συμπαγές κόμμα. Στην ουσία προσπάθησε να προωθήσει τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις του, με εργαλείο την γραφειοκρατία κυρίως και όχι το υπάρχον πολιτικό σύστημα, για το οποίο ήταν εξαιρετικά επιφυλακτικός. Αυτή η επιλογή αν και αποτελεσματική εκ πρώτης όψεως, δεν είχε τα λαϊκά ερείσματα που απαιτούνταν για να έχει διάρκεια πέρα από πρόσκαιρη αποτελεσματικότητα. Μέσα σε αυτό κλίμα ο Στολίπιν θα προσπαθήσει στο διάστημα αυτό, μέχρι δηλαδή την έναρξη της δεύτερης Δούμας, να συντάξει μεταρρυθμιστικά νομοσχέδια, τα οποία θα παρουσίαζε στην επόμενη δούμα με σκοπό την συναίνεση της. Ο εκλογικός νόμος παρέμεινε ίδιος και στην περίπτωση που τα σοσιαλιστικά κόμματα έβγαιναν δυναμωμένα από την εκλογική διαδικασία, τότε θα προκήρυσσε νέες εκλογές, οι οποίες θα διεξάγονταν με άλλο εκλογικό νόμο, για να έχει ένα βουλευτικό σώμα πιο συνεργάσιμο⁷⁰.

Στις 20 Φεβρουαρίου του 1907, θα ξεκινήσει τις εργασίες της η δεύτερη Δούμα με την συμμετοχή και σοσιαλιστών βουλευτών από το ΣΔΕΚΡ και τους Εσέρους, που εγκατέλειψαν την πολιτική του μποϊκοτάζ αυτή την φορά. Πιο συγκεκριμένα, στην νέα Δούμα εκλέχθηκαν 98 Καντέτοι, 54 Οκτωβριστές, 60 προερχόμενοι από κεντρικούς και δεξιούς σχηματισμούς και 222 συνολικά σοσιαλιστές, από τους

---

⁶⁸ Figes, 1997, 224

⁶⁹ Γουντς, 2017, 296

⁷⁰ Tokmakoff, 1972, 50.118

οποίους, 65 σοσιαλδημοκράτες⁷¹, 37 Εσέροι, 104 Τρουντοβίκοι και 16 Λαϊκοί σοσιαλιστές⁷². Ο χειρότερος φόβος του Στολίπιν έγινε πραγματικότητα. Είχε μια Δούμα με την οποία δεν μπορούσε να συνεργαστεί για να προωθήσει τις μεταρρυθμίσεις του. Παρά την δεξιά στροφή των Καντέτων, ο Στολίπιν δεν έβλεπε σ' αυτούς έναν αξιόπιστο σύμμαχο μέσα στην Δούμα. Βλέποντας επίσης και την εξασθένιση του αγροτικού κινήματος που ήταν μείζον θέμα για το καθεστώς, στις 3 Ιουνίου αποφασίζει να διαλύσει και αυτή την δούμα χωρίς σοβαρές αντιδράσεις από τον λαό, συλλαμβάνοντας 16 σοσιαλδημοκράτες βουλευτές.

Το επόμενο διάστημα θα συνταχθεί νέος εκλογικός νόμος, ακόμα πιο ετεροβαρής και αντιδημοκρατικός από τον προηγούμενο, με σκοπό να εξασφαλιστεί η συμμετοχή στην επόμενη Δούμα, περισσότερων συντηρητικών στοιχείων με τα οποία θα μπορούσε να συνεργαστεί ο Στολίπιν. Ο νέος νόμος έδινε ακόμα μεγαλύτερη βαρύτητα στην ψήφο των ευγενών γαιοκτημόνων, αλλά και των αστών που είχαν ιδιοκτησία, αφήνοντας μηδαμινή επιρροή στις ψήφους των φτωχών αγροτών και των εργατών. Επίσης μειώθηκε σημαντικά η εκπροσώπηση των μη Ρωσικών εθνοτήτων. Ήταν ένας εκλογικός νόμος κομμένος και ραμμένος στα μέτρα του καθεστώτος. Ακόμα και ο πρώην πρωθυπουργός του Νικόλαου, ο Βίτε παραδέχεται: *«Ο νέος εκλογικός νόμος εξαίρεσε από τη Δούμα τη φωνή του λαού, δηλαδή, τη φωνή των μαζών και των εκπροσώπων τους και έδωσε φωνή μόνο στους ισχυρούς και τους υπάκουους»*⁷³.

Έτσι στην νέα Δούμα αναδείχθηκαν 20 σοσιαλδημοκράτες, 13 Τρουντοβίκοι, 54 Καντέτοι, 153 Οκτωβριστές, 50 από την ακραία φιλομοναρχική «Ένωση του Ρωσικού λαού» και 89 από ένα νέο συντηρητικό κόμμα, τους «εθνικιστές». Οι Εσέροι μποϊκόταραν τις εκλογές. Έτσι τα κόμματα όλης της δεξιάς φιλομοναρχικής πτέρυγας πλέον μετρούσαν 292 βουλευτές σε σύνολο 443. Με ουσιαστική αντιπολίτευση τόσο αποδυναμωμένη σε μια Δούμα πιο ελεγχόμενη από τις προηγούμενες, ο Στολίπιν ήταν πλέον έτοιμος να προχωρήσει το εκτονωτικό μεταρρυθμιστικό έργο του, με την λιγότερο δυνατή αντίσταση. Στην Δούμα αυτή κυριάρχησε η μορφή του ηγέτη των Οκτωβριστών, βιομήχανου Γκουτσκόφ, που είδε την κοινοβουλευτική δύναμη που διέθετε, σαν μια ευκαιρία για επέκταση των οικονομικών του δραστηριοτήτων, κυρίως μέσω των εκσυγχρονιστικών εξοπλιστικών προγραμμάτων που δρομολογούσε το κράτος⁷⁴. Κατά την διάρκεια των πέντε ετών λειτουργίας της ψηφίστηκαν 2.500 περίπου νόμοι, γεγονός που δείχνει πως πέτυχε τους στόχους για τους οποίους κατασκευάστηκε.

---

⁷¹ Κυριαρχούσαν οι μενσεβίκοι με 33 βουλευτές συν κάποιους υποστηρικτές, ενώ οι μπολσεβίκοι είχαν 15 και κάποιους συμπαθούντες.

⁷² Figes, 1997, 227

⁷³ Γουντς, 2017, 373

⁷⁴ Figes, 1997, 228

Με την επανάσταση ηττημένη ουσιαστικά και το κοινοβούλιο να βρίσκεται «στα χέρια» πολιτικών δυνάμεων που δεν εκπροσωπούσαν την εργατική τάξη και την πλειονότητα των αγροτών, ο τσαρισμός είχε πετύχει την απόλυτη σταθεροποίηση της κατάστασης με τις λιγότερες δυνατές παραχωρήσεις. Αυτό δεν σημαίνει πως τα κοινωνικά ένστικτα που δημιούργησαν το 1905 είχαν κι αυτά εξαφανιστεί, όπως «εξαφανίστηκε» η επαναστατική μαχητικότητα, μέσω της καταστολής και της πολιτικής χειραγώγησης που συντελέστηκε αυτή την διετία. Αυτά τα ένστικτα παραμένουν και περιμένουν την στιγμή για να ξαναβγούν στην επιφάνεια με μια καλή αφορμή. Από την άλλη συμπεραίνουμε πως αυτή ακριβώς η αποτυχία της επανάστασης με την καρικατούρα φιλελεύθερου πολιτικού συστήματος που κατασκεύασε, ήταν η κινητήρια δύναμη και η επιβεβλημένη εμπειρία για μια μελλοντική επιτυχημένη επανάσταση από τα κάτω. Ήταν το φανέρωμα της αλήθειας στα μάτια του λαού, όσον αφορά τις προθέσεις και τις τακτικές της απολυταρχίας, που ίσως οδηγούσε σε ταχύτατη ωρίμανση και συνειδητοποίηση της κατάστασης, τις λαϊκές μάζες.

Ο Μαξ Βέμπερ για την Ρώσικη επανάσταση του 1905

Όπως ήταν αναμενόμενο, η έκρυθμη κατάσταση στην Ρωσία δεν περνούσε απαρατήρητη στην υπόλοιπη Ευρώπη και ειδικά στην Γερμανία λόγω εγγύτητας γεωγραφικής αλλά και πολιτικής σε ένα βαθμό. Αυτή ακριβώς η «εγγύτητα», αλλά και το ιστορικά κομβικό του γεγονότος μιας επανάστασης, έστρεψαν το ενδιαφέρον του Βέμπερ προς την Ρωσία, θέλοντας να κατανοήσει βαθιά τις πολιτικές συνθήκες που επικρατούν στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας και να μπορέσει ως ένα βαθμό να «προβλέψει» τις πολιτικές εξελίξεις, με απώτερο στόχο ίσως την κατανόηση της εξέλιξης και για την Γερμανική περίπτωση. Επίσης τα κίνητρά του έχουν και εθνικιστική χροιά, καθώς βλέπει στην Ρωσία ένα πιθανό μελλοντικό ανταγωνιστή για την χώρα του, εξαιτίας της θέσης της στα ανατολικά⁷⁵. Όπως έχουμε δει μέχρι τώρα, η εποχή κατά την οποία ξεσπά η επανάσταση, είναι στιγμή τεκτονικών αλλαγών ή μετασχηματισμών σε οικονομικό επίπεδο, τις οποίες κάποιες χώρες της δύσης έχουν ήδη βιώσει ή βιώνουν, ενώ οι χώρες της «ανατολής» αρχίζουν να βιώνουν.

Αυτές οι αλλαγές σχετίζονται άμεσα με τις παραγωγικές δομές των κοινωνιών αυτών των χωρών. Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής κυριαρχεί κυρίως στην δύση καθιστώντας τις χώρες που τον αναπτύσσουν πιο γοργά, ως προηγμένες

---

⁷⁵ Max Weber and Russia, R. Pipes, 1955, World Politics, 7.3

οικονομικά και αυτάρκειες βιομηχανικά, κυρίως σε επίπεδο αμυντικών εξοπλισμών. Η αμυντική αυτάρκεια είναι εξαιρετικά σημαντική για την εποχή αυτή, που χαρακτηρίζεται από ιμπεριαλιστική μεγέθυνση και μάλιστα στο αποκορύφωμα της. Είναι σημαντικό να καταλάβουμε πως για την Ρωσία, ο βιομηχανικός εκσυγχρονισμός είναι σχετικά ταυτόσημος με τους εξοπλισμούς, τους οποίους αναγκάζεται σε όλο τον 19^ο αιώνα να αγοράζει από την δύση. Για μια χώρα που θέλει να συνεχίσει να συγκαταλέγεται στις μεγάλες δυνάμεις του νέου αιώνα, η εκβιομηχάνιση ήταν κάτι σαν μονόδρομος. Εκβιομηχάνιση βέβαια δεν συνεπάγεται απαραίτητα και υιοθέτηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, παρ' όλα αυτά απαιτεί γενναία οικονομικά κεφάλαια που είτε επωμίζεται το κράτος μέσω του δανεισμού είτε βρίσκονται μέσω ιδιωτικών επενδύσεων. Στην περίπτωση της Ρωσίας, η εκβιομηχάνιση που υποστηρίχθηκε θερμά από τους τρεις τελευταίους τσάρους, ήταν προϊόν πρωτίστως κρατικών επενδύσεων και δευτερευόντως αυθόρμητης καπιταλιστικής διάθεσης. Είναι κομβικό να ειπωθεί ότι τα κρατικά κεφάλαια που προέρχονται σε μεγάλο βαθμό από εξωτερικό δανεισμό, στήριξαν ως επί το πλείστον την εγχώρια συγκρότηση αμυντικής βιομηχανίας, η οποία μετά την οδυνηρή ήττα στον Ρωσοϊαπωνικό πόλεμο έγινε ακόμα πιο επιτακτική. Η εξάρτηση από τον εξωτερικό δανεισμό θα παίξει τον ρόλο της στις πολιτικές εξελίξεις του 1905 και 1906 σε μεγάλο βαθμό όπως θα δούμε στην ανάλυση του Βέμπερ.

Ένα άλλο θεμελιώδες ζήτημα που επηρέαζε τις πολιτικές εξελίξεις στο κατώφλι του 20^{ου} αιώνα για την Ευρώπη, είναι το αγροτικό. Το αγροτικό ζήτημα επηρέαζε από κοινωνική και οικονομική άποψη καθώς επιδρούσε στις ταξικές ισορροπίες των κοινωνιών και μάλιστα με ιδιόμορφο τρόπο στην καθεμία. Για την Ρωσία ίσως και να αποτελούσε την κορωνίδα των ζητημάτων που θα καθόριζαν τις πολιτικές εξελίξεις κι αυτό λόγω του μεγέθους του αγροτικού πληθυσμού στην χώρα και του ασυμβίβαστου των προθέσεων ανάμεσα στην μεγάλη μάζα των φτωχών αγροτών και των ευγενών γαιοκτημόνων. Από την μία οι φτωχοί αγρότες επιδίωκαν την απόκτηση γης μέσω των απαλλοτριώσεων ενώ οι ευγενείς γαιοκτήμονες εξαιτίας των συμφερόντων τους, στήριζαν παραδοσιακά τον τσάρο, έδιναν μεγαλύτερη ώθηση στην παραγωγή απ' ότι το καθεστώς μικροϊδιοκτησίας που θα έφερνε μια εκτεταμένη πολιτική απαλλοτριώσεων-αναδιανομής και εν τέλει θα ανέτρεπε τις παραδοσιακές αγροτικές δομές της αυτοκρατορίας οι οποίες στηρίζονταν αφενός στην μεγάλη ιδιοκτησία και αφετέρου στον αρχέγονο κοινοτισμό των «Μιρ»⁷⁶. Από την άλλη και η πλειοψηφία των φτωχών αγροτών έβλεπε στο πρόσωπο του τσάρου τον προστάτη τους που κάποια μέρα θα ανατρέψει με μία απόφαση τους συσχετισμούς και θα τους δώσει τη γη που κατέχουν οι ευγενείς και οι κουλάκοι εις βάρος τους.

---

⁷⁶ «Mir»: Με τον όρο αυτό προσδιορίζονται οι μεγάλες κοινότητες των αγροτών.

Να υπενθυμίσουμε πως παρά την κατάργηση της δουλοπαροικίας το 1861, οι σχέσεις μεταξύ των απλών αγροτών και των γαιοκτημόνων δεν έγιναν ισότιμες σε καμία περίπτωση. Στην πραγματικότητα το καθεστώς πλήρους υποτέλειας έδωσε την θέση του σε ένα νέο καθεστώς εργασίας, υπό τους όρους μιας δεσμευτικής σύμβασης μεταξύ αγρότη-εργάτη και γαιοκτήμονα. Θεώρησα λοιπόν σημαντικό να ειπωθούν εξ' αρχής δύο εξαιρετικά δραστικοί παράγοντες που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην λήψη αποφάσεων από όλους τους δρώντες της περιόδου. Αγροτικό ζήτημα και εξωτερικό χρέος⁷⁷ λειτούργησαν ως καταλύτες και για τους πολιτικούς φορείς αλλά και για το τσαρικό καθεστώς (ιδίως το δεύτερο για το καθεστώς), στην λήψη των αποφάσεων που θα παρθούν, όπως επίσης και στα όρια των μεταρρυθμίσεων που θα εισαχθούν.

Ο Βέμπερ παρά τον «δημοσιογραφικό» χαρακτήρα που αποδίδει στο κείμενο του, κάνει μια βαθιά ανάλυση των παραγόντων που δρουν και που θα καθορίσουν τις πολιτικές εξελίξεις στην Ρωσία μετά το 1905, έχοντας στην πίσω πλευρά του μυαλού του όμως, μια κριτική επισκόπηση και της Γερμανικής περίπτωσης⁷⁸. Ξέρει πως οι δύο αυτοκρατορίες δεν διαφέρουν σημαντικά σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο και πως ίσως η εξέλιξη της μίας καθορίσει την μοίρα της άλλης. Το βασικό ερώτημα της ανάλυσης θα μπορούσε να είναι: Που θα οδηγηθεί εν τέλει η πολιτική κατάσταση στην φλεγόμενη Ρωσία και ποιος θα επικρατήσει, ο φιλελεύθερος μεταρρυθμισμός ή η επαναστατικότητα; Εμείς γνωρίζουμε πια την τελική απάντηση. Ο Βέμπερ με τα πλούσια αναλυτικά του εργαλεία θα προσπαθήσει να την εξάγει μέσω μιας πιο σφαιρικής και συνολικής θεώρησης των γεγονότων, σε σχέση με τον Λένιν ο οποίος είναι αταλάντευτα στραμμένος σε ένα και μόνο δρόμο, θέτοντας στην υπηρεσία αυτού του δρόμου τα επίσης πλούσια αναλυτικά εργαλεία που διαθέτει και εκείνος.

Στο εσωτερικό της Γερμανίας η Ρωσία αντιμετωπίζεται από τους φιλελεύθερους κύκλους σαν ένα μη νεωτερικό απομεινάρι της εποχής, που σαν κρατική οντότητα δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση παράδειγμα προς μίμηση για την δικιά τους χώρα. Από την άλλη, για συντηρητικά στοιχεία της Γερμανικής κοινωνίας αποτελεί ίσως και πολιτικό πρότυπο διακυβέρνησης για την δικιά τους αυτοκρατορία. Ορμώμενος λοιπόν ο Βέμπερ από το πλαίσιο των ταξικών συμφερόντων που επηρεάζουν την ίδια του τη χώρα, θα προσπαθήσει να αναλύσει το εν τη γενέσει

---

⁷⁷ Ειδικά το χρέος αποτελεί ένα σημαντικό και ξεχωριστό παράγοντα στις μεταρρυθμιστικές εξελίξεις του 1905. Είναι ένας μηχανισμός πίεσης προς το καθεστώς, από ξένα κέντρα και πιο συγκεκριμένα την Γαλλία που ελέγχουν μεγάλο μέρος του Ρωσικού χρέους (Service, 2009, 76-77). Αυτός ο μηχανισμός αρχίζει να αποκτά μεγάλη επιρροή στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών, όχι μόνο της Ρωσίας φυσικά. Αρχίζει ουσιαστικά να σχηματίζει έναν χαρακτήρα πειθαναγκασμού και «συμμόρφωσης» για τα κράτη. Συμμόρφωσης με εξωγενείς επιταγές. Θα παίξει σημαντικό ρόλο στα κίνητρα του Νικόλαου και στα όρια των μεταρρυθμίσεων που θα δεχτεί.

⁷⁸ Weber, Liberalism and Revolution, L. Scaff, 1996, International Journal of Politics, 9.4

πολιτικό σύστημα στην Ρωσία με επίκεντρο της ανάλυσής του, τα όρια και τις προοπτικές του φιλελευθερισμού και της αστικής δημοκρατίας, σε μία χώρα με μηδαμινή παράδοση και εξοικείωση με αυτόν το πολιτικό τρόπο σκέψης. Οι φιλελεύθερες ρωσικές δυνάμεις και ειδικότερα η διάνοηση, θα αποτελέσουν βασικό αντικείμενο μελέτης του, χωρίς να μένει μόνο σ' αυτές.

Τι ήταν όμως αυτό που έκανε το Βέμπερ να αφήσει στην άκρη το επιστημονικό του έργο για ένα διάστημα και να ασχοληθεί τόσο επισταμένα με την Ρωσία; Πέρα από το εθνικό ενδιαφέρον του ως Γερμανού, για τις πολιτικές εξελίξεις σε μία χώρα τόσο μεγάλη και τόσο κοντά στην δική του γεωγραφικά, το κυριότερο κίνητρο προερχόταν από την σημασία που έδινε στην επικράτηση των φιλελεύθερων ιδεών και των ατομικών ελευθεριών ειδικά. Θεωρώντας πως αυτά καταπατώνται όλο και περισσότερο, με την επικράτηση της γραφειοκρατίας σε όλη την Ευρώπη, έβλεπε την Ρωσία και τις ΗΠΑ, ως τις τελευταίες ευκαιρίες διασφάλισης και εξέλιξης τους. Τις ΗΠΑ λιγότερο λόγω πολλών επιρροών από την δυτική Ευρώπη, αλλά την Ρωσία ως μια χώρα ίσως πιο δεκτική σε νέες πολιτικές εμπειρίες, λόγω του σχετικά πιο «παρθένου» οικονομικού και πολιτικού παρελθόντος της και της εμπειρίας της σε ένα και μόνο τρόπο άσκησης της εξουσίας⁷⁹. Η εξέλιξη της ανάλυσης του όπως θα δούμε, θα διώξει γρήγορα την αρχική «αισιοδοξία» του πως η Ρωσική επανάσταση, ίσως ήταν η αρχή για την οικοδόμηση μιας νέα κοινωνικής πραγματικότητας βασισμένης στην «ελευθερία».

Αυτό που ξεχωρίζει από την αρχή ο Βέμπερ στην ανάλυση του είναι ο ρόλος των Ζέμστβο στην ζωή των ανθρώπων της υπαίθρου και κυρίως η λειτουργία τους ως φορέας διάδοσης των φιλελεύθερων δημοκρατικών ιδεωδών στην κοινωνία. Τα Ζέμστβο στελεχώνονται από επαγγελματίες διαφόρων ειδικοτήτων όπως έχουμε δει, φιλελεύθερους γαιοκτήμονες, φιλελεύθερους ακαδημαϊκούς και διανοούμενους, οι οποίοι συμμετέχουν στα κατά τόπους συνέδρια. Η σύνθεση των Ζέμστβο μπορεί να εμπεριέχει κοινωνικά στοιχεία που διαθέτουν την ικανότητα προώθησης και διάχυσης των φιλελεύθερων ιδεών στις μάζες, αλλά υπάρχει ένας βαθμός ετερότητας ή ασυμβατότητας συμφερόντων ανάμεσα σε αυτά τα φιλελεύθερα στοιχεία, που θα φανεί παρακάτω όσο προχωράμε σε άκρως ευαίσθητα ζητήματα όπως το αγροτικό.

Τα περιθώρια επικράτησης του φιλελευθερισμού

---

⁷⁹ Max Weber and the regeneration of Russia, W. Mommsen, 1997, The journal of modern history, 69.1

Το πρώτο κείμενο⁸⁰ που θα μας απασχολήσει και περισσότερο, ξεκινά με τα γεγονότα που προηγήθηκαν της ιδρύσεως του Συνταγματικού Δημοκρατικού κόμματος (Καντέτοι) και προχωρά στην λειτουργία των Ζέμστβο, διακρίνοντας τα σε εστίες μετάδοσης του φιλελευθερισμού για την Ρωσία. Δίνει μεγάλη έμφαση στις αξίες του Ρωσικού φιλελευθερισμού, χωρίς όμως να παραβλέπει πως για να φτάσει στο σημείο να διεκδικεί με αξιώσεις την όποια εξουσία ήταν διατεθειμένος να μοιραστεί ο τσάρος, έπρεπε να συνεργαστεί με τις ανερχόμενες οικονομικές δυνάμεις της αστικής τάξης, αν ήθελε να προσδοκά εξουσία και κατ' επέκταση μεταρρυθμίσεις. Η συνεργασία αστικής τάξης και αστικής διανοήσης δεν ήταν σε καμία περίπτωση δεδομένες στην Ρωσία. Ο Βέμπερ καταλήγει στο συμπέρασμα πως ο Ρωσικός φιλελευθερισμός δεν έχει πολλές πιθανότητες να ευδοκιμήσει στην χώρα, καθώς οι ιδέες που εκπροσωπεί είναι κατά κάποιο τρόπο πεπερασμένες για την Ρωσική κοινωνία η οποία έχει πιο άμεσα και υλιστικά αιτήματα και δεύτερον, πως οι αστικές οικονομικές δυνάμεις που θα μπορούσαν να στηρίξουν έμπρακτα την φιλελεύθερη διανοήση στον δρόμο ενός επιτρεπόμενου εντός τσαρικού πλαισίου μεταρρυθμισμού, δηλαδή μιας συνταγματικής μοναρχίας, δεν ενδιαφέρονται να το κάνουν.

Ο κοινωνικοπολιτικός ιδεαλισμός που αντιπροσώπευαν τα Ζέμστβο απείχε σημαντικά από τις επιδιώξεις της αστικής τάξης με την οικονομική έννοια του όρου. Στην ουσία τα δύο αυτά στοιχεία βρίσκονταν πιο πολύ σε σύγκρουση παρά σε τροχιά συνεργασίας. Στα Ζέμστβο του 1905, ο Βέμπερ έβλεπε τα καλύτερα και πιο ελπιδοφόρα στοιχεία της Ρωσικής κοινωνίας για μια φιλελεύθερη αλλαγή. Αντιθέτως κατάλαβε γρήγορα πως η αστική τάξη ήταν φιλοτσαρική και συντηρητική. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι πολιτικά δεν στράφηκε προς το ριζοσπαστικό φιλελεύθερο κόμμα των Καντέτων, αλλά προς τους συντηρητικούς Οκτωβριστές όπως έχουμε δει και πιο πάνω. Ως ένα βαθμό λοιπόν η αστική τάξη λειτούργησε «αντιδραστικά» στα ριζοσπαστικά φιλελεύθερα αιτήματα, βλέποντας στο πρόσωπο του τσάρου έναν σταθερό σύμμαχο για τα συμφέροντα⁸¹ της και όχι ένα πολιτικό εχθρό. Στην ουσία ήταν σαν να πόνταρε σε αυτό που πίστευε ως το πιο σταθερό και αξιόπιστο θεσμικό στοιχείο ιστορικά στην χώρα και αυτό ήταν ο τσάρος και όχι ο φιλελευθερισμός. Αυτομάτως λοιπόν οι ριζοσπαστικές φιλελεύθερες δυνάμεις «χάνουν» ένα κοινωνικό πυλώνα στήριξης της πολιτικής τους και ο Βέμπερ κατανοεί πως στην ουσία έμειναν άλλοι δύο πιθανοί, ο αγροτικός κόσμος και η μικροαστική τάξη. Η αγροτιά όπως έχουμε δει, αν και πολιτικοποιείται δύσκολα καθώς τα αιτήματα της είναι ξεκάθαρα οικονομίστικα και σχετίζονται με την απόκτηση γης,

---

⁸⁰ «Bourgeois Democracy in Russia» in Max Weber: The Russian Revolution, W.P. Baehr, G. Wells, 1995, Cornell University Press

⁸¹ Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε πως το τσαρικό κράτος ήταν ο εργοδότης των βιομηχάνων σε μεγάλο βαθμό. Ειδικά τα εξοπλιστικά προγράμματα ήταν σημαντική πηγή εσόδων για τις βιομηχανίες της χώρας.

παραμένει η μεγάλη κοινωνική δεξαμενή την οποία κανένας πολιτικός φορέας δεν μπορεί να αγνοήσει, αν προσβλέπει στην «εξουσία»⁸². Όπως και τα σοσιαλιστικά κόμματα και ειδικά οι Εσέροι, βλέπουν την αγροτιά ως την κοινωνική βάση μέσω της οποίας θα πραγματοποιήσουν τους στόχους τους. Έμενε μόνο η μικροαστική τάξη η οποία όπως πίστευε ήταν αδύνατον να ακολουθήσει τους φιλελεύθερους με μόνο κριτήριο τον αστικό ατομισμό και τις ελευθερίες, αλλά και λόγω του έντονου αντισημιτισμού της κυρίως.

Έτσι ο Βέμπερ διέγινωσε πως οι αγρότες δύσκολα θα συμμαχούσαν με τις φιλελεύθερες δυνάμεις και την δημοκρατική αγροτική μεταρρύθμιση που αυτοί ευαγγελίζονταν, καθώς δύσκολα θα μπορούσε μια τέτοια μεταρρύθμιση να εισαχθεί στην χώρα ειρηνικά και κοινοβουλευτικά. Με τους αγρότες εξαιρετικά δύσπιστους και μη εξοικειωμένους με τον φιλελευθερισμό, χάνεται και η άλλη κοινωνική βάση στην οποία μπορούσαν να στηριχθούν. Μπορεί το εκλογικό αποτέλεσμα της πρώτης δούμας να ήταν ενθαρρυντικό για τους Καντέτους, γεγονός που καταρρίπτει αυτό το συμπέρασμα, όμως μην ξεχνάμε πως στις πρώτες αυτές εκλογές ο εκλογικός νόμος ήταν σημαντικά ετεροβαρής εις βάρος των κατώτερων στρωμάτων και δεύτερον δεν συμμετείχαν σε αυτές τα σοσιαλιστικά κόμματα και ιδίως οι Εσέροι που ήταν δημοφιλείς στον αγροτικό κόσμο. Έτσι την ψήφο των αγροτών εισέπραξαν περισσότερο οι Τρουντοβίκοι. Παρά λοιπόν την επιτυχία των Καντέτων στις εκλογές του 1906, το κόμμα δεν κατάφερε ποτέ να συνδεθεί στενά με τις λαϊκές μάζες και την αγροτιά, κάτι που έδειχνε στον Βέμπερ τις φτωχές προοπτικές επικράτησης του φιλελευθερισμού στην Ρωσία, από την στιγμή που το κόμμα δεν ήταν σε στενή σύνδεση με καμία μεγάλη ή ισχυρή κοινωνική ομάδα στην ουσία.

Το εκλογικό σύστημα με το οποίο διεξήχθησαν οι εκλογές είναι μία επίσης σημαντική παράμετρος που επηρέαζε κατά τον Βέμπερ την διείσδυση των φιλελεύθερων δυνάμεων στην Ρωσική κοινωνία ή καλύτερα τις προοπτικές ενδυνάμωσής τους. Ένα κλιμακωτό εκλογικό δικαίωμα όπως για παράδειγμα αυτό των Ζέμστροβ, θα έδινε περισσότερες πιθανότητες σταθερής και παγιωμένης επιρροής στο πολιτικό σύστημα για τους φιλελεύθερους. Η κοινωνική γεωγραφία της Ρωσίας όμως δεν άφηνε πολλά περιθώρια ευελιξίας στο ζήτημα αυτό. Οι φιλελεύθεροι ήταν σχεδόν «υποχρεωμένοι» να υιοθετήσουν τη θέση για ένα εκλογικό δικαίωμα ίσο και καθολικό, κάτω από την έμμεση πίεση των μαζών, αλλά και την αδυναμία των φιλελεύθερων να παγιώσουν σταθερές συμμαχίες με τον «αστικό» κόσμο. Μια τέτοια επιλογή μπορεί να επιβράδυνε ως ένα βαθμό την σοσιαλιστικοποίηση μεγάλου μέρους του προλεταριάτου και κυρίως της αγροτιάς, αλλά ταυτόχρονα θα επιβράδυνε και τις όποιες προοπτικές φιλελευθεροποίησης

---

⁸² Το βάζω σε εισαγωγικά καθώς δεν μιλάμε για κατάκτηση της εξουσίας με δυτικούς όρους αυτή την στιγμή στην Ρωσία. Η εκτελεστική εξουσία παραμένει στα χέρια του τσάρου.

της Ρωσικής κοινωνίας αλλά και οικονομίας, στα πλαίσια της αποδοτικότητας. Στην ουσία ήταν μία επιλογή που μπορεί να ευνοούσε εκλογικά το κόμμα, αλλά το παρέσυρε και σε ένα δρόμο διολίσθησης από τις ιδεολογικές του αρχές. Παρ' όλα αυτά η υιοθέτηση καθολικού και ίσου εκλογικού δικαιώματος, όπως και η υποστήριξη σε μια αγροτική μεταρρύθμιση αποτελούσε μονόδρομο κατά τον πολιτικό ρεαλισμό, «καταδικάζοντας» όμως την προώθηση και ανάπτυξη της ατομικιστικής κουλτούρας στην χώρα⁸³.

Μέσω αυτής της απαισιοδοξίας ο Βέμπερ οδηγήθηκε στην επιμονή της επιλογής των Ζέμστβο, τα οποία θεωρούσε πως ήταν ο μόνος φορέας που είχε πιθανότητες επιτυχίας, όσον αφορά την κατανόηση και διάδοση του φιλελευθερισμού στην Ρωσία. Οι άλλες δύο προοπτικές εξέλιξης των πραγμάτων στην παρούσα φάση ήταν ή η ολική επικράτηση της γραφειοκρατίας δηλαδή του καθεστώτος ή η επικράτηση της επαναστατικότητας που με την σειρά της θα έφερνε μια αναβίωση του «Ιακωβινισμού» όπως τον αποκαλεί, δείχνοντας προς την κατεύθυνση των Μπολσεβίκων και του Λένιν συγκεκριμένα. Για τον Βέμπερ ο κόσμος της εποχής αυτής όδευε με σιγουριά προς την κατεύθυνση της καταπάτησης των φιλελεύθερων ιδεωδών που είχαν γεννήσει οι ευνοϊκές συνθήκες ανταγωνισμού του «πρώιμου κεφαλαίου» των τριών προηγούμενων αιώνων και το μόνο που ίσως ανέτρεπε αυτή την εξέλιξη, ήταν η «αποφασιστική βούληση ενός έθνους να μην αφήσει τον εαυτό του να κυβερνιέται σαν ένα κοπάδι προβάτων»⁸⁴. Από αυτό τον κανόνα⁸⁵, ο Βέμπερ δεν εξαιρεί σε καμία περίπτωση τους σοσιαλιστές και τις κομματικές πρακτικές τους. Θα μπορούσαμε να πούμε πως διακρίνει στην Ρωσική περίπτωση δύο άκρα όσον αφορά την εξέλιξη της μακροπρόθεσμα. Το ένα είναι η επικράτηση της τσαρικής γραφειοκρατίας και εν τέλει της μοναρχίας εν γένει και η άλλη η επικράτηση της επαναστατικότητας η οποία ίσως εξελιχθεί σε μία κομματικά προσανατολισμένη και ελεγχόμενη γραφειοκρατία. Παρακάτω έχουμε μία ακόμα σοβαρή εκτίμηση πως μελλοντικά και πάλι ένας ατυχής πόλεμος θα κλονίσει σοβαρά τα νομιμοποιητικά θεμέλια του τσαρισμού στην χώρα.⁸⁶

Η κριτική του στους σοσιαλιστές και ειδικά στους σοσιαλδημοκράτες είναι ιδιαίτερα έντονη. Τους θεωρεί φοβερά δογματικούς, συγκρίνοντας τους με τους Ιησούτες σε επίπεδο δογματισμού, ηθικολογίας και καθαρότητας γύρω από την ιδεολογία τους, παρ' όλα αυτά θεωρεί τα σοσιαλιστικά κόμματα πιο σωστά οργανωμένα και μεθοδικά από τους φιλελεύθερους. Αξίζει να τονίσουμε πως παρά την περιφρόνηση του για τους «υπνοβάτες» σοσιαλδημοκράτες και την πεποίθησή του πως δεν έχουν κατανοήσει βαθιά τον Μαρξ, έχει καταλάβει πλήρως πως οι επιπτώσεις του

---

⁸³ Weber 1995, 101

⁸⁴ Weber, 1995, 27

⁸⁵ Εννοώ την διακυβέρνηση των μαζών όπως την περιγράφει ο Βέμπερ στην παραπάνω πρόταση.

⁸⁶ Weber, 1995, 4

καπιταλισμού, που ως ένα βαθμό έχει εισχωρήσει και στην Ρωσία πλέον, δημιουργούν όλες εκείνες τις συνθήκες σφυρηλάτησης της ταξικής εργατικής συνείδησης που αποτελεί «πισώπλατη μαχαιριά» για το πρόγραμμα των συνταγματικών μεταρρυθμιστών, αλλά σημείο εκκίνησης για τους σοσιαλδημοκράτες⁸⁷. Η απαισιοδοξία του για το πεπερασμένο του φιλελευθερισμού στην Ρωσία είχε βάση λοιπόν και εδώ είναι η στιγμή να δούμε πιο αναλυτικά το ίσως σοβαρότερο ζήτημα, το αγροτικό, που μπορεί από μόνο του να αλλάξει συσχετισμούς δυνάμεων και εν τέλει την έκβαση των πραγμάτων στην χώρα εξαιτίας του «όγκου» του.

Έχουμε αναφέρει πολλάκις την σημασία του αγροτικού ζητήματος σε αυτή την κρίσιμη χρονική καμπή για την Ευρώπη. Για την Ρωσία η στάση των αγροτών που θα εξαρτηθεί σημαντικά από την αντιμετώπιση που θα έχουν από το τσαρικό καθεστώς και τα πολιτικά κόμματα δευτερεύοντος, είναι ακόμα πιο νευραλγική σε σχέση με πιο καπιταλιστικές χώρες από αυτήν, όπως η Γερμανία για παράδειγμα κι αυτό γιατί η Ρωσία παραμένει αγροτική κατά βάση χώρα και μη αστικοποιημένη σε μεγάλο βαθμό. Ο μεγάλος όγκος του πληθυσμού παραμένει αγροτικός με ότι αυτό σημαίνει και για τα εκλογικά δεδομένα, αλλά κυρίως για την κοινωνική συνοχή και ηρεμία. Είναι σημαντικό να καταλάβουμε πως αν οι παραδοσιακοί δεσμοί του τσάρου με την αγροτιά σπάσουν, το σενάριο της ανατροπής του ή της περιθωριοποίησης του αν θέλετε, αρχίζει να γίνεται όλο και πιο ρεαλιστικό. Το ότι η μάζα των αγροτών υποεκπροσωπείται στον πρώτο εκλογικό νόμο δείχνει τον αναβρασμό που επικρατεί στις τάξεις της και τον «φόβο» του καθεστώτος στην παρούσα φάση να της δώσει «φωνή», παρότι ο τσάρος γνωρίζει πως δεν κινδυνεύει άμεσα από αυτήν. Ο Βέμπερ κατανοεί πλήρως παρ' όλα αυτά πως οι αγρότες έχουν άμεσες οικονομικές κυρίως απαιτήσεις που αν ικανοποιηθούν, αυτομάτως παύει να υφίσταται η όποια επαναστατικότητα ή διάθεση για πολιτική μεταρρύθμιση μπορεί να είχαν ασπαστεί⁸⁸. Στην φάση που βρισκόμαστε νούμερο ένα εχθρός για το καθεστώς είναι η ριζοσπαστική διανόηση, φιλελεύθερη και σοσιαλιστική. Μια

---

⁸⁷ Χωρίς αυτό να σημαίνει πως ο καπιταλισμός δρομολογεί εγγυημένα εργατικές επαναστάσεις ή επαναστάσεις των μαζών αν θέλετε, εξαιτίας της βαρβαρότητας του περιβάλλοντος του. Παρατηρούμε, πλήρως καπιταλιστικές χώρες στις οποίες δεν ευδοκιμούν για πολλούς λόγους οι επαναστατικές ιδεολογίες. Η ύπαρξη φιλελεύθερης αστικής δημοκρατίας είναι ένας απ' αυτούς. Ο κοινοβουλευτισμός και ο συνταγματισμός δημιουργούν συνθήκες εκτόνωσης της επαναστατικότητας. Για την τσαρική Ρωσία μια τέτοια πολιτική τομή θα ήταν μάλλον ένα στάδιο, που απλά θα έκανε τις συνθήκες να ωριμάσουν γρηγορότερα για την επιτυχή έκβαση μιας επανάστασης. Ο μεταρρυθμισμός ήταν όντως ένα πολιτικό εγχείρημα «καταδικασμένο» σε αποτυχία, βλέποντας το αποτέλεσμα πάντα. Ο Βέμπερ είχε αντιληφθεί εύστοχα πως από τις τρεις δυνάμεις που αντιμάχονται στην Ρωσική πολιτική ζωή μετά το 1905, συντήρηση-μεταρρύθμιση-επανάσταση, ιστορικά μόνο μία επικρατεί και στην περίπτωση της Ρωσίας η δεύτερη είχε τις λιγότερες πιθανότητες.

⁸⁸ Ο Max Weber και η Ρωσική επανάσταση του 1905, Θ. Γκιούρας, 2007, Ουτοπία τ.77

διανόηση που αν εισέλθει στην Δουμά θα δυσκολέψει αφόρητα το έργο της κυβέρνησης, που αποσκοπεί στην αποκατάσταση της απολυταρχίας.

Το αγροτικό ζήτημα δίχασε σε μεγάλο βαθμό τους φιλελεύθερους κι αυτό γιατί στις τάξεις των φιλελευθέρων υπήρχαν από την μία η διανόηση και από την άλλη οι ευγενείς γαιοκτήμονες που λόγω ιδιότητας δεν μπορούσαν να είναι υπέρ μιας μεταρρύθμισης που θα έθιγε τα συμφέροντα τους. Εκτός όμως από αυτό το γεγονός, το αγροτικό πρόγραμμα όφειλε να επηρεάσει και ο συνολικός οικονομικός προσανατολισμός της χώρας. Δηλαδή, καπιταλιστικοποίηση⁸⁹ της παραγωγής με κίνδυνο την μετατόπιση της αγροτιάς προς τον μαρξισμό ή την αρχή μιας αγροτικής μεταρρύθμισης που θα οδηγήσει μάλλον σε καθεστώς μικροκαλλιέργειας την αγροτική παραγωγή. Στην ουσία, σε μια αγροτική οικονομία βασισμένη στην κάλυψη των βασικών αναγκών του αγροτικού πληθυσμού. Αυτό το οικονομικό δίλημμα όφειλε να προβληματίσει το οποιοδήποτε φιλελεύθερο πρόγραμμα συν τοις άλλοις. Βλέπουμε για παράδειγμα στο αγροτικό πρόγραμμα της «ένωσης απελευθέρωσης» τον Μάρτιο του 1905, επτά μήνες πριν την ίδρυση του ΣΔΚ, το αίτημα για παροχή γης στους φτωχούς αγρότες των κοινοτήτων, η οποία θα προέκυπτε από απαλλοτριώσεις ποιοτικών καλλιεργήσιμων ιδιοκτησιών γενικότερα, με αποζημίωση των παλαιών ιδιοκτητών⁹⁰.

Μιλάμε για ένα «αδιαπραγμάτευτο» φιλελεύθερο αίτημα που δεν μπορούσαν να μην έχουν οι φιλελεύθεροι με τις υπάρχουσες συνθήκες που βίωνε η μάζα των αγροτών. Συνθήκες ακραίας φτώχειας που δεν τους επέτρεπε ούτε να επιβιώσουν σε επίπεδο οικογένειας. Ο Βέμπερ είχε κατανοήσει πως το αγροτικό πρόβλημα ήταν κρίσιμο για τις φιλελεύθερες δυνάμεις, ειδικά από την στιγμή που αυτές οι δυνάμεις υποστήριζαν θερμά το καθολικό και ίσο δικαίωμα ψήφου. Με αυτή την προϋπόθεση οι αγρότες καθίστανται «κυρίαρχοι» δυναμικά του εκλογικού σώματος, συνεπώς και από άποψη πολιτικού ρεαλισμού, πέραν των ιδεωδών, οι ριζοσπαστικές φιλελεύθερες δυνάμεις του 1905-1906 δεν μπορούσαν και δεν ήθελαν κίολας να υποστηρίξουν πιο συντηρητικές θέσεις πάνω στο θέμα. Από την άλλη, η πλήρης εθνικοποίηση της συνολικής καλλιεργήσιμης γης που υποστήριζαν οι σοσιαλδημοκράτες, ήταν κάτι που κατά τον Βέμπερ δεν θα έδινε ουσιαστική λύση στο αγροτικό πρόβλημα, απλά θα μετέτρεπε τον «αρχαϊκό κομμουνισμό» της

---

⁸⁹ Να επισημάνουμε με αφορμή τον όρο πως ο Βέμπερ φαίνεται να αντιλαμβάνεται πως στο παρόν του στάδιο ο καπιταλισμός εξελίσσεται σε «δυναστή» των φιλελευθέρων ιδεωδών στην Ευρώπη, μέσω της «εξάντλησης» που έχει δημιουργήσει στον «ελεύθερο» άνθρωπο, βάζοντας τον σε ένα ατέρμονο κυνήγι επιβίωσης και διασφάλισης υλικών συμφερόντων. Σε μια ατέλειωτη κερδοσκοπία που υποσκάπτει τα θεμέλια του φιλελευθερισμού και τη δημοκρατία. Μπορεί η πρώιμη κεφαλαιοκρατία να έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη τους, βλέποντας τον φιλελευθερισμό ως όχημα εξέλιξης των συμφερόντων της, αλλά στην παρούσα φάση κάτι τέτοιο δεν ισχύει πια καθώς η γη έχει «στενέψει» επικίνδυνα για να μπορεί να εκτονώσει τους καπιταλιστικούς ανταγωνισμούς, άρα ο φιλελευθερισμός περιθωριοποιείται σταδιακά ελλείψει «νέων κόσμων».

⁹⁰ Weber, 1995, 75

Ρωσικής υπαίθρου σε σοσιαλιστικό, χωρίς να θεωρεί βέβαια πως το φιλελεύθερο πρόγραμμα ήταν απαραίτητα πιο βιώσιμο στην περίπτωση της Ρωσίας. Αναγνώριζε πως η μάζα των αγροτών παρά την ακραία φτώχεια που βίωνε, είχε συνηθίσει την ζωή της *obshchina*⁹¹ μετά από τόσους αιώνες και πως η επίκληση των φιλελευθέρων στην εγγυημένη ατομική ιδιοκτησία και στην άρση των πολλών περιορισμών της κοινότητας δεν θα τους έστρεφε απαραίτητα προς τον φιλελευθερισμό. Μην ξεχνάμε πως οι δεσμοί τους με τον τσάρο παρέμεναν σε αυτή τη φάση ακόμα ισχυροί και πίστευαν πως αν κάποιος έβαζε τέλος στα βάσανα τους, αυτός θα ήταν ο τσάρος με μια γενναία απόφαση. Παρά τον επαναστατικό αναβρασμό που επικρατεί ακόμα και το 1906, η πίστη στον τσάρο δεν έχει χαθεί από την πλειονότητα της κοινωνίας, εξαιρώντας τους σοσιαλιστές. Είμαστε στην φάση που η κοινωνία περιμένει από τον τσάρο παραχωρήσεις, χωρίς να θέλει την ανατροπή του τσαρισμού. Σ' αυτόν τον κανόνα εντάσσονται οι διεκδικήσεις της πλειοψηφίας της κοινωνίας, με τον τσάρο να απαντά σε αυτές με βαριά καταστολή στην πρώτη ευκαιρία που έβρισκε, δηλαδή τις στιγμές υποχώρησης της επαναστατικότητας. Η εξαναγκασμένη αλλά στην ουσία μηδαμινή διάθεση του καθεστώτος για μεταρρυθμίσεις, ήταν η ταφόπλακα για τις όποιες φιλελεύθερες προοπτικές είχε η Ρωσία και ταυτόχρονα καύσιμο στην μηχανή των σοσιαλιστών και δη των μπολσεβίκων.

Πάμε σε ένα άλλο πολύ σοβαρό ζήτημα που είχαν να αντιμετωπίσουν οι φιλελεύθεροι, αυτό των εθνοτήτων. Η αυτοκρατορία ήταν ένα σύνολο εθνοτήτων στο οποίο κυριαρχούσε η Ρωσική φυλή θα μπορούσαμε να πούμε εν συντομία. Οι πολιτικές εκκρωσισμού που πραγματοποιήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες, όξυναν το ζήτημα των εθνοτήτων, με Φιλανδούς και Πολωνούς να πρωτοστατούν σε ζητήματα ελευθεριών των κοινοτήτων τους. Όπως καταλαβαίνουμε η ισορροπία ήταν εξαιρετικά λεπτή για τους φιλελεύθερους. Από την μία τα «αδιαπραγμάτευτα» φιλελεύθερα ιδεώδη και από την άλλη η συνοχή της αυτοκρατορίας, σε μία εποχή αφύπνισης των αυτονομιστικών κινήματων, που ωριμάζουν επικίνδυνα εντός φιλελεύθερου συνταγματικού πλαισίου όπως δείχνει η εμπειρία. Ο Βέμπερ έδειξε μεγάλη προσοχή στις θέσεις των φιλελευθέρων για το ζήτημα καθώς κατανοούσε πως αν αυτές δεν τύγχαναν της εμπιστοσύνης των «μεγάλων» εθνοτήτων, όπως των Πολωνών για παράδειγμα, η υποστήριξη τους προς το ΣΔΚ θα ήταν μηδαμινή. Οι Καντέτοι υποστήριζαν μια πλήρη αυτονομία, προς τις εθνότητες, ιστορική, πολιτιστική και γλωσσική παρά το διχασμό στο εσωτερικό τους⁹², αλλά απέρριπταν το ενδεχόμενο διοικητικής αυτονομίας προς αποφυγή διάσπασης της

---

⁹¹ Πρόκειται για συνώνυμο όρο με το *mir*. Δηλαδή οι κοινότητες των αγροτών στην Ρωσία.

⁹² Το προσχέδιο του Πίτερ Στρούβε μιλούσε για πλήρη αυτονομία σε αντίθεση με θέσεις που υπονοούσαν σχετική αυτονομία, σε καμία περίπτωση διοικητική όμως. Επίσης το γλωσσικό ήταν ένα θέμα που γεννούσε πολλά διοικητικά προβλήματα στην περίπτωση που απελευθερωνόταν η χρήση της Πολωνικής γλώσσας.

αυτοκρατορίας. Ενδεικτικά είναι τα Πολωνικά ψηφίσματα⁹³ τα οποία έθεταν ως όρο για να συμμετάσχουν στα φιλελεύθερα Ζέμστβο, την υποστήριξη της δημιουργίας μιας ομοσπονδιακού τύπου δημοκρατίας με την ίδρυση Πολωνικού κογκρέσου που θα είχε διοικητική αυτονομία και την ύπαρξη μιας κεντρικής Δούμας ως οργάνου αντιπροσώπευσης όλων, ένα είδος εθνοσυνέλευσης στην ουσία. Ο Βέμπερ θεωρούσε πως ένα τέτοιο ενδεχόμενο στην Περίπτωση των Πολωνών δεν θα έθετε σε κίνδυνο την συνοχή της αυτοκρατορίας, αλλά ήταν πιθανό να πυροδοτήσει έναν Ρωσικό εθνικισμό που θα έκανε ζημιά στους μεταρρυθμιστές και θα έδινε έδαφος στα δεξιά κόμματα και τις ακραίες ομάδες, αλλά πρωτίστως θα ωφελούσε το καθεστώς, κάτι που είχε αντιληφθεί ο Βίτε.

Ένας άλλος παράγοντας που επηρέαζε μια πιθανή επικράτηση του φιλελευθερισμού στην Ρωσία ήταν η ορθόδοξη εκκλησία. Στο πρόγραμμα των Καντέτων υπάρχει η θέση του διαχωρισμού κράτους-εκκλησίας, χωρίς όμως να γίνεται σαφές πως θα λειτουργήσει ο διαχωρισμός εντός συνταγματικού πλαισίου όμως. Ο Βέμπερ αντιλαμβάνεται πως είναι ένα ιδιαίτερα λεπτό ζήτημα για την Ρωσική κοινωνία. Μια «συμπόρευση» φιλελευθερισμού και εκκλησίας πάντως φαίνεται απίθανη ειδικά από την στιγμή που αυτός ο φιλελευθερισμός είναι ριζοσπαστικός όπως αυτός των Καντέτων μέχρι την διάλυση της πρώτης Δούμας. Συν τοις άλλοις η απουσία ενός «μοναχισμού» ικανού να κινητροδοτεί και να «δραστηριοποιεί» τον κόσμο σε συνάρτηση με τα φιλελεύθερα κελεύσματα, είναι έντονη στην Ρωσία⁹⁴. Αυτό δυσκολεύει έτι περισσότερο μια πιθανή επικράτηση του στην Ρωσική κοινωνία. Επίσης και σε αυτή την περίπτωση ο τσάρος αποτελεί τον φυσικό σύμμαχο της εκκλησίας και τον προστάτη της για αιώνες άρα δύσκολα θα του εναντιωθεί ιδίως πολιτικά ακόμα και στην περίπτωση που διεκδικούσε ένα μεγαλύτερο βαθμό αυτονομίας από την γραφειοκρατία, δεν θα συμμαχούσε με ριζοσπάστες για να το πετύχει. Η περίπτωση των αιρέσεων ίσως έδινε ένα βαθμό στήριξης λόγω του ατομικισμού που τις χαρακτηρίζει αλλά και πάλι μένει να αποδειχθεί κατά τον Βέμπερ.

Τα σοσιαλιστικά κόμματα επίσης είναι από μόνα τους πέδη για τον φιλελευθερισμό, ιδίως όταν μιλάμε για μια χώρα όπως η Ρωσία. Μπορεί οι μεταρρυθμιστές να κατανοούν, όπως υποστηρίζει ο Βέμπερ, καλύτερα τα προβλήματα και τις συνθήκες που βιώνουν οι μάζες στην χώρα από τους σοσιαλιστές, αλλά οι θέσεις και ο επαναστατισμός των σοσιαλιστών ταιριάζει καλύτερα με τα άμεσα και επιτακτικά αιτήματα των καταπιεσμένων αυτών μαζών. Για παράδειγμα στην περίπτωση των Εσέρων (σοσιαλεπαναστάτες) και τις θέσεις τους στο αγροτικό, ο Βέμπερ αντιλαμβάνεται πως ίσως είναι πιο δημοφιλείς στις τάξεις των αγροτών παρότι δεν ευαγγελίζονται αναδιανομή και κατοχυρωμένη ιδιοκτησία αλλά διατήρηση της

---

⁹³ Weber, 1997, 56

⁹⁴ Weber, 1997, 65

obshchina που προωθεί τον αγροτικό σοσιαλισμό που οραματίζονταν, με παροχή καλλιεργήσιμης γης (κοινωνικοποίηση γης) στις κοινότητες που θα μπορεί να θρέψει όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους. Οι «νέοι Ναρόντικοι» απορρίπτουν την καπιταλιστικοποίηση της παραγωγής και υποστηρίζουν μια παραγωγή προσανατολισμένη στην κάλυψη των αναγκών των φτωχών αγροτών⁹⁵. Όπως είδαμε πιο πάνω, μπορεί η αγροτιά να ήθελε την αναδιανομή, ταυτόχρονα όμως ήταν και ιστορικά δεμένη με τον κοινοτισμό κάτι που ίσως έκανε το πρόγραμμα των Εσέρων⁹⁶ πιο ελκυστικό στους αγρότες, καθώς συνδύαζε μια μορφή παροχής γης με την διατήρηση του κοινοτισμού. Όσον αφορά άλλα αιτήματα τους ήταν, η κοινωνικοποίηση όλων των μέσων παραγωγής, η δημιουργία ενός δημοκρατικού ομοσπονδιακού κράτους και πιο άμεσα, η οκτάωρη εργασία, η απαγόρευση της νυκτερινής εργασίας και της εργασίας των παιδιών και η υποχρεωτική ασφάλιση⁹⁷.

Παρά λοιπόν τον ριζοσπαστισμό που διέκρινε το αγροτικό πρόγραμμα των φιλελευθέρων⁹⁸, με την επαναστατικότητα σε υψηλά επίπεδα αυτή την περίοδο αυτός ο ριζοσπαστισμός δεν αρκούσε όπως διαπίστωνε ο Βέμπερ κι αυτό γιατί στο πρόγραμμα τους δεν θιγόταν με σαφήνεια το ζήτημα της εγγυημένης ιδιοκτησίας μετά την αναδιανομή, όπως και της ποιότητας των εδαφών που θα έπαιρναν⁹⁹. Αυτό το γεγονός έκανε τους αγρότες εξαιρετικά δύσπιστους και τους οδηγούσε σε αυτό που μπορούσαν να εμπιστευτούν βάση συνήθειας και εμπειρίας, δηλαδή τον προαιώνιο κοινοτισμό. Ενδιαφέρον παρουσιάζει άλλη μία πρόβλεψη του στην οποία υποστηρίζει πως η αυξανόμενη καπιταλιστικοποίηση της αγροτικής παραγωγής, η αύξηση των τιμών της γης και των εργαλείων θα οδηγήσει σε περαιτέρω σοσιαλιστικοποίηση της αγροτιάς και ενδυνάμωση του κοινοτισμού συνολικά¹⁰⁰, άρα και πάλι ο φιλελευθερισμός χάνει σημαντικό έδαφος στην κοινωνική διεύθυνση.

---

⁹⁵ Weber, 1997, 85

⁹⁶ Ακόμα και εντός των Εσέρων βέβαια υπήρχε διχογνωμία για το ζήτημα του κοινοτισμού. Υπήρχε η άποψη που ήθελε την διατήρηση του αλλά και η άποψη που ήθελε την κατάργηση του καθώς καταπατούσε βασικές ελευθερίες των αγροτών όπως την ελεύθερη μετακίνηση.

⁹⁷ Weber, 1997, 87

⁹⁸ Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάκριση που εντοπίζει εντός του ΣΔΚ ο Weber παρακάτω, όσον αφορά την αξιοποίηση του ελεύθερου εδάφους. Μιλάμε για δύο ξεχωριστά κανονιστικά πρότυπα διαχείρισης. Την αρχή της εργασίας «τρουντάβαγια νόρμα» και την αρχή της στοιχειώδους ζήτησης «πατρεμπίτγκελναγια νόρμα». Κατά την αρχή της εργασίας, η γη πρέπει να διατεθεί σύμφωνα με τις εργασιακές δυνατότητες που υπάρχουν για την καλλιέργεια της, κάτι που κατά τον ίδιο είναι δύσκολο στην Ρωσία, ενώ κατά την δεύτερη, η γη διατίθεται σύμφωνα με τις στοιχειώδεις ανάγκες των αγροτών, γεγονός που αντιβαίνει σημαντικά στην αναπτυξιακές ανάγκες της ρωσικής οικονομίας σε αυτή την φάση. (Weber, 1997, 198)

⁹⁹ Weber, 1997, 91

¹⁰⁰ Weber, 1997, 92

Εδώ θα δούμε συνοπτικά ένα ψήφισμα αγροτών από την περιοχή του Χάρκοβο προς τον τσάρο, που παρουσιάζει ο Βέμπερ στην ανάλυση του και είναι ενδεικτικό νομίζω των αιτημάτων τους αυτή την περίοδο. Στο ψήφισμα οι αγρότες ζητούν από τον τσάρο πρωτίστως να τους απαλλάξει από τον αυστηρό έλεγχο και την εποπτεία των αρχών στις κοινότητες. Στην συνέχεια αναφέρονται στην έλλειψη εκπαίδευσης και ενημέρωσης που βιώνουν εντός των κοινοτήτων εξαιτίας της αυθαίρετης εποπτείας από τις αρχές, που εφαρμόζουν αυστηρό έλεγχο στο τι είδους κείμενα και έντυπα φτάνουν στα χέρια των αγροτών. Ταυτόχρονα ζητούν αυτός ο έλεγχος να περιέλθει στην δικαιοδοσία των Ζέμστβο τα οποία εμπιστεύονται. Τέλος φτάνουν και στο επίδικο της υπόθεσης του αγροτικού. Απαιτούν περισσότερη καλλιεργήσιμη γη που θα μπορεί να θρέψει αυτούς και τις οικογένειες τους¹⁰¹. Εν ολίγοις τα αιτήματα τους συνοψίζονται σε παραχώρηση ποιοτικής γης, χαλάρωση των ελέγχων εντός της κοινότητας και πρόσβαση σε εκπαίδευση και ενημέρωση. Ήταν όλα αιτήματα, τα οποία συμπεριλαμβάνονταν στο πρόγραμμα του ΣΔΚ με έναν αστερίσκο. Οι αγρότες κυρίως του νότου και της Ουκρανίας όπου παρατηρείται και ο μεγαλύτερος βαθμός οργάνωσης, δεν είναι σε θέση να περιμένουν την υλοποίηση αυτών των αιτημάτων σταδιακά και μετά από χρόνια κοινοβουλευτική πάλη. Θέλουν την άμεση υλοποίηση τους λόγω και των άμεσων αναγκών τους, κάτι που τους δίνει δύο επιλογές στην ουσία. Η μία είναι να απευθυνθούν στον τσάρο όπως και κάνουν σε αυτή τη φάση και εφόσον δεν εισακουστούν να πέσουν στην αγκαλιά των σοσιαλιστών οι οποίοι υποστηρίζουν ένα πιο «γρήγορο» δρόμο προς την επίτευξη των στόχων αυτών¹⁰². Είναι αυτό που αναφέρει ο Βέμπερ πιο πάνω. Ότι ιστορικά οι αγρότες κινήθηκαν στα άκρα σε περιόδους επαναστατικότητας. Είτε υιοθέτησαν την «αντίδραση» είτε την επανάσταση, ποτέ όμως τον μεταρρυθμισμό. Η Ρωσία δεν θα αποτελέσει εξαίρεση και αυτό θα επιβεβαιωθεί μερικά χρόνια αργότερα. Συν τοις άλλοις εντός των Καντέτων υπήρχαν φυσικοί εχθροί των αγροτών όπως οι ευγενείς και οι γραφειοκράτες κάτι που επίσης τους έκανε μη ελκυστικούς. Όπως και να χει οι αγρότες από την στιγμή που ικανοποιηθούν τα άμεσα αιτήματα τους θα πάψουν να ενδιαφέρονται για την πολιτική και θα αφήσουν στην άκρη τον ριζοσπαστισμό.

Αυτό που διαπίστωνε ο Βέμπερ όσο προχωρούσε με την ανάλυση και αποκρυπτογραφούσε τις πραγματικές συνθήκες της Ρωσίας είναι πως μόνο μια πολιτική επανάσταση ήταν δυνατή να συμβεί και όχι μια οικονομική. Αυτό για τους φιλελεύθερους μεταφραζόταν σε πολύ συγκεκριμένες επιλογές. Όφειλαν να μείνουν αταλάντευτα πιστοί στο καθολικό και ίσο δικαίωμα εκπροσώπησης και στην αγροτική μεταρρύθμιση, σεβόμενοι την ιδιομορφία του Ρώσικου κοινοτισμού

---

¹⁰¹ Weber, 1997, 93-94

¹⁰² Να πούμε πως σε αυτή τη φάση και οι σοσιαλδημοκράτες, παρότι παραδοσιακά κατά της ιδιοκτησίας, κατανοούν ότι η κατάργηση της δεν ήταν εφικτή στην Ρωσία λόγω των ιδιαίτερων αναγκών της αγροτιάς.

όμως. Για τον Γερμανό «εφησυχασμένο» μικροαστό που θέλει να βρίσκεται πάντα στην πλευρά των νικητών, όπως διαπιστώνει, ένα πολιτικό κίνημα όπως αυτό των Καντέτων είναι άξιο περιφρόνησης μάλλον¹⁰³. Εδώ γίνεται αντιληπτό από τον ίδιο πως οι συνθήκες επικράτησης ενός τέτοιου κινήματος στην χώρα του ίσως είναι ακόμα πιο δυσχερείς σε σχέση με την Ρωσία.

Τα μεταρρυθμιστικά όρια του καθεστώτος

Ήδη από το πρώτο κεφάλαιο¹⁰⁴ ο Βέμπερ έρχεται να διαπιστώσει πως η υλοποίηση του Οκτωβριανού μανιφέστου εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό και από ένα άλλο παράγοντα εκτός της εντεινόμενης επαναστατικότητας στο εσωτερικό. Αυτός είναι η επιρροή του ξένου κεφαλαίου στην χώρα και η εξάρτηση της από αυτό. Έχουμε δει παραπάνω πως η εξάρτηση της Ρωσίας από τα ξένα κεφάλαια είναι μεγάλη σε βαθμό που να μπορεί να επηρεάσει τις εσωτερικές της εξελίξεις. Η τοποθέτηση του Σ. Βίτε στην θέση του πρωθυπουργού τον Νοέμβριο του 1905 ήταν μια επιλογή για τον Νικόλαο που συν τοις άλλοις αποσκοπούσε στον εφησυχασμό των αγορών σε μια πολύ κρίσιμη στιγμή για τον τσαρισμό. Μια στιγμή που σίγουρα δεν ήθελε να διακοπεί απότομα η εισροή ξένου κεφαλαίου στα κρατικά ταμεία. Ο Βίτε ήταν ένας οικονομιστής πολιτικός που πίστευε στον καπιταλιστικό μετασχηματισμό της Ρωσίας¹⁰⁵. Αυτό δεν τον έκανε όμως απαραίτητα και μεταρρυθμιστή σε πολιτικό επίπεδο, κάτι που αυτή την στιγμή χρειαζόταν πιο πολύ η χώρα απ' ότι φαίνεται. Το ζήτημα όπως διαπιστώνει στο πρώτο κεφάλαιο ο Βέμπερ είναι πως και ο ίδιος ο Νικόλαος δεν ήταν ένας διορατικός μεταρρυθμιστής μονάρχης, ώστε να οδηγήσει μαζί με την Ρωσία και τον ίδιο τον τσαρισμό σε ένα πιο βιώσιμο πολιτικό περιβάλλον. Ως εκ τούτου ο τσαρισμός δεν μπορεί να γυρίσει πια στην προ του 1905 εποχή. Δηλαδή να συγκρατεί τα επαναστατικά στοιχεία με τους παραδοσιακούς κατασταλτικούς τρόπους του. Η κατάσταση δεν είχε γυρισμό σε αυτό που βίωναν για αιώνες οι τσάροι. Την απόλυτη και αδιαπραγμάτευτη εξουσία τους.

Με τις ελπίδες του για μια φιλελεύθερη ανάπτυξη στην Ρωσία κατακερματισμένες, ο Βέμπερ στο δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στο καθεστώς και τις πιθανότητες να οδηγήσει την χώρα σε μια κοινοβουλευτική δημοκρατία με την «θέληση του». Φυσικά δεν ήταν τόσο ρομαντικός ώστε να πιστεύει πως κάτι τέτοιο θα συμβεί

---

¹⁰³ Weber, 1997, 101-102

¹⁰⁴ Έχουμε εισέλθει πλέον στο δεύτερο κείμενο του Weber. «Russia's Transition to Pseudo-Constitutionalism» in Max Weber: The Russian Revolution, W.P. Baehr, G. Wells, 1995, Cornell University Press

¹⁰⁵ Von Laue, 1951, 10.3

ηθελημένα. Ο Βέμπερ είχε διαγνώσει όπως αναφέραμε, πως το Οκτωβριανό μανιφέστο και η ίδια η υλοποίηση του ήταν σε άμεση συνάρτηση με τις επιδιώξεις των διεθνών αγορών που επηρέαζαν την πιστοληπτική ικανότητα της χώρα και οι αγορές ήθελαν να δουν την Ρωσία να μετατρέπεται σε μια σταθερή συνταγματική δημοκρατία που προσομοιάζε στην δύση¹⁰⁶. Άρα ο Νικόλαος έπρεπε να τις πείσει πως έστω προσπαθεί γι αυτό. Ο Βέμπερ θεωρεί πως «η άποψη» των αντιδραστικών δυνάμεων πως οι Εβραίοι έχουν εκβιάσει και «κατασκευάσει» το Ρωσικό σύνταγμα σε συνεννόηση με τους ισχυρούς Εβραίους των μεγάλων χρηματοπιστωτικών κέντρων της Ευρώπης είναι βάσιμη, χωρίς να εννοεί τους δύστυχους Εβραίους που πέφτουν θύματα των πογκρόμ στην χώρα βέβαια¹⁰⁷.

Υπό την πίεση λοιπόν των πιστωτών της η τσαρική κυβέρνηση μετά το μανιφέστο εφάρμοσε μια πολιτική που στο εξωτερικό έμοιαζε με συνταγματική μοναρχία ενώ στο εσωτερικό με μικρές διαφοροποιήσεις συνέχισε να μοιάζει στο παραδοσιακό αστυνομοκρατούμενο καθεστώς. Ο Βέμπερ έβλεπε πως το καθεστώς που εκτυλίσσεται στην Ρωσία δεν είναι γνήσια συνταγματικό αλλά επιφανειακά συνταγματικό, που μόνο σκοπό έχει να κερδίσει χρόνο από τις αγορές για να καταστείλει την επανάσταση. Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση του περιβόητου υπουργού εσωτερικών στην κυβέρνηση Βίτε, Π. Ντουρνόβο ο οποίος υποστήριζε πως όχι απλώς θα καταστρέψουν την επανάσταση αλλά θα την κονιορτοποιήσουν¹⁰⁸. Αυτό αποδεικνύεται από την αυθαιρεσία όλης της περιόδου από τον Οκτώβρη του 1905 έως και τις εκλογές του 1906 όπου η στάση του καθεστώτος σκλήρυνε σημαντικά με πλήθος εκτελέσεων, εξοριών και φυλακίσεων.

Αξίζει να αναφερθούν οι βασικές αρχές του Οκτωβριανού μανιφέστου για να καταλάβουμε και το βαθμό αυθαιρεσίας που ακολούθησε:

- Απαραβίαστο του ατόμου, ελευθερία συνείδησης, λόγου και συνέρχεσθαι και συνεταίριζεσθαι.
- Επέκταση της εκπροσώπησης στον εκλογικό νόμο
- Κανένας νόμος δεν τίθεται σε εφαρμογή χωρίς την συγκατάθεση της δούμας. Εποπτεία του έργου της κυβέρνησης από την δούμα.¹⁰⁹

Στο αμέσως επόμενο διάστημα οι παραχωρήσεις αυτές υπέστησαν σοβαρές αλλοιώσεις όπως φαίνεται. Η λογοκρισία συνέχισε να υπάρχει παρά την χαλάρωση της. Λέξεις όπως «σοσιαλισμός» οδηγούσαν σε απόρριψη του εντύπου, χωρίς αυτό να σημαίνει πως τα σοσιαλιστικά έντυπα έλειπαν από την χώρα, το αντίθετο

---

¹⁰⁶ Weber, 1997, 152-153

¹⁰⁷ Weber, 1997, 151. Η συγκεκριμένη αναφορά του Weber στους Εβραίους τραπεζίτες οφείλουμε να επισημάνουμε πως μάλλον έχει και μια δόση ειρωνείας.

¹⁰⁸ Weber, 1997, 157

¹⁰⁹ Weber, 1997, 158

μάλιστα. Η δίψα των Ρώσων αστών για πολιτική αλλαγή ήταν μεγάλη όπως διαπιστώνει ο Βέμπερ¹¹⁰. Όπως ήδη είπαμε, οι ατομικές ελευθερίες παραβιάζονταν συχνά εξαιτίας της αυθαιρεσίας των κατασταλτικών αρχών, ενώ η διεύρυνση της εκπροσώπησης μέσω του εκλογικού νόμου παρέμεινε μια νεφελώδης υπόσχεση που δεν πραγματοποιήθηκε, ειδικά στην περίπτωση των μαζών, όπου είχαν ελάχιστη επιρροή στο εκλογικό αποτέλεσμα του 1906. Η μεγαλύτερη επιρροή δόθηκε στις τάξεις που κατείχαν ιδιοκτησία. Η ανεξιθρησκία επίσης αντιμετώπισε αρκετά προβλήματα στην εφαρμογή όπως και οι ελευθερίες που απέκτησαν οι εθνότητες κυρίως σε γλωσσικό επίπεδο, με τους Πολωνούς να αποκτούν το δικαίωμα επίσημης χρήσης της γλώσσας τους στην περιοχή τους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία αποκαταστάθηκε σε ένα βαθμό με την εκλογή οργάνων ενδοπανεπιστημιακά αλλά με έγκριση από το υπουργείο, την ώρα που το φοιτητικό κίνημα μετατοπιζόταν όλο και περισσότερο προς τον ριζοσπαστισμό και τα κόμματα.

Όσον αφορά τώρα την νομοθετική και εκτελεστική εξουσία, είναι σημαντικό να καταλάβουμε πως ο διορισμός της κυβέρνησης παραμένει προνόμιο του τσάρου. Η κυβέρνηση δεν εκλέγεται από την Δουμά με βάση την κοινοβουλευτική πλειοψηφία που προέκυψε από τις εκλογές. Άρα απευθείας όπως διαπιστώνει και ο Βέμπερ η εκτελεστική εξουσία δεν είναι σε αρμονία με το εκλογικό σώμα. Το κοινοβούλιο έχει έναν επικουρικό ρόλο στην διακυβέρνηση της χώρας που σε μεγάλο βαθμό μετατίθεται στα χέρια του υπουργικού συμβουλίου. Είναι αυτό που ο Βέμπερ χαρακτηρίζει «ψευδοσυνταγματισμό», βλέποντας και την καταπάτηση που υφίστανται οι παραπάνω ελευθερίες σε αυτό το διάστημα.

Αυτή η εξέλιξη έφερε μία μεγάλη μετατόπιση κατά τον Βέμπερ. Ενίσχυσε τον ρόλο του υπουργικού συμβουλίου εις βάρος του τσάρου κάτι που για τον ίδιο σήμαινε μια μορφή μετατόπισης της ίδιας της εξουσίας από τον τσάρο στο υπουργικό συμβούλιο. Τον γραφειοκρατικό εξορθολογισμό της αυταρχίας στην εσωτερική πολιτική ζωή όπως αναφέρει. Ο τσάρος μένει μόνο με το δικαίωμα αρνησικυρίας στην ουσία. Στην περίπτωση όμως που ο τσάρος είχε επιτρέψει την εγκαθίδρυση γνήσιου κοινοβουλευτισμού, θα διατηρούσε περισσότερες εξουσίες και θα είχε την διοικητική γραφειοκρατία απαρέγκλιτα στο πλευρό του ενάντια στο κοινοβούλιο. Τώρα «παραχώρησε» ουσιαστικά την εξουσία στην διοικητική γραφειοκρατία διότι αρνιόταν να την «παραχωρήσει» στο κοινοβούλιο άρα στον λαό. Αυτή η επιλογή θα είχε αρνητικές επιπτώσεις για τον τσαρισμό σε βάθος χρόνου, παρόλο που ήταν μια τακτική που λειτούργησε διαλυτικά σε βάρος της επανάστασης. Ήταν σαν ο τσάρος να επέλεξε ανάμεσα σε δύο κακά το λιγότερο κακό, με σκοπό την αποδυνάμωση της επαναστατικότητας, ενδυναμώνοντας αυτό που κατά τον Βέμπερ θα αποτελούσε το κυρίαρχο εξουσιαστικό μοντέλο στο μέλλον για την Ευρώπη. Την γραφειοκρατία.

---

¹¹⁰ Weber, 1997, 160

Αυτές οι εξελίξεις στην χώρα ήταν για τον ίδιο η επιβεβαίωση της άποψης του πως αν είχε κάποιος την τύχη με το μέρος του μελλοντικά στην Ρωσία, αυτοί δεν ήταν οι φιλελεύθεροι αλλά οι σοσιαλιστές περισσότερο.

Ο Λένιν και η επανάσταση του 1905

Μαρξισμός εναντίον Φιλελευθερισμού

Όπως είπαμε και σε άλλο σημείο, το 1905 υπήρξε μια δοκιμασία για όσα θα ακολουθούσαν με «ευλαβική» ομοιότητα το 1917. Υπήρξε αρένα αναμέτρησης για κόμματα, προγράμματα και πρόσωπα στην Ρωσία. Το δίπολο Μαρξισμός-Φιλελευθερισμός όμως, ήταν εκείνο που πολιτικά θα μπορούσαμε να πούμε πως κυριάρχησε σε επίπεδο προοπτικών. Οι φιγούρες του Λένιν και του Βέμπερ είναι εξαιρετικά αντιπροσωπευτικές αυτού του δίπολου, καθώς υπήρξαν θερμοί υποστηρικτές της μίας και της άλλη προοπτικής για την χώρα. Στη θέση του Βέμπερ θα μπορούσαμε να τοποθετήσουμε έναν Ρώσο φιλελεύθερο όπως ο Πίτερ Στρούβε¹¹¹ για παράδειγμα, η ευστοχία και το βάθος της ανάλυσης του Βέμπερ για το 1905 όμως δεν αφήνουν τέτοιο περιθώριο. Για τον Λένιν αυτή η ανάλυση ήταν ένα ταξικό «προϊόν» που σκοπό είχε να εμποδίσει τις κατώτερες τάξεις να ανατρέψουν τους συσχετισμούς και να πάρουν στα χέρια τους την διαχείριση της κοινωνίας. Όπως ο Βέμπερ δηλώνει ευθαρσώς, παρά την ακαδημαϊκή του ιδιότητα, πως είναι τέκνο της αστικής τάξης και εργάζεται ως ένα βαθμό για αυτή και την επικράτηση της, έτσι και ο Λένιν είναι απόλυτα ξεκάθαρος όσον αφορά τις επιδιώξεις του, βλέποντας τον φιλελευθερισμό σαν εμπόδιο. Μέσα από αυτό το πρίσμα θα μπορούσαμε να πούμε πως ήταν «εχθροί» εκ προοιμίου σε αυτή την ιστορία. Άλλωστε και οι δύο διάβαζαν ο ένας τον άλλο ασκώντας σκληρή κριτική ο

---

¹¹¹ Παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον η περίπτωση του Ρώσου αυτού διανοούμενου, ο οποίος αρχικά ασπάστηκε τον Μαρξισμό, εν συνεχεία εξελίχθηκε σε ρεβιζιονιστή, μεταπήδησε στον φιλελευθερισμό και κατέληξε στο συντηρητικό στρατόπεδο. Αυτή η κάπως ακραία διαδρομή θα μπορούσε να αποδοθεί στο ανήσυχο πνεύμα του παρά σε οπορτουνιστικά κίνητρα. Όπως και να χει αυτή η πορεία του, έρχεται να μας καταδείξει τα τρία «στρατόπεδα» που συγκρούστηκαν κατά την μεγάλη μάχη της Ρωσικής επανάστασης του 1905, αλλά και την «τελική μάχη» του 1917 όπου οι φιλελεύθερες δυνάμεις στην πλειοψηφία τους συνασπίστηκαν με το συντηρητικό στρατόπεδο ενάντια στους Μπολσεβίκους. (Max Weber and Peter Struve on the Russian Revolution, T. Dmitriev 2017, Studies in East European Thought, 69)

ένας στον άλλο, συνήθως έμμεσα. Για τον Βέμπερ ωστόσο ήταν ξεκάθαρο πως η εργατική τάξη δεν ήταν ώριμη ακόμα για να κατακτήσει την εξουσία¹¹².

Αυτό που πρέπει να παρατηρήσουμε πριν πάμε στα ενδότερα του κειμένου του Λένιν είναι πως το κείμενο του Βέμπερ αν και προσανατολισμένο κι αυτό σε ένα στόχο, καταλήγει να κάνει μια πολύπλευρη ανάλυση όλων των παραγόντων που επηρέαζαν το πολιτικό τοπίο στην Ρωσία. Ο Λένιν χωρίς να στερείται αναλυτικών εργαλείων βέβαια, μένει απόλυτα προσηλωμένος στον στόχο της «νίκης» χωρίς να ξοδεύει ενέργεια σε βαθύτερη ανάλυση της μεγάλης εικόνας, αλλά κυρίως της μικρής, δηλαδή της τακτικής που πρέπει να ακολουθηθεί από το κόμμα. Αυτό δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση πως ο Λένιν έχει άδικο που προσηλώνεται εκεί, το αντίθετο μάλιστα. Άλλωστε ο ίδιος ο Βέμπερ παραδέχεται την αυστηρή και αποτελεσματική οργάνωση των σοσιαλιστών σε αντίθεση με τους φιλελευθέρους όπως είδαμε. Αυτή η προσήλωση του Λένιν όμως δηλώνει και την πεποίθηση του πως αν η εργατική τάξη θέλει να ανατρέψει του συσχετισμούς και να αναλάβει τα ηνία της κοινωνίας, πρέπει να το κάνει μόνη της και χωρίς ενδιάμεσα φιλελεύθερα πολιτικά «ημίμετρα». Στην ουσία χωρίς την διαμεσολάβηση μιας αστικής επανάστασης πριν την εργατική που αποτελεί και τον στόχο. Αυτή η αμετάκλητη καχυποψία σε βάρος των φιλελεύθερων ήταν για τους μπολσεβίκους ταυτοτικό στοιχείο, κάνοντας τον Βέμπερ να μιλάει για «Ιακωβινισμό».

Η τακτική του κόμματος στις διεργασίες που δρομολογεί η επανάσταση

Όπως είπαμε ο Λένιν δεν «σπαταλά» ενέργεια στην ευρύτερη ανάλυση του πολιτικού τοπίου του 1905. Τον αφορά αποκλειστικά η τακτική και τα αποτελέσματα της σε επίπεδο κόμματος. Εξ αρχής στο κείμενο¹¹³ θέτει τους στόχους που οφείλουν να έχουν οι σοσιαλδημοκράτες και οι οποίοι διαμορφώθηκαν στο 3^ο συνέδριο του ΣΔΕΚΡ¹¹⁴. Ο Λένιν μιλά για αντικατάσταση της απολυταρχικής διακυβέρνησης από λαοκρατική δημοκρατία η οποία θα προκύψει μέσα από την δημιουργία προσωρινής επαναστατικής κυβέρνησης που θα εξασφαλίσει ελεύθερες εκλογές, με βάση ένα ίσο και καθολικό δικαίωμα ψήφου.

---

¹¹² Two takes on Russian revolution of 1905: Lenin vs Weber, A. Nimtz 2019, 134-136

¹¹³ «Δύο τακτικές της σοσιαλδημοκρατίας στη Δημοκρατική Επανάσταση», Β. Λένιν άπαντα τ.11. , Μετ. Ομάδα Ελλήνων Επιστημόνων Μαρξιστών, 1987

¹¹⁴ Συμμετείχαν οι μπολσεβίκοι κυρίως, ενώ οι μενσεβίκοι συνεδρίασαν ξεχωριστά στην Γενεύη, αποκρυσταλλώνοντας και το χάσμα των δύο φραξιών όσον αφορά την τακτική που έπρεπε να ακολουθηθεί στην συνέχεια.

Αυτό που έχει ενδιαφέρον όμως είναι η θέση για την συμμετοχή στελεχών του κόμματος στην κυβέρνηση αυτή. Αυτή επιτρέπεται σε συνάρτηση με τον συσχετισμό δυνάμεων και μόνο για την διασφάλιση των αποκλειστικών συμφερόντων της εργατικής τάξης, ενώ ο έλεγχος από την πλευρά του κόμματος πρέπει να είναι πλήρης πάνω στους πληρεξούσιους του. Η στάση απέναντι στα αστικά κόμματα πρέπει να είναι «αδιάλλακτα εχθρική» με σκοπό την διαφύλαξη της σοσιαλιστικής επανάστασης από «οπορτουνιστικές» τάσεις όπως αυτές των φιλελευθέρων¹¹⁵. Δεν υπάρχει κανένα περιθώριο παρερμηνειών σε αυτά τα λόγια. Οι μπολσεβίκοι δεν οραματίζονται να σπρώξουν την εργατική τάξη σε μια επανάσταση που εν τέλει θα καταλήξει σε «αστική επικράτηση» όπως έγινε στην Γαλλία. Πως θα επιτευχθεί αυτό; Με αυστηρό έλεγχο των τακτικών και επιτήρηση της εφαρμογής τους από το κόμμα. Ένα αυστηρό συγκεντρωτικό και πειθαρχημένο κόμμα δηλαδή που δεν θα παρεκκλίνει από τις αρχές του. Είναι αυτό που υπονοεί ο Βέμπερ όταν χρησιμοποιεί την αλληγορία του κοπαδιού των προβάτων αναφερόμενος σε αυτές τις μορφές διακυβέρνησης, βάζοντας και τους μπολσεβίκους σε αυτή την κατηγορία σύμφωνα με τις πρακτικές τους¹¹⁶.

Οι θέσεις του Λένιν περί συγκεντρωτισμού, μικρών κύκλων και αυστηρής κομματικής πειθαρχίας όπως είδαμε, είχαν διατυπωθεί ήδη από το 1901-02 στο «Τι να κάνουμε;» και δεν άφηναν περιθώριο παρεξηγήσεων για την τακτική που ο ίδιος οραματιζόταν για το κόμμα. Αυτό που κατανόησε στην παρούσα φάση είναι πως μια επανάσταση είναι ο επιταχυντής και ο καλύτερος σφυρηλάτης της ταξικής συνειδητοποίησης. Ο επαγγελματικός επαναστατισμός που οραματιζόταν για το κόμμα από κει που μπορεί να χρειαζόταν χρόνια για να εξυψώσει τον εργάτη στο επίπεδο του επαναστάτη, στην παρούσα συγκυρία αυτό μπορούσε να πραγματοποιηθεί μέσα σε λίγους μήνες μέσα στο «ηφαιστειακό» περιβάλλον της εξέγερσης. Είναι η στιγμή που ο Λένιν θα αποδείξει την ευφυΐα του και την προσαρμοστικότητα του στις συγκυρίες και κατ' επέκταση την ευελιξία των θέσεων του όταν το επιτάσσει η στιγμή. Την στιγμή αυτή κατάλαβε πως έπρεπε να παραμεριστεί η θεωρία για χάρη των διδαγμάτων που η ίδια η αυθόρμητη επαναστατική δράση είχε να δώσει. Με άλλα λόγια ήταν η στιγμή να ακουστούν οι ανάγκες των μαζών και το κόμμα να «ανοίξει» γι αυτές και να μετατραπεί σε μαζικό, από περίκλειστο και παράνομο, πράγμα που έγινε κιόλας μέσα σε δύο χρόνια. Από το 1905 που το κόμμα μετρούσε γύρω στα 8.400 μέλη, το 1907 έφτασε τις 84.000 με την νέα τακτική¹¹⁷.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το πώς βλέπει τους καντέτους αυτή την περίοδο, σε συνάρτηση με τους μενσεβίκους και γίνεται ξεκάθαρο παρακάτω όταν τους

---

¹¹⁵ Λένιν, 1987, 11

¹¹⁶ Σελ. 56 της παρούσας εργασίας

¹¹⁷ Lenin in 1905: A revolution that shook a doctrine, M. Liebman, 1970, Monthly review, 20.11

χαρακτηρίζει καθ' υπερβολή «μοναρχικούς» και επίπλαστα δημοκρατικούς, θέτοντας ως προαπαιτούμενο εκδημοκρατισμού την θέσπιση παλλαϊκής συνέλευσης με δικαίωμα νομοθέτησης και όχι διακοσμητική όπως θα καταλήξει μέσα από την ασάφεια των φιλελεύθερων αιτημάτων. Κάτι τέτοιο όπως υποστηρίζει ο Λένιν μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω μιας γνήσιας επαναστατικής κυβέρνησης και όχι μέσω μιας τσαρικής ή «φιλελεύθερης» η οποία θα υποσκάπτει συνεχώς τα θεμέλια των επαναστατικών κατακτήσεων. Σε αυτό ο Λένιν είχε διορατικότητα, κατανοώντας πως τσαρισμός και γνήσιος φιλελευθερισμός δεν μπορούν να συμπορευτούν στην Ρωσία, από την στιγμή που ο τσάρος δεν πιστεύει βαθιά σε κανενός είδους μεταρρύθμιση, απλά προσπαθεί να κερδίσει χρόνο για να πνίξει την επανάσταση. Η εξέλιξη της ιστορίας σε αυτό το ζήτημα τον δικαιώνει, όπως και η ίδια η εξέλιξη του ΣΔΚ μετά το αποκορύφωμα με το μανιφέστο του Βίμποργκ, όπου άρχισε να «ξεφουσκώνει» ο ριζοσπαστισμός του. Μια κυβέρνηση τσαρική ή αποκλειστικά γραφειοκρατική αν θέλετε που στην ουσία δεν είναι προϊόν και αποτέλεσμα της αντιπροσώπευσης του λαού, θα βρίσκεται πάντα απέναντι από τον λαό και όχι πλάι του. Αυτό επιβεβαιώθηκε και στην κυβέρνηση Βίτε αλλά και στις επόμενες όπου πολέμησαν την επανάσταση είτε άμεσα είτε έμμεσα.

Ως εκ τούτου οι μπολσεβίκοι δεν μιλούν για κανενός είδους συνεργασία με τον τσάρο στα πλαίσια μιας συνταγματικής μοναρχίας για παράδειγμα. Στόχος τους είναι η ανατροπή της απολυταρχίας χωρίς αστερίσκους. Εδώ είναι και μια ουσιαστική διαφορά Λένιν και Βέμπερ πέραν όλων των άλλων. Μπορεί να μιλούν και οι δύο από διαφορετικές γωνίες για καθολικό και ίσο δικαίωμα ψήφου όπως και για νομοθετική Δουμά, ελευθερίες κλπ, αλλά δεν βλέπουν την μοναρχία με τον ίδιο τρόπο. Ο Βέμπερ την βλέπει σαν σύμβολο ενότητας του έθνους και θεωρεί πως πρέπει να διαδραματίζει ρόλο στα πλαίσια μιας φιλελεύθερης δημοκρατίας, όχι όμως αυτόν που διαδραματίζει στην Ρωσία επί αιώνες. Ο Λένιν βλέπει στην μοναρχία τον απόλυτο εχθρό για τα συμφέροντα του λαού και δεν επιφυλάσσει κανένα ρόλο στο μέλλον για την ίδια. Θέλει μόνο την ανατροπή της και όχι απλά τον παραμερισμό της όπως συνέβη στις αστικές επαναστάσεις του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα. Θέλει η επανάσταση να προέρχεται από τα κάτω και να εκφράζει αποκλειστικά τα συμφέροντα των μαζών. Η επανάσταση του 1905 έκανε τον Λένιν να αφήσει στην άκρη την κλασική Μαρξιστική θεωρία περί σταδίων που έθεταν την αστική επανάσταση ως προαπαιτούμενο για το επόμενο στάδιο, δηλαδή την σοσιαλιστική και να αδράξει την ευκαιρία που παρουσιαζόταν στην Ρωσία. Μια χώρα που μπορεί να ήταν ακόμα προ-καπιταλιστική αλλά δεν διέθετε μια αστική τάξη σαν αυτές των δυτικών χωρών. Έτσι η εργατική τάξη όφειλε να «κλέψει» ένα στάδιο και να πάρει τα ηνία της επανάστασης από την ανίκανη και ληθαργική Ρωσική αστική τάξη. Εδώ συμπυκνώνεται και το βασικό ερώτημα: «Ποια τάξη θα καταφέρει εν τέλει να πάρει τα ηνία της επανάστασης και να οδηγήσει τη χώρα μέσα από τον δικό της δρόμο σε μια νέα εποχή;» Όπως είδαμε, αν και ο Βέμπερ έχει σαφείς προτιμήσεις δεν

εθελουφλεί σε κανένα σημείο της ανάλυσης του για την Ρωσική πραγματικότητα και τα περιθώρια μιας φιλελεύθερης δημοκρατικής αστικής επικράτησης. Ο Λένιν απ' την άλλη έχει κατανοήσει την σημασία της συγκυρίας, παρά το αρχικό μούδιασμα των μπολσεβίκων για την επανάσταση και είναι η στιγμή που θα παραμερίσει την ορθοδοξία της θεωρίας για χάρη της πραγματικότητας την οποία βιώνει η χώρα και η οποία προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες.

Επιστρέφοντας στο κείμενο, ο Λένιν ασκεί δριμεία κριτική στους μενσεβίκους και στην απόφαση της συνδιάσκεψης τους στο ζήτημα του χαρακτήρα που θα έχει η μελλοντική Δουμά σε συνάρτηση με την ύπαρξη επαναστατικής κυβέρνησης ταυτόχρονα. Ο ίδιος αντιλαμβάνεται πως η ύπαρξη μιας Δούμας ακόμα και νομοθετικής, χωρίς την υποστήριξη από μια επαναστατική κυβέρνηση αποτελεί ήττα της επανάστασης και όχι νίκη, όπως πιστεύουν οι μενσεβίκοι και οι φιλελεύθεροι. Στην ουσία η βουλή θα είναι διακοσμητική ενώ την εξουσία θα διατηρεί η κυβέρνηση του τσάρου. Μάλιστα χρησιμοποιεί το παράδειγμα της βουλής της Φρανκφούρτης που είδαμε και στο Βέμπερ για να επικρίνει την ανούσια και αφελή στάση των εκεί φιλελευθέρων, οι οποίοι την ώρα που «νομοθετούσαν» στην βουλή, ο βασιλιάς οργάνωνε με ταχείς ρυθμούς την αντεπανάσταση μέσω του στρατού¹¹⁸. Σε αυτή την περίπτωση ο Λένιν είχε δίκιο ως προς τις μελλοντικές τακτικές που θα ακολουθούσε ο τσάρος. Είχε δίκιο να υποστηρίζει πως η νομοθετική εξουσία δεν μπορεί να λειτουργήσει σωστά χωρίς την συνεργασία μιας εκτελεστικής. Μιας επαναστατικής κυβέρνησης δηλαδή.

Ένα άλλο σημείο που για τον Λένιν αποτελεί πρόβλημα στην τακτική των «οικονομιστών» ή «νεοϊσκριστών» όπως τους αποκαλεί, είναι η «θεωρία των σταδίων». Δηλαδή τις σταδιακές και βήμα-βήμα κατακτήσεις- παραχωρήσεις από την πλευρά του καθεστώτος. Για παράδειγμα, το αίτημα για 10ωρη εργάσιμη μέρα- 9ωρη- 8ωρη μέσω της σταδιακής κατάκτησης. Για την ίδια την επανάσταση η ακολουθία πηγαίνει ως εξής... Ο τσάρος συναινεί σε αντιπροσωπευτικό σώμα- το αντιπροσωπευτικό σώμα υπό την λαϊκή πίεση προχωρά σε συντακτική συνέλευση και στο τρίτο στάδιο δεν υπάρχει στόχος στην ουσία όπως διαπιστώνει ο Λένιν. Είναι μια κριτική στην ασάφεια μενσεβίκων και οικονομιστών και στην έλλειψη πειθαρχημένης και ρεαλιστικής τακτικής, όταν απέναντι τους βρίσκεται ένα απολυταρχικό καθεστώς που δεν είναι σοβαρά διατεθειμένο να παραδώσει κομμάτια της εξουσίας του. Φτάνει στο σημείο μάλιστα να τους συγκρίνει με τους φιλελεύθερους σε αυτό το κομμάτι. Μια αποφασιστική νίκη ενάντια στον τσαρισμό δεν μπορεί να είναι για τον ίδιο ένα ψευδεπίγραφο σύνταγμα και μια χειραγωγημένη δημοκρατία με το μίνιμουμ των απαιτήσεων εκπληρωμένο. Ο Λένιν γνώριζε πως η επαναστατική φλόγα ήταν το πιο ισχυρό όπλο πίεσης προς το καθεστώς και από την στιγμή που κάποια από τα άμεσα αιτήματα

---

¹¹⁸ Λένιν, 1987, 20-21

πραγματοποιούνταν τότε αυτή η φλόγα θα άρχιζε να σβήνει και την ίδια στιγμή το καθεστώς θα έβρισκε την ευκαιρία να ετοιμάσει την αντεπανάσταση. Η επανάσταση λοιπόν έπρεπε με κάθε τρόπο να συνεχιστεί αμείωτα ως την τελική επικράτηση του προλεταριάτου εις βάρος του καθεστώτος, χωρίς «παζαρέματα» και υποχωρήσεις¹¹⁹. Αν και σε αυτή τη φάση που βρίσκεται η επανάσταση μέσα στο 1905, η στάση του Λένιν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί άκαμπτη και ίσως και αντιρεαλιστική με βάση τον συσχετισμό δυνάμεων επανάστασης-καθεστώτος, η εξέλιξη των πραγμάτων τον δικαιώνει σε σημαντικό βαθμό τουλάχιστον στο τι θεωρούσε νίκη και ήττα για την επανάσταση.

Η ουσιαστική διαφορά που εντοπίζει στις αποφάσεις του συνεδρίου των μπολσεβίκων με την συνδιάσκεψη των μενσεβίκων-οικονομιστών έγκειται στη μορφή της πάλης που πρέπει να γίνει μέσα στο επαναστατικό περιβάλλον. Η απόφαση του συνεδρίου καλεί σε αγώνα μία συγκεκριμένη τάξη για ένα πολύ συγκεκριμένο σκοπό, ενώ η απόφαση της συνδιάσκεψης κάνει λόγο για ένα ευρύτερο κοινωνικό αγώνα με ακαθόριστους σκοπούς. Αυτό που υποστηρίζει ο Λένιν είναι πως μια τέτοια μορφή αγώνα θα καταλήξει στην καλύτερη περίπτωση σε μια δημοκρατική επανάσταση με πρωταγωνιστή την αστική τάξη, ενώ στην χειρότερη σε μία επικράτηση του τσαρισμού. Μιλάμε για ένα χάσμα ανάμεσα σε μια ευθέως επαναστατική πρακτική που αποσκοπεί σε ανατροπή της υπάρχουσας κατάστασης, σε μια επανάσταση δηλαδή αυστηρά πολιτικού χαρακτήρα όπως την αντιλαμβάνονται οι μπολσεβίκοι και από την άλλη μια επανάσταση με περισσότερο οικονομίστικο περιεχόμενο που προσβλέπει στην εξασφάλιση πιο άμεσων αναγκών για τον λαό. Το επίδικο των δύο φραξιών είναι λοιπόν αν η πολιτική υποτάσσεται στην οικονομία ή το αντίστροφο. Για τον Λένιν η απάντηση είναι «απλή». Αν η επανάσταση προσδοκάμε να φέρει την επικράτηση του προλεταριάτου και μακροπρόθεσμα την οικοδόμηση μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας, τότε ο χαρακτήρας της επαναστατικής πάλης πρέπει να είναι αδιαπραγμάτευτα πολιτικός για να είναι σταθερός και ακλόνητος στο χρόνο. Σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση το προλεταριάτο θα καταλήξει κομπάρσος της όποιας αλλαγής συντελεστεί στην χώρα. Εξυπακούεται πως μια τέτοια αλλαγή για τους μπολσεβίκους δεν περιλαμβάνει κανενός είδους συμβιβασμό ή συνδιαλλαγή με τον τσάρο. Σε αυτό είναι πολύ ξεκάθαροι σε σχέση με τους φιλελεύθερους αλλά και τους μενσεβίκους ακόμα, οι οποίοι δεν απέρριπταν, οι πρώτοι κυρίως, την συνεργασία μαζί του εφόσον παραχωρούσε μια νομοθετική Δούμα. Το φλέγον για τον Λένιν σε αυτή την περίπτωση ήταν η δημιουργία μιας επαναστατικής κυβέρνησης που θα υποστήριζε την Δούμα. Σε κάθε άλλη περίπτωση η Δούμα θα ήταν διακοσμητικό στοιχείο.

Είναι εξαιρετικά σκληρή η γλώσσα και η κριτική την οποία ασκεί ο Λένιν στους φιλελευθέρους μέσα στο κείμενο. Αντίστοιχη με αυτή που ασκεί ο Βέμπερ στους

---

¹¹⁹ Λένιν, 1987, 24-25

σοσιαλιστές και ειδικά στους μπολσεβίκους εμμέσως. Ο Λένιν πιστεύει πως ο ριζοσπαστισμός της « Ένωσης απελευθέρωσης» είναι πλαστός και πως μόνο στόχο έχει να εξαπατήσει την επανάσταση και να ωφελήσει μια συναλλαγή μεταξύ αστικής κεφαλαιοκρατίας και τσάρου. Κατηγορεί τους μενσεβίκους πως βαδίζουν πλάι πλάι με τους φιλελεύθερους αλλά αυτοί οι φιλελεύθεροι που εκπροσωπούνται από το ΣΔΚ¹²⁰, δεν εκφράζουν την λαϊκή μικροαστική τάξη που κατά τον ίδιο δεν εκπροσωπείται ακόμα από κάποιο κόμμα. Πλάι σε αυτή την μικροαστική τάξη πρέπει να βαδίσει η σοσιαλδημοκρατία μέσα στην επανάσταση. Εδώ γίνεται και μια «πρώτη» νύξη όσον αφορά τις κοινωνικές συμμαχίες που πρέπει να υπάρξουν για να μπορέσει το προλεταριάτο να πάρει τα πρωτεία της επανάστασης από την «μοναρχική» και «φιλελεύθερη» αστική τάξη, που είναι και το επίδικο ουσιαστικά. Ο Λένιν κατανοεί πως η εργατική τάξη στην Ρωσία δεν είναι τόσο ισχυρή αριθμητικά, λόγω σχετικά μικρού βαθμού καπιταλιστικοποίησης της χώρας, ώστε να καταφέρει να «επιβληθεί» της επανάστασης. Αν φιλοδοξεί να το πετύχει πρέπει να συμμαχήσει με άλλες κοινωνικές ομάδες, χωρίς να θεωρεί την διανοήση και τις μεσαίες τάξεις υποψήφιες για κάτι τέτοιο.

Μια ομάδα που συγκεντρώνει αρκετά συναφή στοιχεία με την εργατική τάξη όσον αφορά την καταπίεση που υφίσταται αλλά και τους στόχους ως ένα βαθμό, είναι το πλήθος των φτωχών αγροτών, που με την σειρά του έχει να αντιμετωπίσει την απληστία των ευγενών γαιοκτημόνων, όπως αντίστοιχα η εργατική τάξη έχει να αντιμετωπίσει τους αστούς κεφαλαιοκράτες. Είναι μιας σαφής διάκριση την οποία επιχειρεί να αναδείξει μεταξύ «αστικής» επανάστασης και «προλεταριακής», ώστε να μην συγχέεται το περιεχόμενο της μίας με αυτό της άλλης και να μην θεωρηθεί μια πιθανή επιτυχία της πρώτης, ταυτόσημη με αυτή της δεύτερης. Κάτι τέτοιο θα είχε ως αποτέλεσμα να μην συμβεί ουσιαστικά ποτέ η δεύτερη και το προλεταριάτο να παραμείνει εσαεί «υπόδουλο» μέσα σε μια κατ' επίφαση δημοκρατία που θα ελέγχεται αποκλειστικά από την αστική τάξη και τον τσάρο. Κάτι που ίσως «αγνοούσε» ο Λένιν ήταν πως ο τσάρος δεν ήταν πρόθυμος να μοιραστεί με καμία τάξη την εξουσία του. Με την τρομερή καχυποψία που έβλεπε τους σοσιαλιστές ριζοσπάστες, με την ίδια έβλεπε και τους φιλελεύθερους ριζοσπάστες. Επίσης αυτή που θεωρούσε ο Λένιν ως κεφαλαιοκρατική αστική τάξη, αυτή η τάξη δεν συμμάχησε ούτε υποστήριξε ποτέ το ΣΔΚ στο οποίο ασκεί σφοδρή κριτική. Άσχετα με την μετέπειτα εξέλιξη του, το ΣΔΚ στην φάση του 1905 είναι ένα ριζοσπαστικό και γνήσια φιλελεύθερο κόμμα, το οποίο δεν αποδεικνύεται από πουθενά πως είναι φιλομοναρχικό με την έννοια της υποστήριξης στο στέμμα, ούτε ξεκάθαρα αντιμοναρχικό βέβαια. Αυτό που οδηγεί τον Λένιν στην ευθεία επίθεση είναι η καχυποψία που πηγάζει από αυτή ακριβώς την ασάφεια. Δηλαδή την αδυναμία να

---

¹²⁰ Χρησιμοποιεί την περιγραφή «κόμμα της μοναρχικής αστικής τάξης» για τους καντέτους. (Λένιν, 1987, 33)

εκφράσουν ξεκάθαρα αν είναι υπέρ ή όχι της ανατροπής της απολυταρχίας. Αυτό τον κάνει να μιλά για «συνεργασία» αστικής τάξης και τσάρου, που θα σημάνει την ήττα της επανάστασης. Τουλάχιστον στην πρώτη Δούμα οι καντέτοι κάθε άλλο παρά συνεργάσιμοι υπήρξαν με την κυβέρνηση όντες πρώτη δύναμη. Αυτό οδήγησε εν τέλει και στην διάλυση της μονομερώς. Όσον αφορά λοιπόν την συγκεκριμένη χρονική συγκυρία, οι κατηγορίες του Λένιν προς τους καντέτους είναι αβάσιμες απ' όλες τις πλευρές. Ούτε φιλομοναρχικοί αποδείχθηκαν, ούτε φερέφωνα της αστικής τάξης με την οικονομική έννοια του όρου.

Αυτή η «καχυποψία» και η εμμονή εδράζεται στην πεποίθηση πως η επανάσταση που εξελισσόταν, ήταν μια επανάσταση αστικού χαρακτήρα και «αστικών» αιτημάτων εν γένει. Η καχυποψία προς τους φιλελεύθερους αποτελεί ουσιαστικά καχυποψία για την ίδια την επανάσταση. Τι αντιλαμβάνεται ως «αστική επανάσταση» τώρα; Το λέει με σαφήνεια στο κείμενο. Μια επανάσταση που δρομολογεί την επικράτηση των κεφαλαιοκρατικών τάσεων κοινωνικοοικονομικά¹²¹. Ακόμα και μία μεγάλη συμμαχία αγροτιάς και εργατικής τάξης δεν αναιρεί αυτό τον χαρακτήρα που κατά τον ίδιο έχει η επανάσταση του 1905, χωρίς να τη βλέπει ως εντελώς αντίθετη με τα συμφέροντα του προλεταριάτου, αν την εξετάσουμε μέσα από το ορθόδοξο μαρξιστικό πρίσμα που θεωρεί ως προαπαιτούμενο μιας προλεταριακής επανάστασης, το στάδιο της γοργής καπιταλιστικοποίησης. Με άλλα λόγια... Μια αστική επανάσταση σε αυτό το στάδιο θα έφερνε καπιταλιστικό μετασχηματισμό στην Ρωσία, ταυτόχρονη γιγάντωση της εργατικής τάξης και μελλοντικά μια προλεταριακή επανάσταση. Σε όλη αυτή την πορεία το κόμμα όφειλε να περιφρουρήσει την ταξική του «αυτοτέλεια» και να μην συμμαχήσει με τα αστικά κόμματα. Απλά να αφήσει τον χρόνο να κυλήσει υπέρ του και τον «αστικό κόσμο» να κάνει τη δουλειά του, στρώνοντας το δρόμο για το προλεταριάτο. Αυτή η αντίφαση σε σχέση με τις θέσεις στην αρχή του κειμένου γίνεται κατανοητή αν αντιληφθούμε πως ο Λένιν αυτό που υποστηρίζει είναι πως το προλεταριάτο και το κόμμα που το εκπροσωπεί δηλαδή το ΣΔΕΚΡ, μακροπρόθεσμα θα ωφεληθούν από μια αστική επικράτηση στην παρούσα φάση. Αυτό που επισημαίνει όμως emphaticά είναι πως σε αυτή την επικράτηση το κόμμα άρα και το προλεταριάτο δεν πρέπει επ' ουδενί να συμμετέχουν στα απότοκα της, δηλαδή τις μεταρρυθμίσεις που αποβαίνουν εις βάρος του και εις βάρος του προλεταριάτου. Δεν πρέπει να υπάρξει καμία είδους αλλοτρίωση όσον αφορά την ιδιότητα και τους στόχους του κόμματος μακροπρόθεσμα. Στόχος είναι η προλεταριακή επανάσταση χωρίς μεταρρυθμισμούς, που θα οικοδομήσει την σοσιαλιστική κοινωνία στο βάθος. Είναι μια βαθιά προσήλωση στην Μαρξιστική θεωρία από την οποία ο Λένιν δεν ξεφεύγει εύκολα, παρά τον δυναμισμό και την αδυναμία προβλέψεων που διακρίνει μια επαναστατική περίοδο. Θα περάσουν

---

¹²¹ Λένιν, 1987, 36

κάποια χρόνια ώσπου να σπάσει το «μονοπώλιο» αυτής της θεωρίας από την θεωρία της διαρκούς επανάστασης του Τρότσκι¹²².

Είναι τρομερά ενδιαφέρουσες οι αντιφάσεις που παρατηρούνται ακόμα και εντός του κειμένου αυτού στους συλλογισμούς του Λένιν. Είναι σαν να προσπαθεί να ισορροπήσει ανάμεσα στην θεωρητική βάση μελέτης του Μαρξισμού στην οποία εξασκείται τόσα χρόνια και στην ανελέητη πραγματικότητα της επανάστασης που έχει ξεσπάσει και η οποία δεν υπακούει σε καμία ορθοδοξία. Έχει ένα δυναμισμό και μια εξέλιξη που απαιτούν στιγμιαία επινοητικότητα, αυθορμητισμό και ανοιχτά αυτιά για να ακούγονται καλά οι φωνές των μαζών. Η απόφαση των σοσιαλιστών συνολικά, να απέχουν από τις πρώτες εκλογές του 1906, δηλώνει αυτήν ακριβώς την αμηχανία διαχείρισης της κατάστασης, μιας επανάστασης που τους βρήκε απροετοίμαστους σε πρακτικό επίπεδο. Ήταν ένα λάθος που δεν επανέλαβαν ορθά. Έτσι τους βλέπουμε στις δεύτερες εκλογές του 1907 να εισέρχονται στην Δούμα όπως είδαμε. Η παρακάτω θέση νομίζω καταδεικνύει την «σύγκρουση» μεταξύ θεωρίας και πράξης που χαρακτηρίζει την εποχή αυτή τη σοσιαλδημοκρατία: «*Ο Μαρξισμός διδάσκει το προλεταριάτο όχι να στέκει παράμερα από την αστική επανάσταση, όχι να απέχει απ' αυτήν, όχι να παραχωρεί την ηγεσία της στην αστική τάξη, μα αντίθετα να συμμετέχει κατά τον πιο ενεργό τρόπο, να αγωνίζεται κατά τον πιο αποφασιστικό τρόπο για ένα συνεπή προλεταριακό δημοκρατισμό και για να φέρει την επανάσταση σε πέρας*»¹²³.

Από την μία θεωρείς πως μια αστική επικράτηση θα ευνοήσει μια μελλοντική προλεταριακή και από την άλλη οφείλεις να διατηρήσεις σαφείς αποστάσεις από τον πλαστό συνταγματισμό που πάει να γεννηθεί και μάλιστα κατηγορεί τους φιλελεύθερους ως φορείς του που συνεργάζονται με τον τσάρο υπογείως. Στις πρώτες εκλογές μποϊκοτάρεις, στις δεύτερες συμμετέχεις για λόγους τακτικής, παρότι δεν έχουμε να κάνουμε με ένα διαφορετικό εκλογικό νόμο που να πείθει για συμμετοχή. Η ίδια η επανάσταση τροποποίησε θέσεις και απόψεις προσφέροντας τα καλύτερα πρακτικά μαθήματα, παρ' όλα αυτά η πεποίθηση πως το 1905 ήταν μια «αστική εξέγερση» παραμένει βαθιά χαραγμένη στο μυαλό του Λένιν και των μπολσεβίκων.

Παρακάτω κάνει λόγο για το «*αναπότρεπτο*» της «*αστικοδημοκρατικής*» επικράτησης στην Ρωσία και προβλέπει την κατεύθυνση αυτού του μετασχηματισμού. Θα σταθούμε λίγο εδώ καθώς προσπαθεί να προβλέψει την εξέλιξη των πραγμάτων όπως έκανε και ο Βέμπερ στην ανάλυση του. Ο Λένιν θεωρεί πως δύο είναι οι πιθανές εξελίξεις. Είτε αποφασιστική νίκη της επανάστασης

---

¹²² Liebman, 1970, 21.11. Αξίζει να αναφέρουμε πως ο Λ. Τρότσκι αποτελεί σημαντική φιγούρα για το 1905 όσον αφορά και την δράση του. Υπήρξε μαζί με τον Α. Πάρβους εκδότης της επαναστατικής εφημερίδας «Νάτσαλο» όπως επίσης και ηγέτης του σοβιέτ της Πετρούπολης.

¹²³ Λένιν, 1987, 39

έναντι του τσαρισμού, δηλαδή την περιθωριοποίηση του, είτε θα υπάρξει μια συναλλαγή μεταξύ τσάρου και «ιδιοτελών» μελών της αστικής τάξης που θα σημάνει και την οριστική ήττα της επανάστασης. Ο Λένιν θεωρεί πως αυτό που αποκαλεί «*αποφασιστική νίκη*» όπως την περιέγραψε, ενάντια στον τσαρισμό δεν μπορεί να εκπληρωθεί από την «αστική τάξη» της Ρωσίας, δηλαδή μεγαλοαστούς, βιομήχανους, γαιοκτήμονες κλπ, καθώς λόγω ταξικής υπόστασης και ιδιοκτησίας δεν μπορούν να εναντιωθούν αποφασιστικά στον τσάρο. Αυτή η διαπίστωση ήταν σωστή όπως είδαμε. Η «αστική τάξη» δεν είδε ποτέ εχθρικά τον τσάρο και ποτέ φιλικά την επανάσταση εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων¹²⁴. Επίλεξε εξ αρχής να ποντάρει σε αυτό που θεωρούσε ως πιο σίγουρη λύση για τα συμφέροντα της και αυτός ήταν ο τσάρος. Άρα μόνο το προλεταριάτο ήταν σε θέση να φέρει την «αποφασιστική νίκη» και όχι μια ιδιοτελής τάξη. Όσον αφορά το 1905 ο Λένιν δεν προβλέπει λάθος την εξέλιξη των πραγμάτων. Η κατάληξη ήταν μια συναλλαγή που αποκατέστησε στην ουσία τον τσαρισμό προσφέροντας μια ψευδοδημοκρατία, ωστόσο ο Βέμπερ προέβλεψε το 1917 και την τελική κατάληξη και εξέλιξη της με φοβερή ακρίβεια.

Ένα άλλο ενδιαφέρον σημείο που αποδεικνύει πως Βέμπερ και Λένιν είχαν αλληλοεπαφή μέσω την κειμένων τους είναι η στιγμή που ο Λένιν περιγράφει το πώς θα διαχειριστούν τα υπολείμματα του τσαρισμού και της αντίδρασης, εφόσον επιτευχθεί η αποφασιστική νίκη του προλεταριάτου. Αυτό το ξεκαθάρισμα λογαριασμών ο Λένιν το περιγράφει με την φράση «*κατά πληθειακό τρόπο*» ή «*Ιακωβίνικα*»¹²⁵. Είναι ο χαρακτηρισμός που αποδίδει στους μπολσεβίκους ο Βέμπερ στην ανάλυση του, μάλλον όχι αυθόρμητα. Δηλαδή η «αποφασιστική νίκη» ενάντια στον τσαρισμό συνεπάγεται ένα συνολικό ξεσκαρτάρισμα όλων των πιθανών μελλοντικών αντεπαναστατικών πυρήνων στην χώρα, κατά το παράδειγμα των Ιακωβίνων στην Γαλλική επανάσταση και όχι «μαλακά» και μεταρρυθμιστικά όπως επιδιώκουν οι Ρώσοι φιλελεύθεροι με τα συνθήματά τους, «ακολουθούμενοι» από τους «*νεοϊσκριστές*» σε επίπεδο τακτικής περισσότερο.

Αναφερθήκαμε παραπάνω στην συμμαχία αγροτιάς-εργατιάς που οραματιζόταν ο Λένιν για την Ρωσία. Το ερώτημα που προκύπτει είναι ποιο μέρος του αγροτικού κόσμου μπορούσε να ταυτιστεί καλύτερα με το προλεταριάτο σε ένα κοινό δρόμο προς μια επανάσταση όχι δημοκρατική; Αν και η απάντηση φαίνεται προφανής στην πραγματικότητα δεν είναι. Οι φτωχοί αγρότες που κατά βάση ήταν «*ενοικιαστές*»

---

¹²⁴ Αναφέρομαι κυρίως στους ευγενείς γαιοκτήμονες τους οποίους ο Λένιν εντάσσει συνειρμικά στην «αστική τάξη» με βάση κυρίως τα ταξικά τους χαρακτηριστικά. Μέρος τους ήταν ενταγμένο όπως έχουμε δει στο ΣΔΚ, κάτι που κάνει τον Λένιν να μιλά για «*φιλομοναρχικά ζέμστρο*». Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως ήταν και φιλικά προσκείμενοι στην επανάσταση όπως την αντιλαμβάνονταν ο Λένιν. Προσδοκούσαν σε μια δημοκρατική αλλαγή στην χώρα πιο πολύ, εξ ου και η συμμετοχή στους καντέτους σε αυτή τη φάση.

¹²⁵ Λένιν. 1987, 46-47

της γης των γαιοκτημόνων και έπεφταν θύματα σφοδρής εκμετάλλευσης ειδικά σε συγκεκριμένες περιοχές όπως τα νοτιοανατολικά για παράδειγμα αλλά και το κέντρο όπου ήταν και η πιο εύφορη γη¹²⁶. Σε αυτές τις περιοχές τα ενοίκια που καλούνταν να πληρώσουν οι αγρότες ήταν εξοντωτικά. Γι' αυτό βλέπουμε πως το επαναστατικό κίνημα των αγροτών υπό την μορφή εξεγέρσεων, ήταν συγκεντρωμένο σε αυτές τις περιοχές κυρίως¹²⁷. Αυτοί οι αγρότες λοιπόν, μπορεί να εξεγέρθηκαν για να αποκτήσουν δικιά τους γη με σκοπό να βιοπορίζονται απ' αυτήν, αλλά όπως έχουμε δει δεν έβλεπαν εχθρικά τον τσάρο. Πίστευαν πως μόνο αυτός με μια γενναία αναδιανομή θα τους έδινε αυτό που τους στερούσαν οι γαιοκτήμονες. Αυτοί ήταν οι εχθροί τους και όχι το καθεστώς. Επίσης οι αγρότες αυτοί, που δεν ζούσαν στο καθεστώς της obshchina, δεν προσδοκούσαν μέσω τους αγώνα τους ούτε εθνικοποίηση ούτε κοινωνικοποίηση της καλλιεργήσιμης γης. Απαιτούσαν ιδιοκτησία στην ουσία. Εδώ συναντάμε και ένα σοβαρό ζήτημα όσον αφορά την μαρξιστική διεύθυνση σε αυτό το τμήμα των αγροτών. Για παράδειγμα η κοινωνικοποίηση που ευαγγελίζονταν οι σοσιαλεπαναστάτες ήταν μια συμβατή ιδέα με τους αγρότες των mir, η εθνικοποίηση¹²⁸ όμως που οραματίζονταν οι μαρξιστές δεν ήταν απαραίτητα συμβατή με τις «ανάγκες» των φτωχών αγροτών. Βλέπουμε για παράδειγμα την θέση του Τρότσκι για την επίλυση του αγροτικού το 1905. Αναφέρει το σχετικά αόριστο: «*Η μεταβίβαση όλων των μεγάλων και μεσαίων γαιών στα χέρια των αγροτών είναι η πρώτη και ουσιαστική προϋπόθεση κάθε βαθιάς αγροτικής μεταρρύθμισης*» διευκρινίζοντας πως αυτό όφειλε να συμβεί χωρίς την επιβάρυνση της εξαγοράς¹²⁹. Αυτό που δεν γίνεται ξεκάθαρο είναι το καθεστώς που θα επιφέρει μια τέτοια αναδιανομή. Το «*στα χέρια των αγροτών*» επιδέχεται αρκετών ερμηνειών. Υπό την μορφή ιδιοκτησίας, κοινοτισμού-κοινωνικοποίησης, εθνικοποίησης;

Η «αμηχανία» με την οποία αντιμετώπιζε τον αγροτικό κόσμο ο Λένιν πριν το 1905, ως δυνάμει επαναστατικό φορέα ήταν εμφανής όταν έγραφε: «*Πρέπει να συντάξουμε το πρόγραμμα μας για να είμαστε προετοιμασμένοι ακόμα και για τα χειρότερα και αν προκύψουν οι καλύτεροι συνδυασμοί, τότε αυτό θα διευκολύνει την δουλειά μας και θα του δώσει νέο ερέθισμα*»¹³⁰. Ήταν η εποχή όπου δεν ήταν σε θέση να μιλήσει με σιγουριά για μια συμμαχία αγροτών και εργατών. Οι διεργασίες που δρομολόγησε το 1905 έφτιαξαν τις προϋποθέσεις γι' αυτό. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια πως οι αγρότες θα «κερδηθούν» εύκολα από τους σοσιαλδημοκράτες. Η πραγματικότητα που περιγράψαμε παραπάνω δεν αφήνει αισιόδοξα

---

¹²⁶ Αναφερόμαστε πάντα στο ευρύτερο δυτικό τμήμα της Ρωσίας και όχι στην αχανή συνολική της επικράτεια.

¹²⁷ The peasant problem in Russian revolutions 1905-1929, H. Bernstein, 2018, The journal of peasant studies, 45.5-6

¹²⁸ Collected Works 10, V. Lenin, 1978, 94

¹²⁹ Leon Trotsky, 1905, <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1907/1905/ch03.htm>

¹³⁰ Lenin and the problem of Marxist peasants revolution, E. Kingston-Mann 1983, 73

συμπεράσματα και είναι κι αυτό που συμπέρανε και ο Βέμπερ για τους αγρότες ιστορικά στην ανάλυση του... Πως στην περίπτωση που επιτευχθούν οι άμεσες επιδιώξεις των αγροτών παύει και η όποια επαναστατικότητα τους. Όπως και να χει, ο Λένιν συνειδητοποιεί πως εντός επαναστατικού περιβάλλοντος όλα μπορούν να συμβούν και τίποτα δεν πρέπει να αποτελεί εμπόδιο προς την νίκη, εξ ου και η «ευελιξία» του στο αγροτικό κατά το έτος έναρξης της. Όπως έχουμε επισημάνει, το αγροτικό ζήτημα ειδικά στην Ρωσία, είναι εξαιρετικά «ογκώδες» για να μπορέσει να παραμεριστεί από τον οποιονδήποτε. Ο Λένιν δεν θα αποτελούσε την εξαίρεση παρά την σοσιαλδημοκρατική πεποίθηση περί «*μικροαστικών*» αιτημάτων των αγροτών. Βλέπουμε στο κείμενο ευθείες επιθέσεις του Λένιν σε μενσεβίκους που ασπάζονται τα Ζέμσμπο, θεωρώντας καλύτερους συμμάχους τους φιλελεύθερους απ' ότι την «*επαναστατική*» αγροτιά. Αν αναλογιστούμε τα παραπάνω ο όρος είναι κάπως προβληματικός, παρ' όλα αυτά είναι η βάση πάνω στην οποία ο Λένιν θα οικοδομήσει την «*δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς*», βασισμένος σε ένα επαναστατικό ρεαλισμό, αφήνοντας προς ώρας στην άκρη την «*ορθοδοξία*». Οι εξεγέρσεις των αγροτών ήταν το σημαντικότερο κίνητρο σε αυτή την μεταστροφή, πέρα από την ανικανότητα την οποία έβλεπε να διακατέχει την αστική τάξη της Ρωσίας και που τον έκανε να αρχίζει σταδιακά να πιστεύει στην επανάσταση, παρά την μικρή δυναμική της εργατικής τάξης.

Συμπεράσματα

Η αστική τάξη, οι φιλελεύθεροι, οι οπορτουνιστές ήταν έτοιμοι να πιάσουν και με τα δύο χέρια αυτό το δώρο του «φοβισμένου» τσάρου. Όπως όλοι οι ρεφορμιστές, οι μεταρρυθμιστές μας του 1905 δεν μπορούσαν να καταλάβουν ότι οι ιστορικές καταστάσεις προκύπτουν όταν οι μεταρρυθμίσεις και ιδίως οι υποσχέσεις για μεταρρυθμίσεις, επιδιώκουν έναν μόνο στόχο: Να μετριάζουν την αναταραχή του λαού, να αναγκάσουν την επαναστατική τάξη να σταματήσει ή τουλάχιστον να επιβραδύνει τον αγώνα της.¹³¹

Το 1905 ήταν για την Ρωσία όπως έχουμε πει πολλές φορές μέσα στο κείμενο, μια δοκιμασία. Δοκιμασία αναμέτρησης με τον τσαρισμό ακόμα και γι' αυτούς που δεν έβλεπαν απαραίτητα τον τσάρο σαν εχθρό, κακώς όπως αποδείχθηκε. Η Ρωσία του 1905 και ακόμα περισσότερο αυτή του 1917, συγκέντρωνε τις «ιδανικές» συνθήκες για την επιτυχή έκβαση μιας επανάστασης, δηλαδή την ανατροπή των υπαρχόντων συσχετισμών θα μπορούσαμε να πούμε. Το επίδικο ήταν ένα. Ποια τάξη θα κατάφερνε να δώσει στην επανάσταση αυτή το δικό της περιεχόμενο, την δικιά της κατεύθυνση. Ποιος εν τέλει θα κατόρθωνε να ηγηθεί της εξέγερσης από την στιγμή που άρχισε να πολιτικοποιείται σταδιακά. Τι εννοούμε όταν αναφερόμαστε σε «ιδανικές συνθήκες»; Τρομερές οικονομικές ανισότητες, χρόνια καταπίεση και καταστολή συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, μη νεωτερικά ενσωματωμένα στοιχεία στην πολιτική ζωή, ένας ηγεμόνας μη διορατικός και μη προσαρμοστικός, μια ταπεινωτική στρατιωτική ήττα με απώλεια εδάφους και τέλος μια αστική τάξη αδύναμη και ληθαργική μπροστά στις προκλήσεις της εποχής. Όλα τα παραπάνω δημιουργούσαν φοβερές δυσχέρειες στην ανάπτυξη του γνήσιου φιλελευθερισμού όπως εύστοχα διαπίστωνε ο Βέμπερ, αλλά προλείαναν το έδαφος για την επικράτηση των σοσιαλιστών όπως είχε σχεδόν προβλέψει και δη των μπολσεβίκων. Μπορεί ο Λένιν να είδε αρχικά την επανάσταση του 1905 σαν «αστική», βασιζόμενος εμμονικά στην βαθιά του πεποίθηση πως αυτή εδραζόταν σε αστικά ένστικτα και φυσικά στην ρεαλιστική αριθμητική αδυναμία της εργατικής τάξης στην χώρα, όμως γρήγορα κατάλαβε πως ήταν μια ευκαιρία που δεν εμφανίζεται συχνά. Μια ευκαιρία για άνοιγμα του κόμματος που υπό φυσιολογικές συνθήκες θα έπαιρνε χρόνια για να επιτευχθεί. Ο Λένιν αναφέρει το 1917, πως κατά την δεκαετία πριν το 1905 ο αριθμός των απεργών που συμμετείχαν σε κινητοποιήσεις έφτανε συνολικά τις 430,000, ενώ μόνο τον πρώτο μήνα μετά την ματωμένη Κυριακή αυτός ο αριθμός άγγιξε τους 440,000¹³². Μια επανάσταση έφερε μέσα σε ένα μήνα ότι η αγκιτάτσια έφερε σε μία δεκαετία. Ήταν εντυπωσιακό για

---

¹³¹ Lecture on the 1905 revolution (collected works 23), V. Lenin, 1917, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1917/jan/09.htm>

¹³² Ο.π

να αφήσει τους μπολσεβίκους ασυγκίνητους, παρότι αυτές οι απεργίες δεν είχαν αποκλειστικά προλεταριακό χαρακτήρα όπως είδαμε, ή καλύτερα δεν ήταν κατά βάση προλεταριακές.

Η ανελέητη κριτική που ασκεί στους φιλελεύθερους του ΣΔΚ και τους μενσεβίκους εν μέρει, τουλάχιστον για το διάστημα μεταξύ 1905-06 είναι άδικη όσον αφορά τα κίνητρα τους και τις επιδιώξεις τους. Σε αυτό που δικαιώθηκε ήταν στην τακτική και τις προσδοκίες που έτρεφαν, όσον αφορά την εγκαθίδρυση μιας γνήσιας φιλελεύθερης δημοκρατίας σε μια χώρα με τα χαρακτηριστικά της Ρωσίας και κυρίως την πίστη πως ο συγκεκριμένος τσάρος θα ήταν συνεργάσιμος στην παραχώρηση εξουσιών, σε ένα κοινοβουλευτικό σώμα το οποίο θα προέκυπτε από καθολικό και ίσο δικαίωμα ψήφου. Οι πρώτες εκλογές διεξήχθησαν με ένα εξαιρετικά ετεροβαρή εκλογικό νόμο που έδινε βαρύτητα στις ψήφους πολύ συγκεκριμένων τάξεων και δη όσων είχαν ιδιοκτησία, άρα οι μάζες αυτομάτως «αποκλείονταν» από τον καθορισμό του αποτελέσματος. Παρά ταύτα και σε αντίθεση με τις εξαγγελίες τους οι καντέτοι συμμετείχαν στις εκλογές. Εδώ ακριβώς εντοπίζει ο Λένιν την «συνδιαλλαγή» αστικού κόσμου και τσαρισμού στην οποία αναφέρεται. Η πραγματικότητα όμως και ο ρεαλισμός έκανε τους σοσιαλιστές συνολικά να άρουν το μποϊκοτάζ στις δεύτερες εκλογές παρότι ο εκλογικός νόμος δεν άλλαξε.

Ένα περιεκτικό ερώτημα το οποίο θα μπορούσε να τεθεί για το 1905 και το οποίο απασχόλησε και τα κείμενα¹³³ που είδαμε έμμεσα ή άμεσα, είναι το κατά πόσο αυτή η επανάσταση ήταν προϊόν «αστικών» διεργασιών με την ευρύτερη έννοια. Θα μπορούσαμε να πούμε πως στην αρχική της έκφραση και μορφή ήταν, όμως εξελίχθηκε σε μια μαζική εξέγερση που σίγουρα κανένα από τα πολιτικά κόμματα που υπήρχαν ή γεννήθηκαν μέσα σε αυτή, δεν κατάφερε να γίνει μαζικό. Κανένα δεν κατάφερε να προσεγγίσει ικανοποιητικά την ευρύτητα των αιτημάτων της. Το μόνο «κόμμα» που είχε έναν σαφέστατο σκοπό, την ένοπλη εξέγερση και ήταν προσανατολισμένο σε μια συγκεκριμένη τάξη ήταν οι μπολσεβίκοι, όμως η εργατική τάξη την οποία εκπροσωπούσε ήταν ακόμα μικρή σε μέγεθος, εξ ου και το άνοιγμα στην αγροτιά. Αυτό ήταν θεωρώ και η βασική αιτία της «καχυποψίας» του Λένιν γι' αυτή την επανάσταση. Παρά τον σχετικά μικρό βαθμό καπιταλιστικοποίησης, η Ρωσία συγκέντρωνε ασύγκριτα πλεονεκτήματα και προοπτικές για το κόμμα και το μεγαλύτερο ήταν κατά την γνώμη μου η πολιτική «ανυπαρξία» της «αστικής τάξης» με την οικονομική έννοια του όρου. Η αδυναμία της να ηγηθεί μιας επανάστασης που θα παραμέριζε τον τσάρο ως ένα βαθμό και θα τον ανάγκαζε να μοιραστεί την εξουσία του. Αντιθέτως αυτή είδε στον τσάρο τον υπερασπιστή και των δικών της

---

¹³³ Αναφέρομαι κυρίως στο κείμενο του Weber: "Bourgeois Democracy in Russia" και σε αυτό του Λένιν: «Δύο τακτικές της σοσιαλδημοκρατίας στη Δημοκρατική επανάσταση»

συμφερόντων μακροπρόθεσμα και ως μοναδικό εχθρό τους εξεγερμένους. Αυτή η κοντόφθαλμη στάση δούλεψε σε βάθος χρόνου υπέρ των μπολσεβίκων.

Από την άλλη έχουμε ένα τσάρο όπως τον Νικόλαο που και λόγω συντηρητικής παιδείας αδυνατούσε να αντιληφθεί την κρισιμότητα των καιρών για το στέμμα. Δύο πράγματα τον οδήγησαν στην ανοχή των μεταρρυθμίσεων που του εισηγούνταν οι πρωθυπουργοί του μετά το ξέσπασμα της επανάστασης. Το ένα ήταν η πρόοδος που σημείωνε αυτή και η επέκταση της ακόμα και στις ένοπλες δυνάμεις, γεγονός άκρως επικίνδυνο αν και όχι τόσο εκτεταμένο και το άλλο η «πιστοληπτική πίεση» των αγορών για μεταρρυθμίσεις. Με άλλα λόγια το χρέος που βρισκόταν σε «χέρια» εκτός Ρωσίας όπως είδαμε. Από αυτά τα δύο κρεμόταν η όποια διάθεση τήρησης των δεσμεύσεων του. Αυτό που τον «τρώμαζε» περισσότερο ανάμεσα στα κοινωνικά στοιχεία που συμμετείχαν στην επανάσταση ήταν οι διανοούμενοι, φιλελεύθεροι και σοσιαλιστές για αυτό προσπάθησε να «ελέγξει» μέσω του εκλογικού νόμου την είσοδο τους στην Δούμα. Η έντονη ριζοσπαστικοποίηση ειδικά της πρώτης Δούμας από τους φιλελεύθερους διανοούμενους ήταν και ο βασικός λόγος διάλυσης της με ένα ουκάζιο¹³⁴ από τον τσάρο, όπως και της δεύτερης. Ήταν δύο Δούμες με τις οποίες η τσαρική κυβέρνηση δεν μπορούσε να συνεργαστεί καθόλου κι αυτό επιβεβαιώνει την θέση του Λένιν πως κανένα επαναστατικό αντιπροσωπευτικό σώμα δεν θα έχει αξία χωρίς την υποστήριξη μιας εξίσου επαναστατικής κυβέρνησης. Ήταν η στιγμή να αποκαθλωθεί ο πολιτικός ρομαντισμός με τον οποίο αντιμετώπισαν την κατάσταση οι φιλελεύθεροι αλλά και οι μενσεβίκοι. Οι απογοητεύσεις που βίωσαν το 1906-1907 ήταν καθοριστικές για τον μετέπειτα προσανατολισμό τους. Κάποιοι φιλελεύθεροι συντηρητικοποιήθηκαν, όπως ο Στρούβε¹³⁵, ενώ κάποιοι μενσεβίκοι ασπάστηκαν τον μπολσεβικισμό όπως ο Τρότσκι.

Σε μια χώρα με τις κοινωνικές δομές της Ρωσίας, ήταν οδυνηρά εμφανές αν και όχι πάντα συμφέρον, πως κανείς δεν μπορούσε να βγει «νικητής» χωρίς την υποστήριξη του αγροτικού κόσμου ή ενός μέρους του τουλάχιστον. Ο τσάρος την είχε παραδοσιακά, τα κόμματα όμως έπρεπε να την χτίσουν. Κανέναν κόμμα δεν μπορούσε να παραβλέψει το αγροτικό ζήτημα παρότι ήταν εξαιρετικά άβολο για όλους με εξαίρεση τους σοσιαλεπαναστάτες που οι θέσεις τους ήταν πιο κοντά στην ρωσική αγροτική παράδοση. Για τους καντέτους ήταν σχεδόν ενδοσυγκρουσιακό ενώ για τους σοσιαλδημοκράτες ήταν ταυτοτικό. Το καυτό ερώτημα ήταν ένα αλλά πολλαπλό... Από που θα προκύψει η καλλιεργήσιμη γη που έπρεπε να δοθεί στους φτωχούς αγρότες και υπό ποια μορφή θα τους δινόταν; Εξυπακούεται πως μια

---

¹³⁴ Τσαρικό διάταγμα

¹³⁵ Δεν απαρνήθηκε τον φιλελευθερισμό αλλά στράφηκε προς την «αντίδραση» με κίνητρο κυρίως την αντιπάθεια του προς τον Μπολσεβικισμό όπως προείπαμε. (Peter Struve, H. Williams, 1925, The Slavonic Review, 4.10)

μορφή αναδιανομής έπρεπε να γίνει εκ των πραγμάτων. Θα γίνονταν απαλλοτριώσεις και οι αγρότες θα αποζημιώνονταν τους πρώην ιδιοκτήτες; Θα γινόταν εκτεταμένη βίαιη απαλλοτρίωση και εθνικοποίηση της γης ή κοινωνικοποίηση χωρίς καμία μορφή εξαγοράς; Θα διατηρούνταν οι κοινότητες με την υπάρχουσα καταπιεστική σύσταση; Θα άλλαζε άρδην το καθεστώς μετακινήσεων; Θα υπήρχε ιδιοκτησία;

Όλα αυτά τα ερωτήματα ήταν εξαιρετικά σύνθετα και κρίσιμα καθώς έπρεπε να απαντηθούν από τα προγράμματα με σαφήνεια κάτι το οποίο δεν συνέβη σε μεγάλο βαθμό. Συν τοις άλλοις έπρεπε να λάβουν υπόψιν τους και κάτι ακόμα που σε αυτή την φάση δεν απασχολούσε και τόσο... Τον οικονομικό προσανατολισμό μιας χώρας που δεν ήταν πλήρως καπιταλιστική, αλλά παρέμενε μεγάλη δύναμη και αυτό έπρεπε να το υπερασπιστεί ανεξαρτήτως πολιτικού καθεστώτος¹³⁶. Οι αγρότες παρά τις εξεγέρσεις που πραγματοποίησαν σε κάποιες περιοχές, έμειναν κατά βάση «πιστοί» στον τσάρο, μετά από κάποιες βασικές ελαφρύνσεις¹³⁷ που τους έδωσε, μέχρι το 1917 τουλάχιστον. Πιστοί στην πεποίθηση πως το σώμα τους ανήκει σ' αυτόν. Αυτή η εξέλιξη ανέδειξε την φύση του αγροτικού προβλήματος. Οι αγρότες είχαν άμεσα υλικά αιτήματα και δεν ήταν πολιτικοποιημένοι σε βαθμό που να τους επιτρέπει να ακολουθήσουν έναν καθαρά «πολιτικό αγώνα». Όποιος ικανοποιούσε τα αιτήματα τους αυτός θα λάμβανε και την υποστήριξη τους, ειδικά θά συνεχίζαν να μένουν πιστοί στην παράδοση, σε αυτό που είχαν συνηθίσει κι αυτό δεν ήταν σίγουρα συμβατό με τον φιλελευθερισμό. Ανάμεσα στο υποθετικό δίλημμα φιλελευθερισμός-σοσιαλισμός το δεύτερο ήταν κάπως πιο συμβατό με την παράδοση του κοινοτισμού. Ήταν κάτι που ο Βέμπερ είχε διακρίνει με οξυδέρκεια, οδηγώντας σε απαισιοδοξία τα συμπεράσματα του. Αυτό βέβαια δεν μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως οι αγρότες θα «κερδηθούν» εύκολα από τους σοσιαλδημοκράτες, κάθε άλλο. Ο κοινοτισμός θα αποτελέσει στο μέλλον κλειδί για την επίλυση αυτού του γρίφου, μετά όμως από την χρησιμοποίηση «τεχνασμάτων» από τους μπολσεβίκους, ώστε να πάρουν τους αγρότες με το μέρος τους. Το σύνθημα «ψωμί-ειρήνη-γη» ήταν ένα απ' αυτά κατά την διάρκεια του εμφυλίου μετά το 1917. Η σημασία που έδωσαν οι μπολσεβίκοι τότε στο αγροτικό ζήτημα, δηλαδή στην αναδιανομή, ήταν το «μυστικό» της επιτυχίας τους σε αντίθεση με τους «Λευκούς» που δεν πήραν στα σοβαρά το αγροτικό πρόβλημα, σε μια χώρα

---

¹³⁶ Μπορεί η Ρωσία να μετασηματίστηκε σε ένα «εργατικό» κράτος μετά την επικράτηση των μπολσεβίκων, όμως όφειλε και πάλι να προασπίζει την θέση της μέσα σε ένα ιμπεριαλιστικό διεθνές περιβάλλον δράσης. Μπορεί οι πύλες να «έκλεισαν» πολιτικά, οικονομικά όμως η χώρα έπρεπε να είναι ανθεκτική ώστε αυτό να της επιτρέπει να είναι ανταγωνιστική σε επίπεδο άμυνας τουλάχιστον. Η περίοδος του Στάλιν ανέδειξε αυτή ακριβώς την ανάγκη. Όσον αφορά την αγροτική οικονομία, το σχέδιο που προκρίθηκε τότε ήταν η κολεκτιβοποίηση. Στην ουσία η «βιομηχανοποίηση» της αγροτικής παραγωγής με σκοπό το άμεσο κρατικό κέρδος. Με όρους 1905 εφαρμόστηκε μια μορφή αυστηρής εθνικοποίησης.

¹³⁷ Μειώθηκαν τα ενοίκια, αυξήθηκαν οι αγροτικοί μισθοί, διαγράφηκαν χρέη.

κατά βάση αγροτική. Τα αιτήματα των αγροτών και το 1905-07 αλλά και μετά το 1917 ήταν πολύ συγκεκριμένα. Ήθελαν δικιά τους καλλιεργήσιμη γη, αυτονομία¹³⁸, άρση της καταπίεσης από το κράτος, αυτοδιαχείριση των κοινοτήτων τους. Αυτό που πήραν από τους μπολσεβίκους απείχε σημαντικά και ουσιαστικά απ' αυτά. Καταληκτικά όσον αφορά αυτό το τεράστιο ζήτημα, μπορούμε πια να υποστηρίξουμε πως οι αγρότες της Ρωσίας είχαν να αντιμετωπίσουν στο πρόβλημα της αναδιανομής πέραν της αντίστασης των γαιοκτημόνων και της κρατικής βούλησης για μετριασμένες μεταρρυθμίσεις και το μεγάλο δίλημμα ανάμεσα στην παράδοση του κοινοτισμού και την ατομική αγροτική ιδιοκτησία. Ήταν δύο διαφορετικά πράγματα που ανά περιπτώσεις «συγκρούονταν» μεταξύ τους. Εν τέλει επικράτησε η παράδοση σε βάθος χρόνου.

Όταν ο Βέμπερ προοικονομούσε πως ένα μελλοντικός εκτεταμένος και αποτυχημένος πόλεμος ίσως πυροδοτούσε εκ νέου μια επανάσταση στην Ρωσία, αν δεχτούμε την τσαρική επικράτηση σε αυτήν, ήταν σαν να «έβλεπε» το μέλλον. Καταλήγουμε στην παράμετρο που κατ' εμέ ήταν η καθοριστικότερη όλων στην αποσταθεροποίηση του τσαρισμού. Χωρίς αυτή στην εξίσωση, δύσκολα θα προέκυπτε επανάσταση σε μια χώρα που ναι μεν είχε τρομακτικές ανισότητες και καταπίεση, ήταν όμως και βαθιά συντηρητική, αν εξαιρέσουμε την διανόηση της. Πως μια τέτοια χώρα καταλήγει να αποτελέσει παράδειγμα αποτίναξης ενός προαιώνιου ζυγού από πάνω της; Πως καταλήγει να αποκηρύξει το σύμβολο ενότητας και «προστασίας» της, μετά από τόσους αιώνες «αρμονικής» συνύπαρξης μαζί του; Η απάντηση βρίσκεται στην λέξη προστασία και ασφάλεια. Όταν ένα καθεστώς απολυταρχικό, που στηρίζεται στο δόγμα της ασφάλειας, παύει να είναι σε θέση να την εγγυηθεί, τότε γκρεμίζεται ο βασικός πυλώνας νομιμοποίησης του, στα μάτια του κόσμου. Ο Ρωσοϊαπωνικός πόλεμος πυροδότησε την πρώτη κοινωνική βόμβα, ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος την δεύτερη. Η πείρα και η γνώση που δημιούργησε η πρώτη, κυρίως στους μπολσεβίκους, αλλά και η αδυναμία τσαρισμού και αστικής τάξης να κατανοήσουν τα κοινωνικά μηνύματα, έστρωσε το δρόμο για την «επιτυχή» κατάληξη της δεύτερης «έκρηξης». Ήταν κυριολεκτικά σαν να δούλευαν όλα υπέρ των μπολσεβίκων μετά το 1905. Η μεγαλύτερη ειρωνεία σε όλα αυτά ήταν πως οι μπολσεβίκοι και ο Λένιν άργησαν να το καταλάβουν, υποβαθμίζοντας αυτή την επανάσταση στην αρχή. Τι τους «έσωσε»; Ότι οι αντίπαλοι τους δεν κατανόησαν ποτέ βαθιά τις συνθήκες που την γέννησαν. Παρέμειναν ληθαργικά προσηλωμένοι σε μια αυτοσυντήρηση που ήταν πλέον αναποτελεσματική.

---

¹³⁸ Να πούμε έστω και καθυστερημένα ότι είχε ιδρυθεί σαν πολιτικός φορέας εκπροσώπησης του αγροτικού κόσμου η «Πανρωσική ένωση αγροτών» το 1905, που συμμετείχε με λίγους βουλευτές στην πρώτη, δεύτερη και τρίτη Δούμα, με κύριο σύνθημα την αναδιανομή. Έτσι το κίνημα των αγροτών είχε στοιχεία αυτονομίας αυτή την περίοδο.

Βιβλιογραφία

- V. I. Lenin: *Collected Works . Volume 10 November 1905 - June 1906*. Progress Publishers.
- Ascher, Abraham. 1988. *The Revolution of 1905 Russia in Disarray*. Stanford University Press.
- Berelowitch, Wladimir. 2007. "La Révolution de 1905 Dans l'opinion Républicaine Française." *Cahiers Du Monde Russe* 48(48/2-3):379–92.
- Dmitriev, Timofey. 2017. "Max Weber and Peter Struve on the Russian Revolution." *Studies in East European Thought* 69(4):305–28.
- Donald, M., and Tim Rees. 2001. *Reinterpreting Revolution in Twentieth-Century Europe*. Palgrave.
- Figes, Orlando. 1997. *A People's Tragedy: The Russian Revolution: 1891-1924*. Penguin Books.
- Fitzpatrick, Sheila. 2001. *The Russian Revolution*. Oxford University Press.
- Hildermeier, Manfred. 1990. "Arbeiterschaft Und Politische Radikalisierung in Der Russischen Revolution 1905-1917." *Geschichte Und Gesellschaft* 16(4):512–35.
- Hosking, Geoffrey. 1998. *Russia: People and Empire, 1552-1917, Enlarged Edition*. Harvard University Press.
- Kahan, Arcadius. 1967. "Government Policies and the Industrialization of Russia." *The Journal of Economic History* 27(4):460–77.
- Kingston-Mann, Esther. 1983. *Lenin and the Problem of Marxist Peasant Revolution*. Oxford University Press.
- Krausz, Tamás. 2015. *Reconstructing Lenin: An Intellectual Biography*. Monthly Review Press.
- von Laue, Theodore H. 1951. "The Industrialization of Russia in the Writings of Sergej Witte." *American Slavic and East European Review* 10(3).
- Liebman, Marcel. 1970. "Lenin in 1905: A Revolution That Shook Doctrine." *Monthly Review* 21(11):47.
- Marzec, Wiktor, and Risto Turunen. 2018. "Socialisms in the Tsarist Borderlands: Poland and Finland in a Contrastive Comparison, 1830-1907." *Contributions to the History of Concepts* 13(1):22–50.
- Mommsen, Wolfgang J. 1997. "Max Weber and the Regeneration of Russia." *The Journal of Modern History* 69(1):1–17.
- Nimtz, August H. 2019. "Two Takes on the Russian Revolution of 1905: Lenin versus

- Weber." Pp. 133–81 in *Marx, Engels, and Marxisms*. Palgrave Macmillan.
- Pipes, Richard. 1955. "Max Weber And Russia." *World Politics* 7(3):371–401.
- Rawson, Donald C. 1995. *Russian Rightists and the Revolution of 1905*. Cambridge University Press.
- Scaff, Lawrence A. 1996. "Weber, Liberalism and Revolution." *International Journal of Politics, Culture, and Society* 9(4):527–34.
- Semyonov, Alexander. 2019. "Wither Russian Liberalism?" Pp. 51–66 in *Dimensions and Challenges of Russian Liberalism*.
- Service, R. 2009. *The Russian Revolution, 1900-1927 (Studies in European History)*. Palgrave.
- Tokmakoff, George. 1972. "P. A. Stolypin and the Second Duma." *The Slavonic and East European Review* 50(118):49–62.
- Trotsky, Leon. "1905".
<https://www.marxists.org/archive/trotsky/1907/1905/ch03.htm>
- Tuck, Robert L. 1951. "Paul Miljukov and Negotiations for a Duma Ministry, 1906." *American Slavic and East European Review* 10(2):117.
- Venturi, Franco. 1960. *Roots Of Revolution A History Of The Populist And Socialist Movements In Nineteenth Century Russia*. Alfred A Knopf.
- Weber, Max. 1995. *Russian Revolutions*. edited by William Peter Baehr and G. C. Wells. Cornell University Press.
- Williams, Beryl. 1994. "The Concept of the First Duma: Russia 1905-1906." *Parliaments, Estates and Representation* 14(2):149–58.
- Williams, Harold. 1925. "Peter Struve." *The Slavonic Review* 4(10):18–22.
- Wortman, Richard. 2013. "Nicholas II and the Revolution of 1905." Pp. 199–218 in *Russian Monarchy*. Academic Studies Press.
- Γκιούρας, Θανάσης. 2007. "Ο Max Weber Και η Ρωσική Επανάσταση Του 1905." *Ουτοπία* 77:141–69.
- Γουντς, Άλαν. 2017. *Η Ιστορία Του Μπολσεβικισμού (Τόμος Α) Ο Δρόμος Προς Την Επανάσταση*. Μαρξιστική φωνή.
- Λένιν, Βλαντιμίρ Ίλιτς. 1987. *Λένιν: Άπαντα (Τόμος 11) Ιούλης - Οκτώβρης 1905*.